

“VÄLTÄ, MINIMOI, HALLITSE”
- Kriittinen diskurssianalyysi ilmastonmuutoksen takia liikkeelle
joutuneiden representoinnista Task Force on Displacement- rapor-
tissa

Helena Määttä
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2020

TIIVISTELMÄ

“VÄLTÄ, MINIMOI, HALLITSE” -

Kriittinen diskurssianalyysi ilmastonmuutoksen takia liikkeelle joutuneiden representoinnista Task Force on Displacement -raportissa

Helena Määttä

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2020

Ohjaaja: Tiina Silvasti

Sivumäärä 75 + 3 liitettä

Tutkielman tehtävänä on selvittää, kuinka ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneita representoidaan aineistona olevassa Task Force on Displacement -raportissa. Task Force on Displacement on Pariisin ilmastokokouksessa vuonna 2015 luotu ryhmä, jonka tarkoitus on "kehittää suosituksia kokonaisvaltaisille lähestymistavoille, joilla vältetään, minimoidaan ja käsitellään ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin liittyvää pakkosiirtymistä" (Task Force on Displacement 2018, 19).

Tutkielman näkökulma on vahvasti sosiaalisessa konstruktionismissa. Kielenkäytöllisillä valinnoilla katsotaan olevan todellisuutta rakentava vaikutus, joten sillä, miten ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneista ihmisistä puhutaan ja miten heitä representoidaan, on väliä, koska nämä kielenkäytölliset valinnat tuottavat todellisuutta.

Tutkielman analyysimenetelmänä on käytetty kriittistä diskurssianalyysiä. Analyysissä aineistosta nousee kolme diskurssia: liikkuvuusdiskurssi, siirtolaisuusdiskurssi ja pakkosiirtymisdiskurssi, joista viimeisin hegemonisoituu. Diskurssien sisältä löytyy kutakin diskurssia mukailevia representaatioita, joista pakkosiirtymisrepresentaatio on tutkimuskysymykseen nähden relevantin.

Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että ilmastonmuutoksesta johtuvan pakotetun liikkumisen ympärillä oleva kielenkäyttö ei ole vakiintunutta ja ilmiön kielellinen rakentuminen on yhä kesken. Aiemmin keskustelu on pyörinyt paljon pakolainen -termin käytön oikeellisuuden ympärillä, mutta keskustelu on siirtynyt sittemmin koskemaan "heitä, jotka pakkosiirtyvät ilmastonmuutoksen kontekstissa". Ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneiden representaatiot ovat aineistossa epäselviä oletettavasti myös juuri tästä syystä.

Avainsanat: ilmastonmuutos, pakotettu muuttoliike, pakkosiirtyminen, sosiaalinen konstruktionismi, representaatio, kriittinen diskurssianalyysi

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2.1 Pakolaisuus	5
2.2 Muuttoliike, siirtolaisuus ja pakkosiirtyminen	7
2.3 Ympäristönmuutos, ilmastonmuutos ja muuttoliike	10
2.4 Ympäristöpakolainen ja ilmastopakolainen	12
2.5 Ympäristösiirtolaisuus ja -pakkosiirtyminen	16
2.6 Ilmastonmuutoksesta johtuva siirtolaisuus ja pakkosiirtyminen	17
3 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI	21
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	25
4.1 Tutkimuskysymys	25
4.2 Aineisto: Task Force on Displacement -raportti	26
4.3 Kriittinen diskurssianalyysi	28
5 TULOKSET	33
5.1 Liikkuvuusdiskurssi	35
5.1.1 Liikkumiseen viittaavat käsitteet	36
5.1.2 Liikkuviin ihmisiin viittaavat käsitteet	37
5.1.3 Liikkuvuuden representaatio	38
5.2 Siirtolaisuusdiskurssi	40
5.2.1 Siirtolaisuuteen viittaavat käsitteet	41
5.2.2 Siirtolaisiin viittaavat käsitteet	41
5.2.3 Siirtolaisten representaatio	42
5.3 Pakkosiirtymisdiskurssi	45
5.3.1 Pakkosiirtymiseen viittaavat käsitteet	46
5.3.2 Pakkosiirtyneisiin viittaavat käsitteet	48
5.3.3 Pakkosiirtymisen representaatio	48
5.4 Diskurssien väliset suhteet	56
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	61
6.1 Tulosten yhteenveto	61
6.2 Lopuksi	64
LÄHDELUETTELO	70
LIITE 1: Lista relevanteista organisaatioista	76
LIITE 2: Task Force on Displacement -työryhmän jäsenet vastuualueittain	78

LIITE 3: Lista Task Force -työryhmän toiminnoista ja toimijoista.....	79
---	----

1 JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään ilmastonmuutoksesta johtuvaa pakotettua muuttoliikettä. Käsitellen johdannossa ensin ilmastonmuutoksen ja muuttoliikkeen yhteyttä, jonka jälkeen esitelen tutkielman tarkoitusta, rakennetta, teoreettista viitekehystä sekä analyysimenetelmää.

Ympäristösyistä johtuva muuttoliike sinänsä ei ole uusi ilmiö, ja muuttaminen on normaali sopeutumiskeino kohdattaessa muutoksia ympäristössä. Ilmastonmuutoksesta johtuva muuttoliike on tässä kontekstissa uusi ja erityisen tärkeä ilmiö siinä mielessä, että sen alkuperä on ihmistoiminnassa. Lisäksi se tulee vaikuttamaan mahdollisesti hyvin suureen määrään ihmisiä, vaikkakin määriä on vaikea ennustaa. Ilmastonmuutoksen aiheuttamat muutokset myös ilmenevät nopeammin kuin "normaali" ympäristönmuutos, tarkoittaen sitä, että ihmisten perinteiset selviytymisstrategiat käyvät nopeasti riittämättömiksi. (McAdam 2011, 2–3.)

Ilmastonmuutoksen ja muuttoliikkeen välinen suhde onkin ollut viime vuosikymmenen aikana kasvava teema akateemisessa kirjallisuudessa. Myös kansainvälisten toimijoiden, kuten Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön ja YK:n pakolaisjärjestön, kiinnostus aiheeseen on lisääntynyt. Tästä kasvavasta huomiosta huolimatta aihepiiri ja terminologia sen ympärillä on edelleen monitulkintainen ja epätarkka. Tämä on ongelmallista siksi, että aihetta käsittelevä kirjallisuus jää sisällöltään ja merkitykseltään abstraktiksi ilman selvyyttä siitä, mitä ilmasto ja muuttoliikettä koskevilla termeillä tarkoitetaan, mihin niillä viitataan tai miksi näitä sanoja ylipäätään käytetään. (Nicholson 2017, 50.)

Ihmisryhmistä, jotka joutuvat lähtemään kotiseuduiltaan ilmastonmuutoksesta johtuvan ympäristönmuutoksen tähden, käytetään hyvinkin kirjavaa termistöä. Tämä on merkityksellistä suhteessa pakolaisen käsitteeseen: pakolaisiksi määritellyillä ihmisryhmillä on kansainvälisen lain puitteissa määritellyjä oikeuksia sekä takeita suojelusta, mutta ympäristön- tai ilmastonmuutoksesta suoraan tai välillisesti johtuva pakkomuutto ei oikeuta pakolaisstatuksen saamiseen. Sen sijaan näistä syistä liikkumaan joutuvat ihmisryhmät määritellään milloin siirtolaisiksi (*migrants*), milloin pakkosiirtyneiksi (*displaced*), eikä millekään näistä ihmisryhmäkatteista ole virallisia määritelmiä eikä myöskään oikeuksia tai takeita suojelusta.

Tässä tutkielmassa tarkastellaankin ilmastonmuutoksen ja muuttoliikkeen termistöä sekä sitä, miten ja missä yhteydessä eri termejä käytetään. Olen päättänyt käyttämään sanan "käsite" sijaan sanaa

”termi”, koska sen sanakirjamerkitys ”jonkin erikoisalan käsitteen vakiintunut nimitys, ammattisana” kuvastaa paremmin tässä tutkielmassa käytetyn ja analysoidun sanaston luonnetta ja merkitystä paremmin kuin käsitteen sanakirjamerkitys ”ajattelun luoma abstrakti hahmo; esineelle t. asialle ominaisten piirteiden kokonaisuus” (MOT Kielitoimiston sanakirja 2020). Termistöä ja ilmiöön liittyvää kielenkäyttöä tarkastellaan siis siitä näkökulmasta, miten valituilla sanoilla rakennetaan liikkumaan joutuvien ihmisten mahdollisia sosiaalisia todellisuksia.

Viime vuosina ilmastonmuutoksen ja pakkomuuton tematiikka on alettu ottaa huomioon kansainvälisen päätöksenteon tasolla. Varsovan ilmastokokouksessa vuonna 2013 perustettiin Warsaw Mechanism for Loss and Damage associated with Climate Change Impacts, ns. Varsovan mekanismi, joka luotiin käsittelemään ilmastonmuutoksen lieveilmiöistä (esimerkiksi äärimmäiset sääilmiöt ja pitkän aikavälin ilmiöt kuten aavikoituminen) johtuvaa "vahinkoa ja menetyksiä" kehittyvissä maissa (UNFCCC 2013, 6). Pariisin sopimuksessa (2015, 12) Varsovan mekanismi asetettiin johtavaksi elementiksi vahinkoon ja menetykseen liittyvissä asioissa, esimerkiksi riskien arviointiin ja hallintoihin liittyvän ymmärryksen ja toiminnan lisäämiseksi. Tämän pohjalta Varsovan mekanismille annettiin tehtäväksi perustaa työryhmä joka "täydentää, hyödyntää ja tarvittaessa osallistaa olemassa olevia YK:n puitesopimuksen alaisia ja ulkopuolisia relevantteja organisaatioita ja ryhmittymiä tarkoituksena kehittää suosituksia ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin liittyvää pakkosiirtymisen välttämiseksi, minimoimiseksi ja käsittelemiseksi" (UNFCCC 2015, 7). Tästä sai alkunsa Task Force on Displacement, jonka asiakirja ”Report on the Task Force on Displacement” on tämän tutkielman aineistona.

Tutkielma asettuu vahvasti sosiaalisen konstruktionismin teoriaperinteeseen, jonka mukaan todellisuus muodostuu kielellisessä, yksilö- ja yhteiskuntatasolla tapahtuvassa kanssakäymisessä. Sosiaalinen konstruktionismi kulkee läpi tutkielman eräänlaisena punaisena lankana muistuttaen siitä, että on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten asioista ja ennen kaikkea ihmisistä puhutaan päätöksenteon yhteydessä. Nämä kielenkäytölliset valinnat eivät ole tästä näkökulmasta vain ”sanoja paperilla”, vaan todellisuutta rakentavia elementtejä, joiden vaikutukset näkyvät puhunnan ja päätöksenteon kohteiden, liikkeelle joutuvien ihmisten, mahdollisuuksissa ja oikeuksissa. Tutkielma siis nojaa vahvasti siihen, että kielenkäyttö rakentaa olemassa olevaa yhteiskunnallista todellisuutta. Myös aineistossa kielenkäytön todetaan olevan neuvottelun tulos. (Task Force on Displacement 2018, 23).

Sillä, miten asioista puhutaan, on myös poliittisia vaikutuksia. Uusien ilmiöiden, kuten tässä ympäristön ja ilmastonmuutoksen vaikutus muuttoliikkeeseen, tuleminen poliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon voi olla mutkikas prosessi, sillä ilmiö täytyy ensin tunnustaa ratkaisua ja toimenpiteitä vaativaksi viralliseksi ongelmaksi. Ennen tätä täytyy selvittää ja määritellä ilmiön luonne (mikä ongelma on) ja siitä aiheutuvien seurausten luonne (miksi kyseessä oleva ilmiö on ongelma). Kun ilmiötä määrittelemään pyrkivät tahot saavuttavat jonkinlaisen konsensuksen siitä, kuinka ongelma tulisi määritellä ja nimetä, vasta silloin voidaan jatkaa keskustelua siitä, kuinka ilmiötä tulisi käsitellä ja mitä sen eteen tulisi tehdä. Koska ympäristön- ja ilmastonmuutos muuttoliikkeen syinä ovat ilmiöinä tässä mittakaavassa verrattain uusia, aihetta koskeva akateeminen ja poliittinen keskustelu on pyörinyt juuri ongelman ja sen seurauksien luonteen sekä käsitteenmäärittelyn ympärillä. (Vlassopoulos 2017, 376–377.)

Näin ollen tutkielman mielenkiinnon kohteeksi valikoitui se, millaisia representaatioita ilmastonmuutoksen takia kotiseuduiltaan pakkomuuttaneista ihmisistä aineistona olevassa Task Force on Displacement -asiakirjassa rakennetaan. Se, miten ilmastonmuutoksen takia liikkeelle joutuneita ihmisiä representoidaan kansainvälisessä ja virallisessa raportissa, on merkityksellistä siksi, että se rakentaa asemaa ja tilaa aiemmin kansainvälisessä päätöksenteossa määrittelemättömille ihmisryhmille. Tämän tutkielman tarkoituksena on avata tätä representaation rakennusprosessia kriittisen diskurssianalyysin avulla. Kriittinen diskurssianalyysi valikoitui analyysimenetelmäksi juuri siitä syystä, että sen juuret ovat sosiaalisessa konstruktionismissa, ja se tarjoaa mielekkään tavan jäsentää aineistossa tapahtuvaa kielenkäyttöä.

Aineistosta erottuu kolme eri diskurssia: liikkuvuus, siirtolaisuus ja pakkosiirtyminen -diskurssit, joiden tarkempaan erittelyyn palaan tarkemmin tutkielman tulosluvussa. Näistä kolmesta pakkosiirtyminen -diskurssi on hegemonisoitunut ja sen merkitys representaation rakentumiselle on erityisen tärkeä. Se, minkälaisia representaatioita aineistossa rakennetaan, vaikuttaa koko ilmiöön liittyvään keskustelun kenttään ja mahdollisesti laajemminkin päätöksentekoon ja keskusteluun politiikassa sekä mediassa.

Tämä tutkielma rakentuu siten, että käsittelen ensiksi muuttoliikkeeseen ja ympäristön sekä ilmastonmuutokseen liittyvää sanastoa sekä akateemista keskustelua. Sen jälkeen esittelen tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimivaa sosiaalista konstruktionismia, jonka jälkeen käsittelen tarkemmin tutkimuskysymyksiä. Sitten esittelen aineistona toimivan YK:n ilmastonsuojelun puitesopimuksen

alaisen Task Force on Displacement -työryhmän asiakirjan ”Report on the Task Force on Displacement” ja analyysimenetelmäksi valikoituneen kriittisen diskurssianalyysin. Tulosluvuissa käsitellään tutkimuskysymyksiä diskurssittain, ja päätän tutkielman yhteenvedon ja loppupohdintoihin.

Lisäksi tutkielman lopussa on kolme liitettä: Liite 1 on lista relevanteista organisaatioista, koska tutkielmassa sekä aineistossa viitataan paljon erilaisiin toimijoihin niiden lyhenteillä. Tutkielman kannalta ei ole tarkoituksenmukaista alkaa esitellä jokaista organisaatiota erikseen, sillä niitä on hyvin paljon, joten liitteestä löytyy organisaatioiden nimet, lyhenteet ja suomennos/selvennys. Liite 2 sisältää Task Force on Displacement - työryhmän jäsenorganisaatiot vastuualueittain, ja liite 3 on taulukko kyseisen työryhmän ns. toiminnoista, joiden pohjalta aineistona oleva asiakirja on laadittu. Aineiston taustalla olevat toiminnot ovat runsaita, joten niiden käsittely tämän tutkielman puitteissa on siksi pintapuolinen ja liitteisiin pohjaava.

2 TAUSTA

Tässä luvussa käsittelen ensiksi pakolaisuuden määritelmää kansainvälisessä kontekstissa. Sitten esittelen muita termejä ja määritelmiä, joita käytetään vapaaehtoisesti lähtevistä tai pakotetusti liikkeelle joutuvista ihmisistä kotiseuduiltaan, mutta jotka eivät kuitenkaan ole oikeutettuja pakolaisstatukseen. Sen jälkeen käsittelen ympäristön- ja ilmastonmuutoksen suhdetta muuttoliikkeeseen yleisellä tasolla, jonka jälkeen käyn läpi ympäristön- ja ilmastonmuutoksen ja niihin liittyvän muuttoliikkeen terminologiaa, koska niiden tunteminen on tärkeää aineiston analyysin kannalta.

2.1 Pakolaisuus

Pakolainen määritellään vuonna 1951 ratifioidussa Pakolaisten oikeusasemaa koskevassa yleissopimuksessa henkilöksi,

”jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai joka olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne.” (Finlex, Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus, artikla 1).

Lisäyksenä tähän Afrikan yhtenäisyysjärjestö on määritellyt pakolaistermin koskevan lisäksi myös henkilöitä, jotka joutuvat "ulkoisesta hyökkäyksestä, miehityksestä, ylivaltauksesta tai yleistä järjestystä vakavasti häiritsevistä tapahtumista johtuen" lähtemään kotiseudultaan ja etsimään suojaan toisesta valtiosta (OAU 1969). Myös Cartagenan julistuksessa (1984) pakolaislain määritelmään lisätään henkilöt, jotka ovat paenneet, koska heidän "elämäänsä, turvallisuuttaan tai vapauttaan uhkaa yleistynyt väkivalta, ulkoapäin tuleva hyökkäys, sisäiset konfliktit, ihmisoikeusloukkaukset tai muut olosuhteet, jotka ovat vakavasti häirinneet yleistä järjestystä". Sekä Afrikan yhtenäisyysjärjestö että Cartagenan julistus ovat Kansainvälisen pakolaisjärjestön tunnustamia alueellisia pakolaisinstrumentteja, jotka yhdessä mm. Pakolaisen asemaa koskevan yleissopimuksen muodostavat "kansainvälisen pakolaisten suojelun laillisen ja globaalin ytimen" (UNHCR 2017, 2). *Turvapaikanhakija* (*asylum seeker*) on puolestaan henkilö, joka etsii turvaa vainolta tai vakavalta vahingolta muusta kuin omasta kotimaastaan, ja hakee sitä hakemalla turvapaikkaa ja asemaa pakolaisena. Kielteisen päätöksen saapuessa henkilön täytyy lähteä maasta, ellei lupaa jäädä anneta humanitäärisistä tai muista vastaavista syistä. (Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö 2011, 2).

Kansainvälisessä laissa valtioilla katsotaan olevan obligaatio suojella muutamia pakkomuuttajiin luettavia ryhmiä: pakolaisia, valtiottomia ja heitä, jotka ovat ”oikeutettuja täydentävään suojeluun” (McAdam 2016, 2). Kansainvälisessä laissa ei siis ole mekanismeja, joka käsittelisi ympäristön muutoksesta tai ilmastonmuutoksesta aiheutunutta pakkomuuttoa (Warren 2016, 1). Poikkeuksena mahdollisesti Afrikan Unionin ja Cartagenan julistuksen laajemman pakolaismääritelmän mukaiset, yleistä järjestystä vakavasti häiritsevät tapahtumat, jotka voisi ymmärtää käsittävän myös ympäristönmuutoksesta johtuvat tapahtumat, kuten esimerkiksi kuivuus ja nälänhätä. Kuitenkaan suurimassa osassa tapauksista Afrikan ja Etelä-Amerikan alueella ilmastollista syistä rajan ylittäneet eivät ole olleet pakolaislain suojeluksessa, vaikka joissakin tapauksissa vastaanottavat maat ovat antaneet paossa olleiden jäädä maahansa hetkeksi odottamaan parempia olosuhteita kotimaassaan. (Kälin 2010, 88–89.)

Teoriassa siis ilmastonmuutoksesta johtuvat tapahtumat, jotka johtavat yleisen järjestyksen häiriintymiseen, voisivat olla tulkittavissa niin, että näistä syistä paenneet olisivat oikeutettuja pakolaisasemaan Afrikan ja Etelä-Amerikan alueella. Käytännössä on kuitenkin epäselvää, olisivatko valtiot näillä alueilla valmiita hyväksymään ja ottamaan käyttöön tämän tulkinnan pakolaislaista. Näyttäisi myös, että siinä missä kansainvälinen pakolaislaki arvioi myös riskejä potentiaaliseen vahinkoon liittyen, Afrikan Unioni ja Cartagenan julistus vaikuttaisivat vaativan todisteita ”todellisesta” uhkasta. Tällöin suojelua olisi saatavilla tapauksissa, joissa liikkeelle lähteminen on jo tapahtunut, eikä näissä tapauksissa julistusten tulkinnoista ole hyötyä ainakaan ennaltaehkäisy näkökulmasta. (Kälin 2010, 94; McAdam 2012, 48–49.)

Periaatteen tasolla ei ole mitään laillista pakotetta varata pakolainen-termiä vain yleissopimuksessa määritellyille ihmisryhmille (Biermann & Boas 2017, 408). Joka tapauksessa suurin osa ilmastonmuutoksen aiheuttamasta muuttoliikkeestä arvellaan tapahtuvan valtion rajojen sisällä. Koska pakolaisstatuksen saaminen edellyttää valtion rajojen ylitystä, muutokset pakolaislaissa eivät välttämättä tulisi juurikaan tuottamaan muutoksia ilmastonmuutoksen vuoksi pakkosiirtyneiden asemaan. (McAdam 2012, 43). Pakolaislain muuttamisesta on kuitenkin ollut aiemmin keskustelua, joskin hyvin vähäistä. Esimerkiksi vuonna 2006 Malediivit merenpinnan nousun uhkaamana valtiona ehdottivat pakolaislain muuttamista siten, että sitä laajennettaisiin koskemaan myös ilmastopakolaisia (Biermann & Boas 2010, 11). Myös Bangladeshin valtionvarainministeri vaati vuonna 2009 YK:ta muuttamaan kansainvälistä lakia niin, että ilmastopakolaisilla olisi oikeutus samaan suojeluun kuin ”perinteisillä” pakolaisilla (The Guardian 2009). Myös Australiassa ja Uudessa-Seelannissa 2000-luvun aikana on ollut pieni määrä tapauksia, joissa ihmiset Tuvalusta, Kiribatilta ja Tongalta ovat esittäneet,

että heidän tulisi saada pakolaisille kuuluvaa suojelua ilmastonmuutoksellisista syistä. Nämä tapaukset ovat kaatuneet kuitenkin siihen, että tapahtunut vahinko ei ole täyttänyt vainon määritelmää. (McAdam 2012, 47).

Ilmastonmuutoksesta tai ympäristönmuutoksesta johtuvista syistä liikkeelle joutuvista ihmisistä ei voi käyttää pakolaismääritelmää, eikä tällä hetkellä ei ole olemassa laillista tai hallinnollista elintä, joka auttaisi ilmastonmuutoksesta kärsiviä ihmisiä ja yhteisöjä muuttamaan vakaammille alueille suunnitellusti ja järjestellysti. Tästä syystä ilmastonmuutoksesta johtuva pakkomuutto saattaa kärjistää sekä humanitäärisiä kriisejä, poliittista epävakautta että aseellisia konflikteja. On hyvin epätodennäköistä, että kansainvälinen yhteisö onnistuisi neuvottelemaan ja ratifioimaan tällaista instrumenttia ainakaan lähitulevaisuudessa, sillä kansainvälisten sopimusten neuvottelu tapaa olla pitkäkestoisempää ja rönstyilevää, varsinkin kun pakolaiskriisi on suhteellisen herkkä aihe tämän hetken politiikassa. (Miller & Wilson 2017, 420–422.)

2.2 Muuttoliike, siirtolaisuus ja pakkosiirtyminen

Muuttoliikettä kuvaavia termejä on paljon, ja ne ovat osin yhteenkietoutuneita ja merkitykseltään samankaltaisia. Useimpia näistä termeistä näkee käytettävän niin tieteellisessä kuin poliittisessäkin keskustelussa, joten on tärkeää olla tietoinen, mitä niillä tarkoitetaan. Kun otetaan mukaan ympäristöllisistä tai ilmastonmuutoksesta johtuvista syistä johtuva muuttoliike, on syytä olla erityisen tarkkana, sillä erot termeissä ovat usein hyvin hienovireisiä.

Tämän tutkielman lähdemateriaali on pääasiassa englanninkielistä, jossa erilaista liikkumista ja siihen johtavia syitä käsittävä termistö on laaja. Useimmat tässä kappaleessa esitellyt termit esiintyvät lähdemateriaalissa toistuvasti. Olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman tarkasti samoja termejä, kuin mitä kirjallisuuden ja lähdemateriaalin kirjoittajat ovat itse teksteissään käyttäneet. Mikäli viralliset suomennokset termien kohdalla puuttuvat, olen käyttänyt silloin omia käännöksiäni.

Siirtolaisuus (*migration*) on termi, jolle ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä, kansainvälisesti ratifioitua määritelmää. Yleisesti sillä tarkoitetaan kaikenlaista ihmisten muuttoliikettä riippumatta muuton kestosta, syystä, pakottavuudesta tai siitä, ylitetäänkö kansainvälisiä rajoja (Kansainvälinen siirtolaisjärjestö 2011). Siirtolaisuudella tarkoitetaan yleensä pysyvää tai pitkäkestoista muuttoliikettä, jonka taustalla voi olla taloudellisia ja sosiaalisia syitä, joihin esimerkiksi ilmastonmuutos voi vaikuttaa lisäämällä niihin liittyviä riskejä. Siirtolaisuus on siis lopulta luonteeltaan vapaaehtoista - se

on toiminto, joka sisältää yksilön tietoisin päätös lähteä. Vapaaehtoisuuden vuoksi siirtolaisuus onkin usein pitkäaikaista. (Adger et al. 2018, 30–31.)

MOT Kielitoimiston sanakirjan (2018) mukaan siirtolainen on ”henkilö, joka muuttaa pysyvässä tarkoituksessa toiseen maahan (hankkiakseen sieltä toimeentulonsa)”. Yhdistyneet kansakunnat puolestaan määrittelee siirtolaiset ”henkilöiksi, jotka elävät väliaikaisesti tai pysyvästi maassa, joka ei ole heidän kotimaansa” (UN Convention on Migrants Rights 2005, 25). Yleisesti kuitenkin siirtolaisista puhuttaessa tarkoitetaan sellaisia ihmisiä, joille muuttaminen on ollut oma valinta, johon ovat vaikuttaneet toiveet omien tai perheen taloudellisten ja sosiaalisten olosuhteiden parantamisesta. (Kansainvälinen siirtolaisjärjestö 2011, 62–63, UNESCO 2017).

Joskus käytetään termiä pakkosiirtolaisuus (*forced migration*) erottelemaan kyseessä oleva liike vapaaehtoisesta siirtolaisuudesta. Pakkosiirtolaisuus määritellään johtuvan pakottavista, mahdollisesti henkeä tai toimeentuloa uhkaavista, joko ihmisen aiheuttamista, tai ”luonnollisista” syistä. Tähän kategoriaan kuuluvaksi katsotaan pakolaiset, valtiosisäisesti pakkosiirtyneet (ks. määritelmä myöhemmin) sekä luonnon-, ympäristö- tai ydinkatastrofien uhriksi joutuneet tai muuten ympäristöllisistä syistä pakkomuuttaneet sekä valtiottomat henkilöt. Yhteisenä tekijänä pakkosiirtolaisilla on se, että edellä kuvatuissa tilanteissa olevien ihmisten on mahdotonta saada suojelua kotimaassaan, ja siten tarvitsevat jonkinlaista kansainvälistä suojelua tai avustusta. (Kansainvälinen siirtolaisjärjestö 2011, 39; Betts 2014, 60.)

Pakotettua muuttoliikettä kuvaamaan käytetään usein termiä pakkosiirtyminen (*displacement*). Pakkosiirtyneillä (*displaced people/persons*) tarkoitetaan ihmisiä, joiden on lähdettävä kotiseuduiltaan pakottavista syistä, mutta jotka eivät kuitenkaan täytä pakolaismääritelmän ehtoja. Tällaisia pakottavia syitä voi olla esimerkiksi aseellinen konflikti, maan sisäinen konflikti sekä luonnon- tai ihmistoinnasta johtuvat katastrofit. (Kansainvälinen siirtolaisjärjestö 2011, 29.) Termi on siis samankaltainen kuin pakkosiirtolaisuus, ja niitä käytetäänkin jonkin verran synonyymien tavoin, mutta esimerkiksi lähdemateriaalissa ja aineistossa esiintyy huomattavasti useammin pakkosiirtyminen-termi.

Termit *displaced persons* ja *displacement* kääntyvät suomeksi melko huonosti, eikä niistä ole olemassa virallisia suomennoksia. Olen tässä tutkielmassa valinnut kääntää termit suomeksi ”pakkosiirtyminen” tai ”pakkosiirtyneet”, sillä aineistossa tätä termiä käytetään todella paljon, ja analyysin kannalta oli mielekästä antaa tälle sanalle jonkinlainen suomenkielinen suora käänös. Pakkosiirtyminen -termin kääntäminen oli jokseenkin hankalaa, sillä esimerkiksi MOT Kielitoimiston sanakirjan (2018) mukaan *displacement* kääntyy suomeksi ”syrjäytys/korvaaminen,

(maan)pakolaisuus/(pakko)siirto sekä siirto/(paikaltaan) siirtäminen/siirtymä. Lisäksi MOT Kielitoimiston sanakirja (2018) kääntää termin *displaced person* pakolaiseksi, mitä se ei kuitenkaan minkään englanninkielisen määritelmän mukaan ole. Päädyin kääntämään tässä yhteydessä termin *displacement* ”pakkosiirtymiseksi”, koska sillä syrjäytys ja korvaaminen kuulostavat siltä, että tilalle olisi tullut jotain, jonka johdosta on jouduttu siirtymään, ja tästä ilmiössä ei sinänsä ole kyse. Lisäksi pyrin suomennoksessani tavoittamaan termiin kuuluvan liikkeellelähdön pakottavuuden elementin sekä henkilöiden puutteellisen vaikutusvallan siirtymispäätökseen.

On olemassa myös termi *internally displaced people*, jonka kääntämistä YK-sanasto (2018) suosittelee maan sisäiseksi tai sisäiseksi pakolaisiksi. Käännän itse tämän termin muotoon ”valtionsisäiset pakkosiirtyneet”. Valtionsisäiset pakkosiirtyneet on terminä suhteellisen vakaa kategoria, sillä se on määritelty tarkkaan sitä koskevassa Guiding Principles on Internal Displacement -asiakirjassa, joka on eräänlainen kooste valtionsisäisiä pakkosiirtyneitä koskevasta lainsäädännöstä ja ihmisoikeuksista. Valtionsisäisten pakkosiirtyneet määritellään siinä ihmisiksi, joiden on ollut pakko paeta tai lähteä kodistaan aseellisen konfliktin, väkivallan, ihmisoikeusloukkausten, luonnon- tai ihmistoiminnasta johtuvien katastrofien takia, mutta jotka eivät paetessaan ylitä valtioiden rajoja (UNCHR 1998, 5).

Lisäksi on olemassa termi *forced displacement*, joka kääntyy suomeksi jotakuinkin ”pakotettu pakkosiirtyminen”, ja jolla tarkoitetaan sotalaissa aseellisen konfliktin yhteydessä tapahtuvaa siviilien liikettä vallatulla alueella. Sitä käytetään vähemmän, sillä yleisesti ottaen muuttoliikekeskustelussa sen merkitys on käytännössä sama kuin pakkosiirtymisellä ilman *forced* -etuliitettä. (Kansainvälinen siirtolaisjärjestö 2011, 39). Tätä termiä käytetään aineistossakin pariin otteeseen, joten se ei ole sinänsä ulkona muuttoliikekeskustelusta, mutta sen käyttö on suhteellisen vähäistä.

Pakkosiirtymisen ja ”pakkosiirtolaisuuden” eron määrittely on haasteellista. Usein tärkeämpänä pidetään vapaaehtoisen ja pakotetun liikkeen erottelua. Kansainvälinen yhteisö suhtautuu eri tavalla näihin liikkeen muotoihin, sillä yleisesti hyväksytty fakta on, että pakonalaisesti maastaan lähtevät ovat haavoittuvammassa asemassa kuin vapaaehtoisesti lähtevät ihmiset, ja siksi tarvitsevat suojelua ja avustusta. (The Nansen Initiative 2015, 22.)

Tutkielman aineistona olevassa Task Force on Displacement -asiakirjassa käytetään useaan otteeseen termiä *human mobility*, ihmisten liikkuvuus tai lyhyemmin liikkuvuus. Sen mainitaan toimivan yläkategoriana, joka pitää sisällään siirtolaisuuden, pakkosiirtymisen ja ”suunnitellun uudelleensijoittamisen” (*planned relocation*), joista jälkimmäistä termiä ei kuitenkaan juuri käytetä, eikä sen merkitystä aineistossa avata. Kansainvälinen pakolaisjärjestö (2017, 6) määrittelee suunnitellun

uudelleensijoittamisen "suunnitelluksi prosessiksi, jossa ihmiset tai ihmisryhmät liikkuvat tai heitä autetaan liikkumaan kodeistaan tai väliaikaisista residensseistään, jotka asettautuvat uuteen paikkaan ja joille tarjotaan edellytykset elämiensä jälleenrakentamiseen. Suunniteltu uudelleensijoittaminen tapahtuu valtion valvonnassa, kansallisten rajojen sisällä ja se toteutetaan ihmisten suojelemiseksi katastrofeihin ja ympäristönmuutoksiin liittyviltä riskeiltä ja vaikutuksilta, mukaan lukien ilmastonmuutoksen vaikutuksilta".

Erilaisia muuttoliikkeeseen, siirtolaisuuteen ja pakkosiirtymiseen liittyviä käsitteitä on huomattavasti enemmän kuin mitä tässä on esitelty, mutta tässä luvussa käsitteelin aineiston kannalta olennaisimpia termejä. Seuraavissa luvuissa käsittelem ympäristönmuutosta, ilmastonmuutosta ja muuttoliikettä koskevaa tieteellistä keskustelua sekä näihin liittyvää termistöä joka enimmäkseen pohjautuu tässä luvussa esiteltyyn termistöön.

2.3 Ympäristönmuutos, ilmastonmuutos ja muuttoliike

Muuttoliikettä koskeva tutkimus voidaan pääpiirteittäin jakaa kahteen perspektiiviin: uusklassiseen ja strukturalistiseen. Uusklassiseen näkökantaan sisältyy ajatus siitä, että ihmisten liikkuminen on luonnollinen reaktio, joka johtuu alueellisista eroista sosiaalisten ja taloudellisten mahdollisuuksien välillä. Ihmisten muuttoliikettä voidaan tällöin selittää työntö-veto -mallilla. Esimerkiksi kotiseudulla vallitsevat olosuhteet, kuten poliittinen epävakaus tai taloudellisten mahdollisuuksien puute voivat toimia "työntävänä" elementtinä, muuttopäätöstä selittävinä syinä, samoin kuin määränpäässä odotavat "vetävät" olosuhteet. (Lonergan 1998, 6–7.)

Strukturalistinen näkökulma kritisoi uusklassista teoriaa siitä, että se painottaa liikaa yksilöiden vapaata tahtoa ja jättää huomiotta alueellisten epäsuhtien rakenteelliset taustat. Ihmisten muuttoliikkeet eivät siis ole tästä kulmasta katsottuna yksittäisiä, riippumattomia tapahtumia vaan aina kytköksissä kansainvälisiin voimasuhteisiin ja rakenteisiin, joista mahdollisuuksien epätasainen jakautuminen johtuu. Uusklassiset muuttoliiketeoriat näkevät muuttoliikkeen strukturalisteja positiivisemmassa valossa, jolloin uusklassisen näkökulman mukaan esimerkiksi politiikanteon tulisi keskittyä vahvistamaan muuttoliikkeestä syntyviä positiivisia vaikutuksia. Strukturalistien mukaan politiikan tulisi pyrkiä muuttamaan muuttoliikkeen taustalla vallitsevia epätasa-arvoisia rakenteita ja epätasaisista resursien jakautumista. (Lonergan 1998, 6–7.)

Ilmastonmuutoksen ja muuttoliikkeen välinen suhde ei ole selitettävissä yksinkertaisella työntö-veto -mallilla. Esimerkiksi muutos äärimmäisten sääilmiöiden esiintyvyydessä ei automaattisesti suoraan

lisää liikkeelle lähtevien ihmisten määrää, koska ihmisillä on erilainen sopeutumiskapasiteetti ympäristömuutoksia kohtaan. Tämä viittaa strukturalistiseen malliin tarkoittaen sitä, että ihmisten mahdollisuudet sopeutua äärimmäisten sääilmiöiden tuomiin muutoksiin riippuu siitä, millaista toimeentuloa yksilö- tai perhetasolla nautitaan ja millaiseen sosiaaliseen verkostoon kuulutaan. Kyse on myös suuremman mittakaavan asioista, kuten markkinoiden hintatasosta tai hallintorakenteista, joihin yksilö, perhe tai yhteisö ei voi itse vaikuttaa. Sopeutumismahdollisuudet ovat siis monimutkaisten ja dynaamisten sosiaalisten, taloudellisten, poliittisten, teknologisten ja kulttuuristen prosessien yhteis- ja vuorovaikutusten tuottamaa. Mikäli sopeutumiskapasiteetti ei ole riittävä, saatetaan joutua lähtemään. (McLeman 2017, 31.) Sopeutumiskapasiteetin ylitys tarkoittaa myös sitä, että aiemmin uhkaksi kuvattu asia muuttuu katastrofiksi. Ilmastonmuutos ja katastrofit vaikuttavat eri yhteisöihin eri tavalla, ja yhteisöjen sisällä eri yksilöihin eri tavalla. Tässä mielessä ei ole olemassa "luonnollisia" katastrofeja, sillä katastrofit ovat aina riippuvaisia piilevistä sosiaalisista, taloudellisista, poliittisista ja ympäristöllisistä tekijöistä. Tästä syystä hyvä hallinnointi ja hallinto on elintärkeää, sillä poliittisten toimien ajoitus ja laatu vaikuttavat ihmisten selviytymiskapasiteettiin ja resilienssiin, ja siksi hallinnointi määrittelee katastrofin jälkeiset tapahtumat. (McAdam 2016, 3.)

Kansainvälisen ilmastopaneelin (Adger et al. 2014, 766) mukaan ilmastonmuutoksen lieveilmiöt tulevat vaikuttamaan ihmisten liikkumiseen ainakin neljällä tavalla. Ensinnäkin äärimmäiset sääilmiöt, kuten hirmumyrskyt, tulevat olemaan voimakkaampia ja esiintyvyydeltään tiheämpiä, ja näistä sääilmiöistä johtuvat tuhot elinympäristössä voivat johtaa ihmisten liikkeelle lähtemiseen. Toisekseen kuumuus ja kuivuus tulevat lisääntymään vaikuttaen negatiivisesti maanviljelyyn ja hankaloittaen puhtaan veden saatavuutta. Tästä syystä elinkeinojen ylläpito näillä alueilla vaikeutuu, ja ihmiset saattavat lähteä löytääkseen paremmat mahdollisuudet toimeentuloon ja ruokaturvaan. Kolmanneksi, hitaasti tapahtuvat muutokset, kuten merenpinnan nousu ja aavikoituminen, hankaloittavat elintärkeiden resurssien, kuten puhtaan veden, ruoan ja energian saatavuutta. Lisäksi hitaasti tapahtuvat muutokset saattavat kärjistyä katastrofeiksi, esimerkiksi merenpinnan nousu saattaa aiheuttaa tulvia. Neljänneksi, ilmastonmuutos saattaa aiheuttaa köyhyyden lisääntymistä kaikista edellä mainituista syistä, mikä vaikuttaa ihmisten liikkumiseen kotiseuduiltaan. (Adger et al. 2014, 766; IDMC 2018, 4-13.) Lisäksi ilmastonmuutos kiihdyttää välillisesti kilpailua resursseista, esimerkiksi vedestä, ruoasta ja energiasta, mikä saattaa äityä aseelliseksi yhteenotoksi ja osaltaan vaikuttaa ihmisten liikkeellelähtöön (Frank 2018, 404.)

Lieveilmiöiden moninaisuuden ja ilmiön monimutkaisuuden vuoksi on vaikea ennustaa ilmastonmuutoksen aiheuttamaa muuttoliikettä tai liikkeelle lähtevien ihmisten määrää. Lisäksi ennustamisen

haastavuutta lisää se, että ilmastonmuutos ja ympäristölliset tekijät muuttoliikkeen syynä ovat yhteenkietoutuneita eri ihmisryhmien haavoittuvaisuuden ja selviytymiskapasiteetin kanssa, eikä näiden arviointi määrien näkökulmasta ei ole kovin helppoa. (Kirsch-Wood 2008, 41–42.) Ympäristöllisistä syistä johtuva muuttoliike tulee kuitenkin kasvamaan tulevina vuosikymmeninä jo siitäkin syystä, että väkiluku kasvaa tasaiseen tahtiin alueilla, jotka ovat erityisen herkkiä ympäristömuutokselle. Lisäksi ilmastonmuutos voimistaa näiden ympäristöllisten muutosten mittakaavaa. (McLeman 2017, 46.) Ennusteet ja arviot liikkeelle joutuvien määrästä ovat vaihdelleet kirjoittajasta riippuen 25 miljoonasta 300 miljoonaan vuoteen 2050 mennessä, eikä yleistä konsensusta määrästä tai edes määrien arviointimenetelmistä ole saavutettu. Tästä huolimatta pidetään selkeänä, että tulevaisuudessa ilmastonmuutos tulee lisäämään pakonalaista muuttoliikettä. (Gemenne 2011, 41; Wilkinton 2016, 2.)

2.4 Ympäristöpakolainen ja ilmastopakolainen

Tässä luvussa käsittelen termien ympäristö- ja ilmastopakolaiset (*environmental/climate refugee*) ympärillä käytyä, ajoittain kiivastakin keskustelua. Se on merkityksellistä, koska termien historia on olennainen osa myös ilmiön itsensä historiaa, ja tämä historia olennainen osa nykypäivän keskustelua. Ympäristöpakolainen -termiä käytettiin ensimmäisen kerran jo 1970-luvulla (Black 2001, 1), mutta yleiseen tietoisuuteen ja keskusteluun ympäristöpakolaisuus-termin toi kuitenkin Essam El-Hinnawi, jonka *Environmental refugees* -niminen tutkimus julkaistiin YK:n ympäristöohjelman toimesta vuonna 1985. Valitettavasti El-Hinnawin alkuperäistekstiä (1985) ei ole enää saatavilla, joten käytän tässä Astri Surhken (1994) selostusta El-Hinnawin tutkimuksen sisällöstä. El-Hinnawin tutkimus on alan tutkijoiden keskuudessa hyvin tunnettu ja hyvin dokumentoitu, ja samat määritelmät löytyvät muistakin tutkimuksista ja artikkeleista täsmällisesti dokumentoituina, joten toisen käden lähteen käyttö lienee tässä tapauksessa luotettavaa ja perusteltua.

El-Hinnawin mukaan *ympäristöpakolaiset* ovat pakkosiirtyneitä henkilöitä, ”joiden on täytynyt lähteä (tai ovat vapaaehtoisesti lähteneet) kotiseuduiltaan suojellakseen itseään vahingolta tai etsiäkseen parempaa elämänlaatua”. Ympäristöpakolaiset on tässä yhteydessä jaoteltu kolmeen alakategoriaan: 1. luonnonkatastrofin tai muun vastaavan tapahtuman tähden väliaikaisesti lähtemään joutuneet, 2. pysyvästi pakkosiirtyneet ja uudelle alueelle asumaan jääneet ja 3. he, jotka ovat lähteneet omasta halustaan, jolloin ajallisella kestolla ei ole merkitystä. (El-Hinnawi 1985; Surhke 1994, 478)

Pakolainen-termi tuli Surhken (1994) mukaan ympäristöön ja muuttoliikkeeseen liittyvään keskusteluun "sosiaalisen järjestyksen" tuloksena. Sosiaalitieteellisessä kirjallisuudessa pakolainen nähtiin

haavoittuvana ja voimattomana siitä syystä, että pakolaisen on ollut pakko paeta vastoin tahtoaan kotiseudultaan. Tämä vertautuu siirtolaiseen, joka on puolestaan tehnyt päätöksen reaktiona epäsuotuisiin olosuhteisiin (työntävä tekijä) tai toiveena paremmista olosuhteista (vetävä tekijä). Siirtolaisilla katsottiin siis olevan enemmän valtaa muuttopäätöksensä suhteen, eivätkä he olleet täten yhtä haavoittuvassa asemassa kuin pakolaiset. Kun ympäristön pilaantumisen ajateltiin olevan työntävä elementti, osa siirtolaisista saattoi ympäristöllisten syiden luonteen vuoksi (esim. ympäristökatastrofi) olla tilanteessa, joka muistutti vahvasti pakolaisen tilannetta, jolloin siirtolaiskategoria ei ollut tällä logiikalla riittävä kuvaamaan tilanteen vakavuutta. (Suhrke 1994 482–483.) Termin käytöllä haluttiin myös herättää huomiota ja saavuttaa tuloksia ympäristönsuojelussa. Ihmisten liikkuminen nähtiin tuolloin lähtökohtaisesti ongelmana, kuten myös siihen johtava ympäristömuutos, jolloin ympäristöpakolaiset ilmiönä oli kategorisoitavissa huomiota ja toimenpiteitä vaativaksi sekä ympäristölliseksi että sosiaalisesti ongelmaksi. Lisäksi tämä ongelma tavattiin esittää mittakaavassa, joka tekee siihen puuttumisen tai sen lievittämisen mahdottomaksi. (Morrissey 2012, 41.) Tämä on myös hyvä esimerkki siitä, miten kielenkäytön todellisuutta rakentava luonne toteutuu käytännön tasolla: tieteessä tapahtuva käsitteenmäärittely ja terminologiset valinnat vaikuttavat poliitikoiden ja median kielenkäyttöön valintoihin.

Ympäristön ja muuttoliikkeen yhteyteen liittyvä tieteellinen keskustelu on ollut ajoittain hyvinkin polarisoitunutta. Astri Suhrke (1994) eritteli kaksi eri koulukuntaa, joihin useimmat 1990-luvulla aiheutta tutkineet olivat jaoteltavissa, ja James Morrissey (2012) jatkojalosti tätä keskustelua myöhemmin. Suhrke jakaa tutkijat maksimalistisiin ja minimalistisiin, Morrissey ympäristöpakolainen -termin kannattajiin ja kriitikoihin.

Maksimalistisen näkökannan edustajat näkivät ympäristölliset syyt suorana syynä muuttoliikkeeseen. (Suhrke 1994, 477.) Morrissey (2012, 37) määrittelee maksimalistiksi Norman Myersin, joka on ollut yksi tuotteliaimpia maksimalistisia kirjoittajia vuosien 1989–2005 aikana. Myersille tyypillistä on ollut ennustaa suuria määriä ympäristöpakolaisia tulevaisuuteen, esimerkiksi vuoteen 2050 mennessä 150 miljoonaa (Myers 1993, 758) sekä 200 miljoonaa vuoteen 2050 mennessä (Myers 2002, 609). Myersin synkät ennusteet ympäristöpakolaisuudesta herättivät laajaa globaalia huomiota, mutta hänen arviointimenetelmänsä eivät kuitenkaan kestä lähempää tieteellistä tarkastelua, sillä ne perustuvat enemmän ”spekulatiiviseen maalaisjärkeen” kuin oikeisiin lukuihin tai arvioihin (Gemenne 2011, 44). Maksimalisteja kritisoitiin taipumuksesta niputtaa kaikki ympäristösyistä liikkuvat ihmiset pakolaiskategorian alle sekä erotella ympäristö sosiaalisesta, poliittisesta ja taloudellisesta kontekstista. He eivät yleensä ottaneet huomioon sitä, että kaikki muuttoliike ei ole pitkän matkan päähän ylettyvää

ja lopullista, vaan enemmänkin lyhyttä, väliaikaista ja jaksottaista (Morrisey 2012, 39). Maksimalistit siis niputtivat El-Hinnawin tapaan ympäristöpakolaisiksi ihmiset, joiden on pakko lähteä, ja ihmiset, jotka yleisesti ottaen lähtevät vapaaehtoisesti. Laajan ja epäselvän määrittelyn ongelmaksi muodostui myös vastuukysymys, sillä epäselväksi jäi, millä organisaatiolla olisi mandaatti ottaa tämä hankalasti määriteltävä ihmisryhmä suojeluksensa alle. (Surhke 1994, 479).

Minimalistista näkökantaa edustivat pääasiassa muuttoliikkeen tutkijat. He näkivät ympäristölliset syyt joko yhtenä mahdollisena liikkeellelähdtöön johtavana tekijänä, tai sitä ei laskettu mukaan ollenkaan. Ympäristössä tapahtuvat muutokset saattoivat olla osasyynä muuttoliikkeeseen, mutta varmoja, tieteellisesti päteviä päätelmiä ei tästä syy-seuraussuhteesta minimalistien mukaan voitu tehdä. (Surhke 1994, 474–475.) Ympäristössä tapahtuvat muutokset voivat näin ollen johtaa muuttoliikkeeseen siten, että ympäristön muutos aiheuttaa muutoksia taloudellisessa tai sosiaalisessa rakenteessa, ja nämä rakenteelliset syyt joko vaikuttavat lähtöpäätökseen tai pakottavat liikkeelle, mutta itsessään ne eivät muuttoliikettä aiheuta (Surhke 1994, 476).

Keskustelu ympäristöpakolaisista jatkui 1990-luvun loppupuolella maksimalistisena huolimatta minimalistien kritiikistä, ja mm. Myersin kirjoitukset alkoivat saada julkisuutta. Tämä aiheutti aiempaa kärkkäämpää kritiikkiä minimalistien suunnalta. Minimalistien kritiikki ympäristöpakolaiset -termiä kohtaan perustui enimmäkseen pakolainen -termin lailliseen perustaan ja pakolaisiksi luokiteltavien ihmisten suojelun turvaamiseen. Kritiikki kohdistuu siis siihen, heikentäisikö löyhempi ympäristöpakolaiset -termin käyttö pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden suojelua ja turvaa yleisellä tasolla. (Morrisey 2012, 42.)

Suurin erimielisyys 2000-luvun puolella on ollut Morriseyn mukaan ympäristöpakolainen-termin käytön relevanttiudesta. Väittelyn keskiössä on ollut se, kuinka ympäristömuutoksen ja muuttoliikkeen suhde esitetään eikä niinkään enää se, millainen tämä suhde oli, tai oliko sitä lainkaan. Morrisey ehdottikin maksimalisti/minimalisti -jaottelusta luopumista ja siirtymistä uuteen kahtiajakoon: ympäristöpakolaiset -termin kannattajiin ja kritikoihin. Kannattajat olivat sitä mieltä, etteivät kohdemaat pystyisi vastaanottamaan turvallisesti ympäristöpakolaisia, jotka myös joutuisivat kärsimään suuresti liikkeellelähdtöstään. Tällöin ainoa ratkaisu olisi keskittää poliittiset toimet ympäristön muutosten estämiseksi, jottei liikkumista tästä syystä pääsisi tapahtumaankaan. Kannattajien näkökulmaan kuului myös se, että ympäristöpakolainen -termin käyttö on perusteltua silloin, kun henkilön liikkeellelähdtön syynä on se, että ympäristölliset tekijät koetaan haitallisina. (Morrisey 2012, 36–43.)

Eri koulukuntia on sittemmin myös nimitetty ”pelonlietsojaperspektiiviksi” (alarmist perspective) ja skeptikkoperspektiiviksi (sceptical perspective), joista ensimmäiseen kategoriaan on kuulunut lähinnä erilaisia kansalaisjärjestöjä ja ympäristötutkijoita näkökantanaan se, että muuttoliike on väistämätön, mahdollisesti humanitääriseen kriisiin mittakaavat saava seuraus ilmastonmuutoksesta. Skeptikkokantaa edustavat lähinnä muuttoliikkeen tutkijat, joiden näkökulma asiaan on samankaltainen kuin minimalisteilla aiemmin - tarvetta uusille kategorioille, esim. ympäristösiirtolaisille, ei ole, sillä liikkeellelähden syytä, kuten sosiaalisia ja ympäristöllisiä, ei voida erottaa mielekkäästi toisistaan. Kiista on syvempi kuin käsitteellinen, sillä se, miten ilmiöstä puhutaan ja ajatellaan, vaikuttaa politiikkaan – pelonlietsojat haluavat herätellä politiikantekijöitä ilmastonmuutoksen mahdollisiin uhkiin, skeptikot puolestaan pelkäävät, että uusi kategoria saattaisi säikäyttää politiikkaa tekeviä tahoja ja johtaa yhä kireämpään maahanmuuttopolitiikkaan. (Ianesco ym. 2017, 6.)

Ilmastopakolainen -termin juuret ovat edellä kuvatussa ympäristöpakolainen-termissä, ja sen käyttöön liittyvät argumentit ja ongelmat ovat osittain samoja. Ilmastopakolainen -termiä on tosin 2010-luvun aikana yleisesti alettu pitää harhaanjohtavana erityisesti laintutkijoiden toimesta (Cournil 2017, 86). Ilmastopakolaiset -termiä käyttävät enimmäkseen media, kansalaisjärjestöt ja poliitikot halutesaan herättää huomiota ja tietoisuutta liittyen ilmastonmuutoksesta johtuviin sosiaalsiin ongelmiin. Ilmastopakolaisuus esitetään näissä yhteyksissä orastavana kriisinä, ja terminä se yhdistyy usein eräänlaiseen pelonlietsojaperspektiivi-henkiseen apokalyptiseen retoriikkaan, jossa maalailtaan miljoonien epätoivon vallassa pakenevien ihmisten tulvivan länsimaihin aiheuttaen epäjärjestystä ja hankaluuksia (esim. ”The Human Tide”, Christian Aid 2007; ”The Human Tsunami”, Knight 2009, ”Here comes the flood”, Bogardi and Warner). (Bettini 2012, 63; Biermann & Boas 2017, 407.)

Ilmastopakolainen -termin sisältämien konnotaatioiden vuoksi muun muassa kansainvälinen hallinto ja siirtolaisuustutkijat välttävät tämän termin käyttöä. Esimerkiksi Kansainvälinen siirtolaisjärjestö ja YK:n pakolaisjärjestö ovat torjuneet termin käytön kokonaan suojellakseen pakolaisten oikeuksia - lailliset oikeudet kuuluvat pakolaisten asemaa koskevan yleissopimuksen pakolaismääritelmään kuuluville ihmisille, ja oikeudet ja suojelu halutaan ensisijaisesti turvata heille. On myös poliittisesti vetävämpää ja sopivampaa puhua, niin ilmastonmuutoksen yhteydessä kuin yleisestikin, siirtolaisuuteen liittyvistä ongelmista pakolaiskriisin sijaan, koska jälkimmäinen kuulostaa sävyllään haastavammalta - sellaiselta ongelmalta, jonka ratkaisu vaatisi sekä poliittista vaivannäköä että rahallisia resursseja. (Biermann & Boas 2017, 407–408.)

2.5 Ympäristösiirtolaisuus ja -pakkosiirtyminen

Eräänlaisena yleiskäsitteenä ympäristöllisistä syistä liikkeelle joutumiseen voitaneen pitää ympäristösiirtolaisuus (*environmental migration*). Laillisen ja kansainvälisesti hyväksytyyn määritelmän puuttuessa eniten käytetään Kansainvälisen siirtolaisjärjestön (2014, 33) määritelmää: ympäristösiirtolaisia ovat ”ne ihmiset, joiden on lähdettävä tai jotka valitsevat lähteä kotiseuduiltaan ympäristössä yhä äkkisesti tai hitaasti tapahtuneiden muutosten tähden”. Muutto voi olla väliaikaista tai pysyvää, ja olla valtioiden sisäistä tai kansainväliset rajat ylittävää. Termi on tarkoituksellisesti laaja, jotta se kattaisi mahdollisimman monenlaista muuttoliikettä, sillä keskustelu siitä, joita se tarkalleen ottaen koskettaa, on vielä kesken. Määritelmällisesti termi ”ympäristösiirtolaiset” ei siis vielä itsessään kerro mitään muuttoliikkeen luonteesta, pakottavuudesta tai kestosta - siitä käy ilmi ainoastaan se, että ympäristölliset tekijät ovat jossain määrin liikkeellelähdön taustalla. (Kansainvälinen siirtolaisjärjestö 2014, 33; Ianesco 2017, 2.)

Ympäristöpakkosiirtyneet (*environmentally displaced persons*) eroavat Kansainvälisen siirtolaisjärjestön mukaan määritelmällisesti muista pakkosiirtyneistä siten, että pakkosiirtymisen syiksi luetaan ympäristön pilaantuminen, sen huonontuminen tai tuhoutuminen, vaikka ympäristölliset syyt eivät välttämättä ole ainoa syy siirtymiseen. Pakkosiirtyminen -termiä pidetään vähemmän kiistanalaisena vaihtoehtona laillisesti pitämättömälle ilmasto/ympäristöpakolais-termille. (Kansainvälinen siirtolaisjärjestö 2014, 34.) Lisäksi ympäristöpakkosiirtyminen on määritelmällisesti ihmisten vastentahotoista ja usein vaikeasti ennustettavaa liikkumista. Liikkeen määritellään johtuvan usein erilaisten äkillisten sääilmiöiden tai muutosten kuten tulvien ja tulipalojen tai maanjäristysten aiheuttamista ongelmista infrastruktuuriin. Pakkosiirtyminen muuttoliikkeenä on usein väliaikaista ja kestoltaan lyhyttä, mutta usein tällä tavoin pakotetusti liikkuville ihmisille ongelmia aiheuttava ja traumaattinen kokemus. Esimerkiksi vuonna 2010 Haitissa tapahtunutta maanjäristystä voidaan pitää esimerkkinä äkillisesti alkavasta muutoksesta, jonka seurauksiin kuului muun muassa tuhansien ihmisten pakkosiirtyminen. (Agder et al. 2018, 28–31.)

Pakkosiirtymisen ympäristöön liittyviä alakategorioita on runsaasti, eikä niitä kaikkia ole tässä mielekästä käsitellä, mutta aineiston kannalta mainitsemisen arvoinen on katastrofipakkosiirtyminen (disaster displacement). Se viittaa pakotettuun liikkumiseen erilaisten luonnonkatastrofien, kuten maanjäristysten, tulvien, myrskyjen, maanjäristysten tai äärimmäisen kuivuuden seurauksena. Katastrofi voi olla peräisin ihmistoiminnasta, ilmastonmuutoksesta ja/tai luonnon normaalista toiminnasta. Kyseessä on siis pakkosiirtyminen jonkinlaisen luonnonmullistuksen vuoksi, ja siirryttäessä ylitetään

valtion raja. Usein lähtömaissa on muitakin ongelmia, kuten aseellisia konflikteja, köyhyyttä, epätasa-arvoa ja huonoa kaupunkisuunnittelua, mitkä lisäävät pakkosiirtymisen riskiä. (Frank 2017, 40; PDD 2017, 421–422).

Vakiintuneiden ja pitävien määritelmien puute on huomionarvoista siksi, että ilman tarkkoja määritelmiä ympäristöllisistä ja ilmastonmuutoksellisista syistä lähtemään joutuneiden ihmisten on vaikea saada tunnustusta tilanteeseensa ja asiaankuuluvaa avustusta tarpeilleen. Myös mahdollisten olemassa olevien oikeuksien täytäntöönpano on hyvin haastavaa ilman kunnollisia määritteitä. Vaikka määritelmät eivät itsessään muuta ongelmaa tai yksinkertaista liikkeellelähden syitä ja seurauksia, niiden avulla olisi mahdollista luoda viitekehys, jota vasten oikeuksia ja toimenpiteitä näitä ihmisiä varten voisi määritellä ja jäsentää. (Fatima et al. 2014, 3.)

2.6 Ilmastonmuutoksesta johtuva siirtolaisuus ja pakkosiirtyminen

Ilmastonmuutoksesta johtuvista syistä lähteneiden tai lähtemään joutuneiden ihmisryhmien terminologia onkin ainakin toistaiseksi ollut vielä vakiintumattomampaa kuin ympäristöllisistä syistä liikkuneiden. Aihepiiriin liittyviä termejä on lukuisia, eikä niitä ole erikseen määritelty aiheeseen liittyvissä sanastoissa, vaan yleisesti jokainen termin käyttäjä määrittelee itse asiayhteydessä. Useimmiten nämä termit ovat erilaisia variaatioita juurisanana siirtolaisuus tai pakkosiirtyminen. Näitä on muutamia mainitakseni “ilmastonmuutospakkosiirtyminen” (*climate change displacement*: McAdam 2011, 2), “ilmaston aiheuttama pakkosiirtyminen” (*climate-induced displacement*: Kälin 2010, 89; Gahre 2011), “ilmastonmuutokseen kytköksissä oleva pakkosiirtyminen” (*climate change-related displacement*: McAdam 2011, 4), “ilmaston aiheuttama siirtolaisuus” (*climate-induced migration*: Wilkinson et al. 2016, 2; Nicholson 2017, 50), “ilmastosiirtolaiset/siirtolaisuus ja ilmastonmuutossiirtolaiset/siirtolaisuus” (*climate migrants/migration, climate change migrants/migration*: Bettini 2013; Warren 2016).

Siitä, onko ihmisryhmät, joihin ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan, uusi suojelua tarvitseva ryhmä, tai ovatko olemassa olevat lailliset puitteet riittäviä heidän suojelemisekseen, on ollut lisääntyvää keskustelua. Sitä pidetään selvänä, että ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan lisäävästi sekä väliaikaiseen pakkosiirtyneisyyteen että pitempiaikaiseen siirtolaisuuteen. Ilmastonmuutosta ei yleensä nähdä yksittäisenä syynä pakkosiirtymiseen tai siirtolaisuuteen, vaan ilmastonmuutoksen ajatellaan vaikuttavan ympäristöllisiin ja sosiaalisiin trendeihin vaikeuttaen siten haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten selviytymistä. (Kirsch-Wood et al. 2008, 41–42.)

Nicholsonin (2017, 51) mukaan ilmaston ja muuttoliikkeen välistä suhdetta käsittelevässä kirjallisuudessa on tunnistettavissa kuusi tyypillistä taipumusta, jotka tekevät kirjallisuudesta ja käydystä keskustelusta sekasortoista. Näiden taipumusten käyttö näyttäisi korvaavan argumentit ja päätelmät, joiden varaan tulevaa tutkimusta olisi mahdollista rakentaa tai joita olisi mahdollista soveltaa tehokkaasti politiikanteossa (Nicholson 2014, 152). Nicholson jaottelee nämä taipumukset kolmeksi taipumuspariksi, joista ensimmäinen pari liittyy kirjallisuudessa tapahtuvaan käsitteelliseen kehystämiseen, toinen pari kirjallisuuden empiiriseen ainekseen ja kolmas pari kirjallisuudessa esiintyviin loppupäätelmiin. Esittelen nyt nämä taipumukset, sillä käytän niitä apuna analyysissä.

Ensimmäisessä ja toisessa taipumuksessa on kyse käsitteellistä kehystämisestä. Kirjallisuudessa on taipumus esittää ilmastosta johtuvaan muuttoliikkeeseen liittyviä joko yleisluontoisia tai pikkutarkkoja lausuntoja. Näistä lausunnoista puuttuu tarkka viittaus tai sovellutus todelliseen maailmaan, ja siksi tällaisilla lausunnoilla on merkitystä vain suhteessa toisiin yhtä abstrakteihin lausuntoihin. Yleisluontoinen taipumus esiintyy erityisesti terminmäärittelyiden yhteydessä. Esimerkiksi paljon käytetty fraasi ”ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset” (*adverse effects of climate change*), joka esiintyy useasti tämänkin tutkielman aineistossa, rakentuu yleisluontoisista taipumuksista. Sanat ”haitallinen” ja “vaikutukset”, ovat merkitykseltään yleisluontoisia ilman erillistä tarkennusta, joten ”ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset” voivat periaatteessa tarkoittaa mitä tahansa. Tämän tyylliset lausunnot eivät sinänsä ole virheellisiä, ne vain ovat hyödyttömiä, mikäli niitä ei määrittelyn kautta liitetä todellisiin ilmiöihin. Toinen esimerkki tästä on se, että usein todetaan esimerkiksi ”ilmastonmuutoksen todennäköisesti vaikuttavan muuttoliikkeeseen suuresti”, mikä pitää kyllä paikkansa, mutta toteamuksen merkitys jää vähäiseksi, mikäli tämän ilmastonmuutoksen ja muuttoliikkeen suhteen tarkempaa luonnetta lähdetä määrittelemään ja erottelemaan muista liikkeen muodoista. Tällaisia toteamuksia käytetään paljon ilmaisemaan huolta muuttoliikkeen hallinnoimisesta tapaamisissa ja konferensseissa, joissa on vahva poliittinen tai institutionaalinen fokus. (Nicholson 2017, 51–52).

Toinen taipumus liittyy ensimmäiseen: pikkutarkkojen väitteiden esittäminen ympäristöllisen tekijän ja sosiaalisen lopputuloksen, kuten ilmastonmuutoksen ja ihmisten muuttoliikkeen, suhteesta. Nämä väitteet ovat harhauttavan todentuntuksia, näennäisiä, mikäli niitä ei yhdistä yleisluontoisten lauseiden kanssa. Esimerkiksi kirjallisuudessa saatetaan todeta jotain sen tyylistä, että ”ilmastonmuutos tullaan kokemaan hyvin eri tavoin eri puolella maailmaa, sillä haavoittuvaisuus luontoa kohtaan on loppujen lopuksi yhteiskunnallisten sosio-ekonomisten voimien muokkaamaa”. Tässä toteamuksessa esitetään

toisaalta tarkalta kuulostava väite ilmastonmuutoksen ja ihmisten suhteesta, mutta tarkemmin katsottaessa lauseen merkitys on ympäröivää. (Nicholson 2014, 153; 2017, 51–52.)

Toinen taipumuspari liittyy kirjallisuuden empiriseen ainekseen - väittämät kirjallisuudessa ovat usein ristiriitaisia tai tautologisia. Ristiriitaisuus noudattaa tiettyä kaavaa: ensin todetaan, ettei yleistä ja selkeää määritelmää esimerkiksi ilmasto- tai ympäristösiirtolaisuudelle ole, tai että muuttoliikkeen syyt ovat aina monimutkaisia ja geo-sosiaalis-poliittisesta kontekstista johtuvia. Samoissa teksteissä saatetaan kuitenkin viitata ns. ilmastosiirtolaisuuteen tai ilmastopakkosiirtymiseen niin kuin ne olisivat ontologisesti vakaita, tarkoin määriteltyjä kategorioita. Tautologisilla argumenteilla voidaan yrittää häivyttää näitä ristiriitaisuuksia, esimerkiksi toteamalla, että jotkut ihmiset muuttavat ilmastonmuutoksen tähden ja jotkut eivät, tai että liikkumattomuus on yhtä merkittävää kuin liikkeellelähtö. Nämä ovat ilmiselviä toteamuksia, jotka sisältävät kaikki mahdolliset vaihtoehdot ja ovat siten analyttisesti merkityksettömiä, mutta niillä voidaan laajentaa ongelman poliittista kenttää niin, että alkuperäisestä huolenaiheesta, ilmastonmuutoksen aiheuttamasta muuttoliikkeestä, tulee kyseenalainen. (Nicholson 2017, 52–54.)

Kolmas taipumuspari, ekvivokaatio ja metamorfoosi, käsittelee kirjallisuudessa esiintyviä loppupäätelmiä. Ekvivokaatiolla tarkoitetaan taipumusta päättää tekstit toteamuksilla, jotka joko ovat monitulkintaisia tai epämääräisiä. Ekvivokaatiota tapahtuu, kun todetaan, että lisätutkimusta tai dialogia tarvitaan, muttei täysin selvennetä, miksi sitä tarkalleen ottaen tarvitaan tai miksi tähänastinen tutkimus on epäonnistunut tehtävässään. Metamorfoosia ilmenee silloin, kun sotketaan käytettyjä kategorioita ja termejä. Metamorfoosi liittyy siihen, että kirjallisuudessa kierrätetään termien ja fraasien sekamelskaa, usein saman tekstin sisällä. Jatkuva termien, fraasien ja kategorioiden muuntelu tekee ongelmanmäärittelystä hyvin haasteellista, ellei mahdotonta, varsinkin kun käytetyt termit ovat jo itsessään epäselviä. (Nicholson 2017, 56.)

Nämä taipumukset tulevat esiin siitä syystä, että kirjallisuudessa käsitellyt ilmastonmuutokseen ja muuttoliikkeeseen liittyvät kysymykset ovat usein luonteeltaan normatiivisia. Kysymys on joko siitä, mitä tulisi tehdä ilmastosiirtolaisten suojelemiseksi, tai mitä toimenpiteitä tulisi tehdä ilmastosiirtolaisuuden hallinnoimiseksi. Huolimatta vaikkapa siitä, mitä poliittisia agendoja näiden normatiivisten teemojen taustalle kätkeytyy, kategoriat kuten ”ilmastonmuutos” ja ”siirtolaisuus” ovat vain sanoja, jollei niitä määritellä pitävästi ja selkeästi viittaamaan johonkin todellisen maailman ilmiöön. Koska kategoriat ”ilmastosiirtolaisuus” tai ”-siirtolaiset”, jotka ovat tämän normatiivisen huolen kohteena,

eivät selkeästi ja ristiriidattomasti viittaa mihinkään määriteltyyn tai tunnustettuun ilmiöön, normatiiviset huolet ovat merkityksettömiä ontologisen perustan puuttuessa. (Nicholson 2017, 58.)

Nämä kuusi taipumusta ovat kirjallisuuden argumenttien ja loppupäätelmien sellaisia ominaispiirteitä, jotka tekstissä esiintyessään viittaavat siihen, että kyseessä on Nicholsonin mukaan ns. ”epämääräinen väite”. Taipumusten käyttö osoittaa, ettei spesifejä tapaustutkimuksia ole onnistuttu sovittamaan yhteen yleisluontoisten väitteiden kanssa. Taipumukset toimivat todisteina siitä, että epämääräiset väitteet voivat tarkoittaa mitä tahansa, viitata mihin tahansa ja olla lopulta tulematta mihinkään lopputulokseen, eikä tällöin tule sanotuksi mitään selkeää, konsistenttiä ja varmaa. Tällaiset epämääräiset väittämät eivät välttämättä ole sinänsä vääriä tai todistettavissa vääriksi, mutta ne eivät myöskään ole todistettavissa oikeiksi. Tällä on väliä siksi, että väittämien ollessa epämääräisiä eikä niitä voi todistaa oikeiksi eikä vääriksi, niistä ei myöskään voida johtaa minkäänlaista determinististä suhdetta ilmaston/ympäristönmuutoksen ja pakkomuuton välille. Ongelmana ei ole itse data tai rajaukset, vaan se kuinka (ja miksi) esitetyt kysymykset kehystetään aihetta tutkittaessa. Tällaisenaan asian tiimoilta on hyvin vaikea luoda todisteisiin pohjaavaa, konseptuaalista kehystä, joka auttaisi politiikan-teossa ja jolla olisi haluttuja vaikutuksia mielivaltaisten vaikutusten sijaan. Nämä taipumukset johtavat myös epäselvyyteen siitä, mistä aiheeseen liittyvässä tutkimuksessa on loppujen lopuksi kyse. (Nicholson 2017, 57).

Se, miksi tällaisten epämääräisten väittämien käyttö, erityisesti silloin kun poliittiset toimijat niitä käyttävät, on ongelmallista, johtuu siitä, että ne erottavat vallan vastuusta. On lähes mahdotonta määrittellä velvollisuuksia tai vastuita politiikantekijöille, kun väitteet ovat epämääräisiä tällaisissa yhteyksissä. Samaan aikaan tällaisia väittämiä käyttämällä voidaan käydä keskustelua ilmiöstä, tai millainen ilmiön tulisi olla, ilman että tulee luoneeksi velvoitteita tehdä asialle jotain – puhuva taho voi puhua aiheesta vaikuttaen ”ottavan osaa asiaan” ilman että siitä aiheutuu toimenpiteitä vaativia seurauksia puhuvalle taholle itselleen. Lisäksi jos jonkinlaisiin toimiin ryhdytään, epämääräisten väittämien käyttö vapauttaa toimijat vastuusta mahdollisiin seurauksiin nähden, ettei ole selkeyttä siitä, mistä aiheeseen liittyvässä tutkimuksessa on loppujen lopuksi kyse. Näiden taipumusten ja epämääräisten väittämien havainnoinnin tarkoituksena ei välttämättä ole väittää mitään kategorista tai lopullista, vaan pikemminkin näyttää, etteivät nämä väittämät ole kategorisia tai lopullisia. (Nicholson 2017, 57, 63–64).

3 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI

Tämän tutkielman teoreettinen tausta on sosiaalisessa konstruktionismissa, koska sosiaalisen konstruktionismin avulla voidaan tarkastella kriittisesti sitä, millaiseksi maailma muotoutuu kielenkäytön kautta. Ihmiset mallintavat maailmaa kielellisen kategorisoinnin kautta, ja kategoriat, jotka näyttäytyvät "luonnollisina tosiasioina" ovat eräänlaisia historiallisesti ja kulttuurisesti spesifejä, vuorovaikutuksessa muotoutuvia heijastuksia. Tosina näyttäytyvät asiat ovat "tämänhetkisiä hyväksytyjä tapoja ymmärtää maailmaa". Tieto maailmasta ei ole siis suoria havaintoja todellisuudesta, vaan kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti konstruoituja versioita todellisuuksista. Kielenkäyttö on sosiaalinen toiminto, ja kielenkäytöllä on performatiivinen rooli, sillä kielenkäytöllä voi olla, ja usein onkin, konkreettisia seurauksia. (Burr 2003, 2–8.) Tutkielman keskiössä on nimenomaan asiakirjassa käytetyn kielenkäytön analysointi, koska siinä konstruoituva todellisuus vaikuttaa siihen, kuinka ilmastonmuutosta ja muuttoliikettä käsitellään yhteiskunnallisessa elämässä ja poliittisessa päätöksenteossa. Se, millaisia kategorioita rakennetaan ihmisille, joita ilmastonmuutos ja muuttaminen koskettaa, on tästä näkökulmasta hyvinkin relevanttia.

Yksi sosiaalisen konstruktionismin klassikkoteoksia on Peter L. Berger & Thomas Luckmannin *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Se käsittelee sitä, kuinka ymmärryksemme ja kokemuksemme arkipäiväisestä todellisuudesta on sosiaalisesti rakentunut erilaisissa prosesseissa, toimissa ja vuorovaikutuksissa. (Hacking 2009, 44–45.) Berger ja Luckmannin mukaan todellisuus rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa arkitodellisuudessa. Ihmiset tuottavat todellisuutta erityisesti kielellisessä vuorovaikutuksessa, jossa muodostuu oman sosiaalisen ja kielellisen todellisuuden sisältäviä symbolijärjestelmiä, jotka ovat vuorovaikutuksessa arkitodellisuuden, sekä toistensa kanssa. Tällaisia järjestelmiä ovat esimerkiksi uskonto, filosofia, tiede ja taide. (Berger & Luckmann, 1966, 45–51.)

Arkitodellisuudessa ihmiset määrittelevät sosiaalisessa kanssakäymisessä vastapuolensa *tyypittelemällä* tämän esimerkiksi sukupuolen, kansallisuuden tai muun ominaisuuden mukaan. Sosiaalinen todellisuus koetaan "tyypitysten jatkumona" ja "vakiinnutettujen vuorovaikutussuhteiden kokonaisuutena", jotka muodostavat yhteiskuntarakenteen. Arkitodellisuudessa ihmiset *objektivoivat* kohtaamiaan ilmiöitä ja kokemuksia kääntäen ne kielellisiksi käsitteiksi. (Berger & Luckmann 1966, 36, 42–44.) Objektivoituminen tarkoittaa "ilmentymistä inhimillisen toiminnan tuotteina, jotka ovat sekä tuottajiansa että toisten ihmisten yhteisen maailman elementtejä" (Berger & Luckmann, 1966, 45). Tärkein objektivaation muoto on merkkien tuottaminen, koska merkit välittävät toiminnan

merkityksiä. Merkit ryhmittyvät merkitysjärjestelmiksi, kuten eleet, mutta tärkein merkkijärjestelmä on äänimerkkien järjestelmä, eli kieli. Tämä johtuu siitä, että kielen avulla voidaan tyypittää kokemuksia, jolloin niitä voidaan myös ryhmittää kategorioiksi, jotka tekevät kielellisestä kanssakäymisestä toisten kanssa helpompaa ja mielekkäämpää. Kielellä on myös transsendenssikyky, joka yhdistää tällä hetkellä tapahtuvan todellisuuden ja tekee läsnäolevaksi asioita ja merkityksiä, jotka eivät ole fyysisesti paikalla tilanteessa. Se siis yhdistelee eri todellisuusalueita teemoiksi, ja näitä teemoja voidaan kutsua symboleiksi. (Berger & Luckmann 1966, 45–51).

Kieli järjestää merkityskenttiä ja luokittelumalleja sanaston ja kieliopin avulla. Merkityskentät muodostuvat kielellisistä objektivoitumista - esimerkiksi ammatin merkityskenttä muodostuu päivittäisen työn rutiinitapahtumista, jotka ovat kielellisiä objektivoitumia. Merkityskentät voivat kertyä niin, että lopulta lukemattomat eri merkityskentät muodostavat sukupolvelta toiselle välittyvän yhteiskunnallisen tietovarannon, josta yksilöt ottavat sosiaalisessa kanssakäymisessä tarvitsemansa tiedon. Jokaisella yhteiskunnan jäsenellä on yhteiskunnallinen sekä sosiaalinen tietovaranto, joka sisältää tietoa yksilön omasta asemasta sekä reseptitietoa yhteiskunnassa toimimisesta, ja jokaisen yksilön tietovaranto on erilainen riippuen siitä, mikä kullekin yksilölle on relevanttia. (Berger & Luckmann 1966, 52–55.)

Yhteiskunnallinen järjestys on siis inhimillisen toiminnan tulosta, ihmisten tuottamaa, ja se säilyy ainoastaan ihmisten jatkuvasti uusintaessa ja tuottaessa sitä toiminnallaan. Kaikki inhimillinen toiminta voi *totunnaistua* – usein toistuva toiminta vakiintuu ja tulee toistetuksi samalla tavalla yhä uudelleen. Toiminnasta tulee totunnaistumisen kautta tapoja ja rutiineja, jotka helpottavat tilanteiden ennakoitua ja niissä toimimista – totunnaistunut toiminta tulee "luonnolliseksi" tavaksi toimia. (Berger & Luckmann 1966, 64–66.) Totunnaistuminen johtaa instituutioitumiseen, kun "eri toimijatyypit osallistuvat vastavuoroiseen totunnaistuneen toiminnan tyypittelyyn" (em. 1966, 67). Tällainen totunnaistunut tyypittely on toisin sanoen *instituutio*, ja joka myös itse tyypittää toimijoita ja toimintoja - tyyppin x toiminnan suorittaa tyyppin x toimija. Tämä vastavuoroinen tyypittely vaatii aikaa, joten instituutiot rakentuvat historian kuluessa – instituutiot ovat oman historiansa tuotteita. Instituutiot ovat sosiaalisen kontrollin ilmentäjiä. Ne asettavat käyttäytymismalleja kanavoimaan inhimillistä käytöstä sekä mahdollisesti myös sanktiomekanismeja, mikäli käytös poikkeaa asetetuista malleista. Monta tällaista instituutiota yhdessä muodostavat kokonaisuuden, jota kutsutaan yhteiskunnaksi. (Berger & Luckmann 1966, 66–67.)

Tässä tutkielmassa käsitellään representaatioiden muotoutumista niin käsitteistöön liittyvien valintojen kuin muidenkin kielellisten valintojen kautta diskurssien sisällä. Aineistossa käytetty käsitteistö on laajaa ja monimuotoista, ja koska sanasto toimii merkityskenttiä muovaavana tekijänä, siihen kiinnitetään paljon huomiota analyysissä. Merkityskentät kertyvät yhteiskunnallisessa mittakaavassa pitkän ajan kuluessa, joten ilmiön ollessa suhteellisen tuore ja ennustamaton, merkityskentät ja niitä rakentava sanastokin on vasta alkutekijöissään. Vertailun vuoksi esimerkiksi pakolaisuuden voisi sanoa olevan suhteellisen totunnaistunut, vakaa merkityskenttä, joka on tullut tyytellyksi instituutioiden toimesta. Yksittäiselle ihmiselle käsitteen “pakolainen” käyttö tuottaa todennäköisesti jonkinlaisen mielikuvan, ja virallisissa, institutionaalisissa yhteyksissä sen käyttö on vielä selkeämmin määriteltyä sen laillisen merkityksen vuoksi. Käsite “pakkosiirtynyt” puolestaan ei välttämättä tuota vastaavanlaista mielikuvaa yksittäiselle ihmiselle eikä sen käyttö virallisissa yhteyksissä ole myöskään selkeää. Koska sitä, ja muitakin liikkuvuuteen liittyviä termejä, kuitenkin käytetään, sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta sillä on hyvinkin paljon merkitystä, missä ja miten näitä termejä käytetään.

Ian Hackingin (2009, 20–22) lähestymistapa sosiaaliseen konstruktionismiin on seuraavanlainen: Kun puhutaan jonkin ilmiön sosiaalisesta rakentumisesta, tarkoitetaan, ettei kyseinen ilmiö ole väistämätön seuraus asioiden luonteesta. Ilmiö on jokin tietty vakiintunut järjestys, joka on muovautunut ja/tai tullut luoduksi sosiaalisten tapahtumien, voimien ja historian kautta, kuten esimerkiksi sukupuoli. Ilmiötä muovanneet rakenteet olisivat voineet olla toisenlaisia – ilmiö on sellainen kuin se on, koska sitä muovanneet rakenteet ovat sellaisia kuin ovat. Koska sosiaalisen konstruktionismin suhtautuminen vallitseviin asiantiloihin tapaa olla kriittinen, ilmiötä usein tarkastellaan siitä näkökulmasta, että ilmiö on negatiivinen ja että olisi yleisesti parempi, jos ilmiötä muutettaisiin, tai se poistettaisiin. Hacking (2009, 25–26) käyttää esimerkki-ilmiönä "naispakolaista", joka ilmiönä on rakentunut tilanteesta, jossa nainen joutuu pakenemaan kodistaan. Tämä ilmiö on negatiivinen ja olisi yleisesti ottaen parempi, jos tätä ilmiötä ei olisi – ettei kenenkään tarvitsisi paeta kodistaan. Tässä olennaista on ymmärtää, että konstruoiduksi eivät tule yksittäiset ihmiset, naiset, jotka pakenevat, vaan naispakolainen luokituksena. Tähän luokkaan kuuluva ihminen on naispakolaisena sosiaalisesti rakentunut – naispakolaisen *idea* on sosiaalisesti rakentunut. Ideat muodostavat matriisin, joka on eräänlainen sosiaalinen ympäristö. Se muodostuu ideoista, siihen luokiteltavista ihmisistä sekä näiden välisistä vuorovaikutussuhteista, sekä mm. niihin liittyvistä sosiaalisista käytännöistä ja instituutioista. (Hacking, 2009, 57.)

Lisäksi tavat luokitella ihmisiä ovat vuorovaikutuksessa luokiteltavien ihmisten kanssa esimerkiksi siten, että ihmisille mahdolliset teot ja toiminnot ovat riippuvaisia kuvauksista. Luokitukset eivät ole pelkästään kielellisiä vaan ne ovat olemassa instituutioissa, käytännöissä ja materiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Esimerkiksi aiempi esimerkki luokasta "naispakolainen" ei ole pelkästään ihmisluokka vaan myös oikeusentiteetti ja juridinen entiteetti, jota esimerkiksi lautakunnat, koulut ja pakolaiset itse käyttävät. Naispakolaisen luokka on vuorovaikutteinen, koska sen ja siihen luokiteltavien ihmisten välillä tapahtuu vuorovaikutusta. Luokitus vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen, ja ihmiset voivat olla tietoisia tästä luokituksista ja muuntaa käytöstään sen mukaisesti, sopeutumalla siihen tai pyrkimällä eroon siitä, mistä saattaa olla seurauksia luokalle. (Hacking 2009 53–54.) Tässä tutkielmassa ei paneuduta tämän tarkemmin ilmastonmuutoksen takia liikkuvien ihmisten mahdolliseen käyttäytymiseen omissa epämääräisissä luokitelmissaan, mutta halusin tuoda tämän ilmi siitä syystä, että sillä, miten ihmisiä luokitellaan, on merkitystä niin ihmisille itselleen kuin ympäröivälle todellisuudelle.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käsittelen ensin tutkimuskysymyksen, sitten esittelen aineistona olevan Task Force on Displacement -asiakirjan, ja lopuksi käsittelen menetelmänä olevaa kriittistä diskurssianalyysyä.

4.1 Tutkimuskysymys

Yleisenä tutkimustehtävänä tässä tutkielmassa on selvittää, miten ilmastonmuutoksesta johtuvasta muuttoliikkeestä, ja ihmisistä, joita se koskettaa, puhutaan. Tutkielman konstruktionistisesta teoreettisesta lähtökohdasta katsoen on selvää, että kielenkäyttö on merkittävässä asemassa ilmiön käsitteilyssä. Tutkielman varsinaisena tutkimuskysymyksenä on:

1. Millaisia representaatioita ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneista ihmisistä tuotetaan aineistossa?

Tutkielmassa oli alun perin kaksi tutkimuskysymystä, mutta prosessin kuluessa katsoin paremmaksi jättää toisen kysymyksen pois. Tämä johtui siitä, että se oli kysymyksenä sittenkin aika jäsentymätön, suurin piirtein seuraavanlainen: “Missä asiayhteydessä ilmastonmuutoksen takia pakotetusti liikkuvista ihmisistä puhutaan/missä asiayhteydessä mitään määrittelyä käytetään/millaisia ovat diskurssien/representaatioiden väliset suhteet”. Kysymyksiä oli siis työn alussa useita, ja minulla oli hankaluuksia valikoida varsinaiselle tutkimuskysymykselle parhaiten täsmentävintä ja sitä tukevinta alakysymystä. Lopulta tulin siihen tulokseen, että asiayhteyksien erittelyä ja käsittelyä tulee luontevasti käytyä läpi jo ensimmäisen tutkimuskysymyksen yhteydessä analysoitaessa representaatioiden rakentumista, joten ajattelin ottaa toiseksi tutkimuskysymykseksi diskurssien ja/tai representaatioiden väliset suhteet. Analyysin edetessä totesin, että diskurssien ja representaatioiden välisistä suhteista saisi tehtyä enemmänkin analyysiä, mutta se ei tutkielman pituusrajotteiden puitteissa olisi mahdollista. Päädyin lopulta analysoimaan diskurssien ja representaatioiden suhdetta representaatioiden rakentumisen näkökulmasta, eli siitä kuinka näiden suhteiden dynamiikka vaikuttaa representaatioiden rakentumiseen. Tämä sisältyi mielestäni luontevasti varsinaiseen tutkimuskysymykseen ja siihen liittyvään analyysiin, joten poistin toisen tutkimuskysymyksen kokonaan ja sisällytin suhteiden analysoinnin osaksi representaatioiden rakentamista koskevaa analyysia. Näin ollen koko aineiston analyysi pyrkii siis kattavasti vastaamaan yhteen kysymykseen, ja sitä kautta yleisesti pohtimaan kielenkäytöllisten valintojen merkitystä tässä kontekstissa.

4.2 Aineisto: Task Force on Displacement -raportti

Aineistona tässä pro gradu -tutkielmassa on YK:n ilmastonsuojelun puitesopimuksen alaisen Task Force on Displacement -työryhmän asiakirja ”Report on the Task Force on Displacement”, joka on julkaistu syyskuussa 2018. Ensiksi esittelen Task Force on Displacement -työryhmää (lyhyemmin Task Force), sitten itse asiakirjaa ja sen rakennetta. Esittelyssä ei esitellä raportin sisältöä kovinkaan tarkasti, vaikka sekin on mielenkiintoinen, sillä tutkielman rajauksen ja menetelmävalinnan vuoksi analyysissä keskitytään raportissa käytettyyn kieleen eikä niinkään sisällön analysointiin.

Task Force on Displacement on Pariisin ilmastokokouksessa vuonna 2015 luotu ryhmä, jonka tarkoitus on ”kehittää suosituksia kokonaisvaltaisille lähestymistavoille, joilla vältetään, minimoidaan ja käsitellään ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin liittyvää pakkosiirtymistä” (TFD 2018, 19). Työryhmän tarkoituksena on täydentää, hyödyntää ja käyttää tarvittaessa YK:n ilmastonsuojelun puitesopimuksen alaisten nykyisten elinten ja asiantuntijaryhmien, sekä myös muiden relevanttien järjestöjen ja asiantuntijaelinten työtä. Task Force -ryhmään kuuluu 13 jäsentä, joilla on omat vastuualueensa (ks. Liite 2). Esimerkiksi YK:n pakolaisjärjestö, YK:n ympäristöohjelma ja Kansainvälinen siirtolaisjärjestö ovat Task Forcen jäseniä. (TFD 2018, 1–2.) Task Force -ryhmän johtavana elimenä toimii The Executive Committee of the Warsaw International Mechanism for Loss and Damage, eli ns. Varsovan mekanismi, joka on YK:n ilmastonsuojelun puitesopimuksen alainen organisaatio. Sen tehtävänä on käsitellä ilmastonmuutoksesta johtuvan, kehittyvissä maissa tapahtuneen ”menetyksen ja vahingon” korvaamiseen liittyviä asioita. (UNFCCC 2012, 6.)

Raportti jakaantuu neljään osaan. Ensimmäinen osa sisältää Task Forcen työsuunnitelman, toimeksiannon ja tietoa Task Force -ryhmän jäsenistä, rakenteesta, menettelytavoista ja siitä, mitä Task Force on tehnyt perustamisensa jälkeen. Toisessa osassa esitellään suositusten kontekstuaalinen tausta, ja kolmas osa sisältää varsinaiset suositukset integroiduista lähestymistavoista ilmastonmuutoksen haitallisten vaikutusten aiheuttaman pakkosiirtymisen ehkäisemiseksi, minimoimiseksi ja torjumiseksi. Neljäs osa sisältää tiivistelmät Task Forcen jäsenten tekemistä toiminnoista, jotka ovat erilaisia selvityksistä ja kartoituksista liittyen siihen, miten kansallisella ja kansainvälisellä tasolla ilmastonmuutosta ja muuttoliikettä on käsitelty päätöksenteossa ja politiikassa sekä kerätty aiheeseen liittyvää tietoa (ks. Liite 3).

Näiden selvitysten pohjalta on luotu raportin varsinaiset suositukset. Tiivistelmissä 1.1 ja 2.2 mainitaan, että niissä käytetään aihepiiristä sitä sanastoa ja kieltä, joita selvityksen kohteena olevat

sopimukset ja raportit käyttävät. Muissa tiivistelmissä tällaista mainintaa ei ole eikä kielenkäytön valintoja ole perusteltu, mutta jo niiden tehtäväkuvauksissa (ks. Liite 3) mainitaan termi pakkosiirtyminen, joten kielenkäyttö perustuu tämän termin ympärille. Pakkosiirtyminen ei silti ole ainoa käytetty termi tai liikkuvuuteen viittaava kielenkäytöllinen valinta. Tämän osion analysointi on erityisen mielenkiintoista, sillä tavallaan tiivistelmät 1.1 ja 2.2 tuovat analyysin kohteeksi välillisesti koko tämänhetkisen ilmastonmuutokseen ja pakkomuuttoon liittyvän politiikanteon kentän käyttämän kielen. Lisäksi muissa tiivistelmissä tehdyt kielenkäytölliset valinnat ovat myös mielenkiintoisia, sillä vaikka päätermiksi näyttäisikin valikoituneen pakkosiirtyminen, se ei ole suinkaan ainoa käytetty termi, jolloin muiden termien käytölle on oletettavasti jokin syy. Tämä on myös yksi tärkeimmistä syistä aineiston valikoitumisesta analyysin kohteeksi – sen lisäksi että aineisto on tuorehko ja ajan-kohtainen. Tässä raportissa on nähtävissä ilmastonmuutoksen ja pakkomuuton tämänhetkinen kielenkäytön tilanne ja siten kyseessä olevan ilmiön rakennusprosessi.

Lisäksi on huomioitavaa se, että aineisto on englanninkielinen, mutta valitsin tutkielman kieleksi kuitenkin suomen. Tutkielmaa tehdessä kuitenkin osoittautui, että aiheeseen liittyvä sanasto on haasteellista, eikä vakiintuneita suomenkielisiä käännöksiä juurikaan ole saatavilla. Tästä syystä aineistosta löytyvän termistön esittelyssä englanninkieliset termit kulkevat rinnakkain omien käännöksieni kanssa, sillä koin tarpeelliseksi sisällyttää alkuperäiset muotoilut mukaan. Aineisto-otteita en ole kääntänyt suomeksi, koska halusin sisällyttää alkuperäiskielisiä esimerkkejä, joista voi helposti nähdä alkuperäisen tekstin, johon tulkintani ja analyysini perustuvat. Tekstissä olevat aineistositaatit olen kääntänyt suomeksi sujuvuuden vuoksi, ja sitaattien jälkeen on sulkeissa sivunumero, jolta kyseiset otteet löytyvät.

Voi olla, että olisi ollut yksinkertaisempaa tehdä koko tutkielma englanniksi, mutta toisaalta koin mielekkääksi ja tärkeäksi huomioida sanaston ja termien vakiintumattomuuden ja niiden käynnissä olevan kehitysprosessin myös suomenkielisyyden kautta. Kielenkäytön ja sen muovaaman todellisuuden rakentuminen on monimutkainen prosessi, ja englannin kielessä tapahtuva prosessi vaikuttaa suomen kielen prosessiin englannin ollessa kuitenkin aihetta koskevaa tieteellistä ja poliittista keskustelua hallitseva kieli. Suomenkielinen prosessi, siihen kuuluva keskustelu ja siinä muovaantuva todellisuus on kuitenkin yhtä lailla olemassa, joskin pienemmässä mittakaavassa, joten näistä syistä koin mielekkääksi tehdä tutkielman suomeksi, mutta kuitenkin pitää englanninkielisen alkuperäistekstin tiiviisti mukana.

4.3 Kriittinen diskurssianalyysi

Diskurssintutkimuksessa on kyse kielenkäytön tutkimisesta sosiaalisena toimintana, jonka taustalla on ajatus siitä, että kieli toimii ja kielellä toimitaan eri yhteyksissä eri tavoin. Kielelliset merkitykset rakentuvat kontekstissa, kielenkäyttäjien sekä kielen ja kontekstin välisessä vuorovaikutuksessa. Se, miten kieltä käytetään, on vaihtelevaa, mutta ei satunnaista, vaan kielen ja kontekstin rajaamaa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 28–29), kuten aiemmissa tutkielman kontekstia erittelevissä luvuissa on esitetty.

Diskurssianalyysin teoreettinen pohja on sosiaalisessa konstruktionismissa ja sen pääasiallinen kiinnostuksen kohde on sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielenkäytössä (Jokinen 1999, 38–40). Diskurssianalyysi tarkastelee kielenkäyttöä tekemisenä – kielenkäyttöä analysoidaan tarkoituksena selvittää, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Suoninen 1999, 19.) Tutkimuksen kohteena on Jokisen (1999, 41) sanoin ”ne kielelliset prosessit ja niiden tuotokset, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme ja kanssakäymisemme rakentuvat”. Kriittinen diskurssianalyysi valikoitui analyysimenetelmäksi juuri näistä syistä, sillä tässä tutkielmassa on tarkoitus arvioida ilmastonmuutokseen ja pakkomuuttoon liittyvää kielenkäyttöä sekä tämän kielenkäytön mahdollisia vaikutuksia näiden ihmisryhmien käsittelyyn poliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Kriittinen diskurssianalyysi keskittyy erityisesti valtasuhteiden rakentumisen tunnistamiseen ja analysointiin, joten se oli luonteva valinta tutkimusasetelman takia. Käsittelen seuraavaksi ensin diskurssianalyysiä ja diskurssin käsitettä, jonka jälkeen käsittelen kriittistä diskurssianalyysiä.

Diskurssianalyysissä on olennaista Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993, 17) mukaan ajatus kielenkäytöstä käytäntönä, joka maailman kuvaamisen lisäksi järjestää, rakentaa ja merkityksellistää sosiaalista todellisuutta. Kielenkäyttö konstruoi eli merkityksellistää kielenkäytön kohteen. Nämä merkitykset muodostuvat suhteessa ja erotuksena toisiinsa, ja ne muodostavat merkityssysteemejä, jotka rakentuvat osana sosiaalisia käytäntöjä. Merkityssysteemejä voidaan kutsua myös diskursseiksi. (Em. 18–21.)

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 17) ovat määritelleet diskurssianalyysille viisi teoreettista lähtöoletusta: kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta, useat rinnakkaiset merkityssysteemit kilpailevat keskenään, merkityksellinen toiminta on kontekstisidonnaista, toimijat kiinnittyvät merkityssysteemeihin sekä kielenkäyttö tuottaa seurauksia. Nämä lähtökohdat painottuvat ja korostuvat jokaisessa tutkimuksessa eri tavalla riippuen tutkimusongelmasta ja -asetelmasta. Faircloughin (2001, 18–19) mukaan diskurssintutkimuksessa kielenkäyttö tulee ymmärtää sosiaalisen toiminnan muotona,

joka sisältää oletuksen siitä, että kielenkäyttö on osa yhteiskuntaa eikä sen ulkopuolella, ja että kieli on sosiaalinen prosessi. Tämä prosessi on muotoutunut sosiaalisessa toiminnassa, yhteiskunnan eri ei-kielellisten toimijoiden ja rakenteiden toimesta. Diskurssianalyysin kohteena ovat Faircloughin (1995, 6, 96–97) mukaan tekstit, jotka tulee ymmärtää sosiaalisia tiloina, joissa sosiaaliset prosessit (maailman representoituminen ja sosiaalinen kanssakäyminen) tapahtuvat. Teksti on siis diskursiivisen toiminnan kielellinen tuote, joka voi olla kirjoitettua tai puhuttua kieltä. Fairclough (1992, 3–4) pitää diskurssin on käsitettä haastavana, koska sitä on olemassa monenlaisia määritelmiä ja käytötapoja erilaisista teoreettisista näkökulmista. Esimerkiksi lingvistiikassa diskurssin nähdään heijastavan kielenkäyttäjien välistä vuorovaikutusta ja siten puheen/tekstin tuottamista että kielenkäyttötaphtuman kontekstia. Sosiaaliteoreettisessa tutkimuksessa diskurssin käsitteellä viitataan "foucaultilaisessa hengessä" siihen kuinka se rakentaa tietovarantoja ja sosiaalisia käytäntöjä. Näin ajateltuna diskurssi ei pelkästään heijasta sosiaalisia toimijoita tai heidän suhteitaan, vaan rakentaa niitä. (em., 3–4.)

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 27) määrittelevät diskurssin "verrattain eheiksi säännönmukaisiksi merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta". Faircloughin (1995, 73) mukaan diskurssit sisältävät ajatuksen siitä, että kielenkäyttö on yhteenkietoutunut sosiaalisiin suhteisiin ja prosesseihin, jotka määrittelevät kielellisten ominaisuuksien vaihtelua teksteissä. Diskurssit kuvaavat maailmaa nimeämällä sekä nostamalla esiin tai jättämällä sivuun ilmiöitä ja ihmisiä. Kun tämä yhdistetään kielenkäyttötilanteeseen, joka on historiallisten ja yhteiskunnallisten elementtien muovaama, syntyy yhteiskunnallisesti potentiaalisesti vaikutusvaltainen leikkauspiste, jota diskurssintutkimuksessa kutsutaan *representaatioiksi*.

Representaation käsitteen avulla tutkitaan sitä, kuinka todellisuutta kuvataan, mistä näkökulmasta ja millaisin keinoin. Representaatiot ovat merkityksen tuottamista kielen avulla, "maailman, tapahtumien, kokemusten ja ajatusten esittämistä tietyin merkityksin ladatuilla ilmaisuilla". Toisaalta kieli pystyy tuottamaan merkityksiä juuri representaationaalisen luonteensa vuoksi. Representaatio on olennainen käsite, kun tutkitaan diskursiivista valtaa – kenellä on valta representoida ketäkin ja missä kontekstissa, mitä nostetaan esiin ja mitä jätetään huomiotta. Yhtä ilmiötä kuvattaessa on yleensä olemassa useampi diskurssi, jotka eivät ole keskenään samanarvoisia. Diskurssit ovat usein sosiaalisin ja yhteiskunnallisin perustein järjestäytyneessä hierarkkisessa järjestyksessä, joka on jatkuvasti liikkeessä. Se, mitä diskursseja ja siten representaatioita käytetään, on kielenkäyttäjän valinnan tulosta, johon vaikuttavat kielenkäyttötilanne tai käyttäjän resurssit. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 56–58, 72.)

Fairclough (1992, 4) yhdistelee lingvististä ja sosiaaliteoreettista näkemystä diskurssista ja määrittelee diskurssin kolmiulotteiseksi käsitteeksi. Jokainen diskursiivinen teko on tekstin lisäksi osa diskursiivista sekä sosiaalista käytäntöä. Diskursiivinen käytäntö tarkoittaa tekstin tuottamisen, jakamisen ja kuluttamisen prosesseja, jotka vaihtelevat kontekstin mukaan. Sosiaalinen käytäntö sisältää sekä materiaaliset että ei-diskursiiviset rakenteet kuten luokka, sukupuoli ja instituutiot (esim. laki), ja diskursiivinen teko muokkaantuu näiden kautta mutta myös rakentaa niitä. Tiettyä diskurssia analysoitaessa on olennaista ottaa huomioon nämä kolme ulottuvuutta sekä niiden keskinäiset suhteet. (Fairclough 1992, 78–86; Fairclough 1995, 73–74; Juhila 1999, 164.)

Sosiaalisen käytännön ulottuvuuteen kuuluu olennaisesti vallan, ideologian ja hegemonisoitumisen käsitteet, joita käsitellen seuraavaksi tarkemmin. Ideologia on tässä alun perin Althusserin termi, tarkoittaen alitajuista ja implisiittistä käsitystä maailmasta, joka manifestoituu taiteessa, laissa, taloudellisessa toiminnassa ja ihmisten yksityisessä ja kollektiivisessä elämässä (Fairclough 1995, 76). Fairclough (1992, 87) määrittelee althusserilaista käsitystä mukaillen ideologiat eräänlaisiksi todellisuuden konstruktioiksi (esim. fyysinen maailma, sosiaaliset suhteet tai identiteetit), joita on nähtävissä diskursiivisissa teoissa ja jotka osallistuvat valtasuhteiden tuottamiseen, uudelleentuottamiseen tai niiden muuttamiseen. Ideologiat voivat olla keskenään ristiriitaisia ja päällekkäisiä, ne voivat kamppailla keskenään ja niiden painoarvo näkyy niiden vaikutuksessa sosiaaliseen toimintaan. Ideologiat ovat voimakkaimpia silloin, kun ne *naturalisoituvat*, eli saavuttavat eräänlaisen itsestäänselvyyden ja yleistiedon aseman. (Fairclough 1992, 87; 1995, 76.)

Hegemonia on alun perin Antonio Gramscin käsite, jolla tarkoitetaan yhteiskunnallista valtaa ja sen prosesseja, joissa yhdistyvät poliittiset, taloudelliset, kulttuuriset ja ideologiset voimat. Hegemoninen asema ei koskaan ole pysyvä tai kokonaisvaltainen, vaan jatkuvasti tapahtuu hegemonista kamppailua niin, että erilaisia taloudellisia, poliittisia, ja ideologisia voimasuhteita rakentuu, säilyy tai murenee. Tämä hegemoninen kamppailu tapahtuu laajalti yhteiskunnan eri instituutioissa kuten koulutuksen tai perheen tasolla. (Fairclough 1992, 92; 1995, 76.) Termillä *hegemonisoituminen* viitataan diskurssi-analyysissä siihen, kuinka diskursiivinen toiminta tulee kontrolloiduksi valtasuhteiden kautta sekä kuinka suhteellisen vakaat diskursiiviset toiminnot tulevat yhdeksi hegemonian osa-alueeksi. Hegemoniset rakenteet rajoittavat diskursiivisia toimintoja ja potentiaalia, sillä kielenkäytön rajoittuminen ei tapahdu yleensä puhtaasti kielenkäytöllisistä syistä, vaan niitä rajoittavat historialliset, hegemoniset elementit. (Fairclough 1995, 2, 81).

Kriittisessä diskurssianalyysissä keskiössä ovat diskurssien ja vallan keskinäiset suhteet ja se, kuinka valtaa tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä (Fairclough 1992, 12; Jokinen & Juhila 1993, 75). Valtasuhteissa on aina kyse eri ryhmien ja/tai luokkien välisestä kamppailusta, joka heijastuu kielenkäyttöön: kieli on sekä kamppailun näyttämö että kamppailun panos, ja kielen kautta valtaa harjoittavat ryhmät/luokat joutuvat jatkuvasti kamppailemaan muiden luokkien/ryhmien kanssa puolustaakseen paikkaansa (Fairclough 2001, 28–29). Diskursseja ja valtaa analysoitaessa voidaan painottaa eri näkökulmia: kiinnostus voi kohdistua diskurssien välisiin valtasuhteisiin, diskurssien sisäisiin valtasuhteisiin, siihen miten tietyt diskurssit muotoutuvat hegemonisiksi, mitä ideologisia seurauksia hegemonisten diskurssien käyttöön liittyy tai "pohtimaan muutoksen (hegemonisten diskurssien kyseenalaistamisen) mahdollisuutta". Näitä eri näkökulmia ei välttämättä voi erottaa kovinkaan selvärajaisesti toisistaan, eikä yksittäisessä tutkimuksessa painoteta kaikkia näkökulmia yhtäläisesti, vaan painotukset tapahtuvat tutkimusasetelman ja -kysymysten ohjaamina. (Jokinen & Juhila 1993, 75–78.) Tässä tutkielmassa keskitytään tutkimuskysymyksen johdattelemana representaatioiden rakentumisen kautta enimmäkseen diskurssien välisiin valtasuhteisiin, jossain määrin diskurssien sisäisiin valtasuhteisiin sekä siihen kuinka nämä rakentavat kuvaamansa ilmiön todellisuutta ja siten vaikuttavat ihmisiin, joita ilmiö koskettaa.

Diskurssien välisiä valtasuhteita tutkitaan tarkastelemalla diskursseja, jotka näyttävät saaneen aineistossa luonnollisen ja kyseenalaistamattoman aseman vieden siten tilaa ja voimaa muilta diskursseilta – toisin sanoen aineistosta yritetään paikallistaa institutionaalisoituneita, hegemonisia diskursseja. Hegemonisia diskursseja identifioitaessa pyritään "kiinnittämään huomio yhtäläisyyksiin eli samojen merkityssystemien osiin", joista voidaan tulkita kontekstisidonnaisesti sisällöllisiä merkityksiä. Hegemoniset diskurssit saattavat erottua muista diskursseista toistuessaan useammin ja useammassa yhteyksissä, tai esiintyessään itsestäänselvinä ja vaihtoehdottomina, jolloin muut diskurssit saattavat toimia siihen nähden ikään kuin sitä vahvistavina, sen legitimoitua oikeuttavana. Mitä itsestäänselvemmältä ja vaihtoehdottomammalta diskurssi vaikuttaa, sitä vahvempi se on. Diskurssien hegemonisoituminen voi tapahtua diskurssien yhteenkietoutumisprosessissa, sillä hegemonisoituminen näkyy tavoissa, joissa "paloja toisista merkityssystemeistä vedetään tukemaan tiettyjä diskursseja". (Jokinen & Juhila 1993, 76–95.)

Diskurssien sisäisiä valtasuhteita tarkastellaan kolmen ulottuvuuden kautta. Ensiksikin voidaan tutkia sitä, mitä diskurssissa sanotaan, tehdään tai mitä saa puhua. Toisekseen sitä, millaisia toimijoiden väliset suhteet diskurssissa ovat ja kolmanneksi, millaisia subjektipositioita ihmisille tuotetaan. Tutkitaan siis sitä, kenellä on valta puhua ja miten osanottajia määritellään sekä mitä oikeuksia ja

velvollisuuksia heillä on. Toimijoiden välisiä suhteita voidaan myös tarkastella sen kautta, onko diskurssiin sisään pääseminen rajoitettua, eli vaatiiko puhe esimerkiksi erikoiskielen käyttöä. Asiantuntija- ja viranomaispuheisiin sisäänpääsy on usein tästä syystä rajoitettua, sillä viranomaispuhe tapahtuu "ylhäältä alaspäin" ja erikoissanastoa käyttäen, johon puheen kohteena olevan ihmisryhmän voi olla hankalaa päästä osaksi. Viranomaisella on määrittelyvalta, jonka kautta voidaan tuottaa ihmisille subjektipositioita. (Jokinen & Juhila 1993, 86–88.) Subjektipositio on Fairclough'n (2001, 31-32) mukaan eräänlainen rooli tai tila, johon ihmiset asettautuvat diskursiivisessa toimintatilanteessa, jossa kielenkäyttö ja diskursiivinen toiminta on tilanteeseen rajattua. Tässä tutkielmassa ei tutkielman pituusrajituksen takia sen kummemmin tutkita subjektipositioita, mutta sen mainitsemisella haluan korostaa sitä, että kielenkäytön kautta tuotetaan todellisia vaikutuksia todellisille ihmisille.

Diskurssien käytöllä voi olla ideologisia seurauksia siinä mielessä, että diskursseilla ja niihin kätkeytyvillä merkityksillä on yleensä myös yhteiskunnallisia vaikutuksia (Jokinen & Juhila 1993, 96). Kielenkäytön ideologisilla seurauksilla tarkoitetaan esimerkiksi alistussuhteiden legitimoimista ja ylläpitämistä (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 43). Diskurssianalyysissä on tällöin tärkeää tutkia ideologisia seurauksia ja mahdollisesti kritisoida sen pohjalta erilaisia alistussuhteita legitimoivia käytäntöjä ja diskursseja. Hegemonisilla diskursseilla voi olla monenlaisia seurauksia, mutta valtasuhteita analysoitaessa huomio kiinnittyy erityisesti negatiivisiin seurauksiin. Ideologisia seurauksia voidaan kuvata "aineistoon tukeutuvan spekulatiivisen päättelyn tuloksena" ja miettien, "millaisia mahdollisia asioita kyseinen diskurssi voi muun muassa olla oikeuttamassa". (Jokinen & Juhila 1993, 96–99.) Tässä tutkielmassa ei pureuduta hegemonisten diskurssien ideologisiin ja muihin seurauksiin tutkimuksen rajauksen ja rajallisen pituuden vuoksi, vaan se kulkee ikään kuin tausta-ajatuksena, muistutuksena kielenkäytön todellisuutta luovasta ja muokkaavasta luonteesta.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitetään tutkielman empiirinen analyysi ja johdetaan sen pohjalta. Ennen varsinaiseen analyysiin siirtymistä täytyy käsitellä kaksi huomioitavaa asiaa. Tutkimuskysymys, johon tämän analyysin avulla pyritään vastaamaan, on “Millaisia representaatioita ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneista ihmisistä käytetään aineistossa”. Ensiksi, tutkimuskysymys on siinä mielessä lähtökohdiltaan asenteellinen, että siinä ilmaistaan mielenkiinnon kohdistuvan nimenomaan ilmastonmuutoksen takia liikkumaan *joutuneiden* ihmisten representaatioihin. Tämä johtuu siitä, että muut liikkumisen tavat, kuten esimerkiksi siirtolaisuus, voivat olla, ja yleensä ovatkin, henkilöiden itsensä valinta. He eivät tällöin ole yhtä haavoittuvassa asemassa kuin he, joiden on ollut pakko lähteä, ja siksi tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita juuri pakotetusta muuttoliikkeestä. Kuitenkin käydesäni läpi aineistossa käytettyä termien sekamelskaa tulin siihen tulokseen, että aineistossa käytetyt termit sekä sieltä nousevat diskurssit ovat toisiinsa lähtemättömästi limittyneitä. Jotta voidaan tarkastella liikkumaan joutuneista ihmisistä rakennettuja representaatioita, täytyy ottaa huomioon myös muut, vapaaehtoisen liikkumisen representaatiot, koska ne kietoutuvat aineistossa toisiinsa.

Toinen huomioitava asia on se, että tutkimuskysymyksessä etsitään nimenomaan liikkeelle joutuneiden *ihmisten* representaatioita. Aineistossa puhutaan suhteellisen vähän suoraan ihmisryhmistä tai ihmisistä, jotka liikkuvat tai joutuvat liikkumaan. Huomattavasti enemmän puhutaan yleisemmin kyseessä olevasta *ilmiöstä*. Analyysissäni käsitelen myös yleisluontoista, ihmisten sijaan ilmiöön viittaavaa terminologiaa, koska puhuttaessa siirtolaisuudesta rakennetaan myös siirtolaisen representaatiota, puhuttaessa pakkosiirtymisestä pakkosiirtyneiden representaatiota, ja niin edelleen. Itse asiassa tämä on myös yksi representaatioiden rakentamisen tavoista. Se, miksi puhutaan mieluummin yleisluontoisesti ilmiöistä kuin itse ihmisistä, jotka kokevat sellaisia ilmastonmuutosesta johtuvia muutoksia kotiseuduillaan, joiden takia joutuvat lähtemään liikkeelle, saattaa kertoa siitä, että representaation rakentumisessa voi olla jonkinlainen pyrkimys etäännyttää toisistaan ilmiö ja ihmiset, joita ilmiö koskettaa.

Aineistossa määritellään ihmisten liikkuvuus eräänlaiseksi yläkäsitteeksi, jonka alle asettuvat pakko-siirtyminen, siirtolaisuus sekä suunniteltu uudelleensijoittaminen.

The Task Force recommends strengthening coordination, coherence and collaboration across relevant UNFCCC bodies, institutional arrangements, programmes and platforms, in view of enhancing understanding on human mobility (including migration, displacement and planned relocation), both internal and cross border, in the context of climate change, as they undertake their work, and in collaboration with the Executive Committee. (6)

Tämän jaottelun mukaisesti aineistosta nousee myös kolme eri diskurssia: liikkuvuusdiskurssi, siirtolaisuusdiskurssi ja pakkosiirtymisdiskurssi. Otteessa mainittu suunniteltu uudelleensijoittaminen ei muodostu omaksi diskurssikseen, koska siitä ei ole juurikaan itsenäisiä mainintoja – se lähinnä esiintyy muutaman kerran liikkuvuus -termin määrittelyn yhteydessä. Siitä todetaan vain, että se on “viimesijainen vaihtoehto heidän suojelemisekseen, jotka ovat jumissa alueilla, joihin hitaasti tapahtuvat muutokset vaikuttavat” (15), eikä sen merkitystä tai asemaa aineistossa määritellä sen tarkemmin. Kolme mainittua diskurssia sen sijaan esiintyvät läpi aineiston ja ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Lisäksi aineistossa käytetyt termit ovat näiden diskurssien johdoksia. Näistä kolmesta diskurssista pakkosiirtymisdiskurssi nousee erityisesti esiin, ja se onkin hegemoninen. Lisäksi se on kolmesta diskurssista ainoa, joka lähtökohtaisesti viittaa suoraan liikkumisen pakottavuuteen, ja pakkosiirtymisdiskurssiin lukeutuvat termit toimivatkin siksi erityisen vahvoina tekijöinä liikkeelle joutuneiden ihmisten representaatioiden rakentamisessa.

Olen jaotellut diskurssien sisällä käytettävät käsitteet kahteen ryhmään: ilmiöön viittaaviin käsitteisiin ja ihmisiin viittaaviin käsitteisiin. Jokainen diskurssi rakentuu siis näistä kahdesta ryhmästä, joiden sisäiset kielenkäytölliset valinnat rakentavat koko ilmiöön liittyvää kielellistä kenttää. Ensimmäinen ryhmä sisältää käsitteet, jotka viittaavat ihmisten liikkuvuuteen tai liikkumiseen vain ilmiötasolla, esimerkiksi “ilmastonmuutokseen kytköksissä oleva pakkosiirtyminen” (*displacement related to climate change*). Ihmisiin viittaavat käsitteet viittaavat joko ihmisiin yleensä, ihmisryhmiin tai yksittäisiin ihmisiin, esimerkiksi “ilmastonmuutokseen kytköksissä olevat pakkosiirtyneet” (*persons displaced related to climate change*).

Lisäksi olen jaotellut jokaisen diskurssin sisällä käytetyt termit kahteen alatyyppiin. Ensimmäiseen ryhmää olen jakanut termit, jotka kuvaavat jotain liikkumista verrattain yksinkertaisesti, kuten esimerkiksi “katastrofipakkosiirtyminen” (*disaster displacement*). Nämä suoraviivaiset termit toimivat kontrastina toiselle termiryhmälle: termeille, joissa asia ilmaistaan epämääräisemmin käyttäen yhtä tai useampaa lisäkesanaa tai ilmaisua, esimerkiksi “pakkosiirtyminen ilmastonmuutoksen kontekstissa” (*displacement in the context of climate change*). Käytän näistä nimitystä fraasitermit.

Tämä jaottelu on linjassa aiemmin esitellyn Nicholsonin (2017) ensimmäisen taipumuksen kanssa – käytetyt termit ovat yleislaajuisia ja voivat periaatteessa tarkoittaa mitä tahansa. Ensimmäisen alatyypin “suoraviivaiset” termit näyttävät kuvaavan jotain ilmiötä varsin selkeästi, mutta ilman tarkempaa määrittelyä ne voidaan tulkita usealla tavalla. Esimerkiksi katastrofipakkosiirtyminen luo verrattain selkeän mielikuvan, mutta ilman “katastrofien” ja “pakkosiirtymisen” tarkkaa määrittelyä termi jää melko tulkinnanvaraiseksi ainakin virallista käyttöä ajatellen. Toinen alatyyppi on fraasitermit,

joihin olen luokitellut termejä, joissa esiintyy niin ikään Nicholsonin ensimmäistä taipumusta mukailuvia fraaseja kuten “ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin kytköksissä oleva pakkosiirtyminen”. Nämäkin ovat yleisluontoisia termejä, joiden merkitystä ei juurikaan avata. Fraasitermejä esiintyy aineistossa useita erilaisia ilman tarkennuksia esimerkiksi siitä, mitä tarkalleen ottaen tarkoitetaan sillä, kun puhutaan vaikkapa “pakkosiirtymisestä ilmastonmuutoksen kontekstissa”. Nämä terminologiset valinnat ovat osa diskurssien sisäistä kamppailua, mikä vaikuttaa representaatioiden rakentumiseen.

Seuraavaksi käyn läpi kaikki kolme diskurssia aloittaen liikkuvuusdiskurssista, sitten käsittelen siirtolaisuusdiskurssin ja lopuksi pakkosiirtymisdiskurssin. Esittelen ensin diskurssissa käytetyt ja diskurssia rakentavat, ilmiöön ja ihmisiin viittaavat käsitteet. Kun olen esitellyt käytettävät käsitteet, palaan käsittelemään diskurssissa rakentuvaa representaatiota, jonka jälkeen peilaan representaatioita suhteessa tutkimuskysymykseen. Lopuksi käsittelen diskurssien välisiä suhteita, ja minkälainen vaikutus niillä on representaatioiden rakentumiseen.

5.1 Liikkuvuusdiskurssi

Aineistossa liikkuvuus, *human mobility*, määritellään seuraavasti:

42. This report uses the generic term “human mobility” to encompass different types of movements in the context of climate change: migration, displacement and planned relocation. As a result, the report investigates policies that aim to avert, minimize and address human mobility. (25)

Määritelmää täsmennetään Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön määritelmällä niin, että se “käsittää erityyppiset liikkumiset ilmastonmuutoksen kontekstissa: siirtolaisuuden, pakkosiirtymisen ja suunnitellun uudelleensijoittamisen” (9). Näin rakennetaan lokerikko, johon kaikki ilmastonmuutoksen kontekstissa tapahtuva liikkuminen voidaan jaotella, eli kaikki liikkuvuus tässä kontekstissa on jotain näistä kolmesta. Tämä kolmijako pohjaa Varsovan mekanismin viisivuotistyyösuunnitelmaan, jossa kyseinen jaottelu on alun perin tehty (Task Force on Displacement 2018, 20). Nämä määrittelyt ovat tärkeitä, sillä ne rakentavat sen kehyksen, jonka kautta ilmastonmuutosta ja liikkuvuutta pyritään mallintamaan. Toisaalta todetaan myös, että “-- lisätään ymmärrystä liikkuvuudesta *mukaan lukien* siirtolaisuus pakkosiirtyminen ja suunniteltu uudelleensijoittaminen (20)”, mikä antaa ymmärtää, että näiden kolmen liikkumistyyppin lisäksi voi olla vielä jotain muutakin liikkumista. Ihmisten liikkuvuus vaikuttaisi olevan tarkoituksellisen laaja kategoria, jolle jätetään määritelmällistä liikkumavaraa.

5.1.1 Liikkumiseen viittaavat käsitteet

Kun aineistossa halutaan puhua ilmastonmuutokseen liittyvästä liikkuvuudesta yleisellä tasolla, asia esitetään yleensä yksinkertaisesti "ihmisten liikkuvuus ja ilmastonmuutos" -termiparia käyttämällä. Aineistossa esiintyy myös termipari "liikkuvuus ja ympäristötekijät" (*human mobility and environmental factors*, 10). Lisäksi yleistä liikkuvuutta tarkennetaan seuraavin tavoin: "spontaanit ja suunnitellut liikkeet äärimmäisten tapahtumien aikana, suunnitellut uudelleensijoittamiset ja paluut" (*spontaneous and planned movements during the extreme events, planned relocations and returns*, 16) ja "sisäinen ja rajat ylittävä ihmisten liikkuvuus" (*internal and cross border human mobility*, 7)". Molemmissa on liikettä tarkentava elementti: "spontaani ja suunniteltu", "sisäinen ja rajat ylittävä", mutta tarkennukset itsessään eivät tuota termistä yhtään sen tarkempaa, sillä spontaani ja suunniteltu liikkuvuus voi tarkoittaa käytännössä kaikkia mahdollisia liikkuvuuden muotoja, samoin kuin sisäinen ja valtion rajat ylittävä liikkuvuus.

Lisäksi spontaanista ja suunnitellusta liikkumisesta puhutaan tässä "äärimmäisten ilmiöiden" aikana tapahtuvana, mikä ei ole täysin ristiriidaton toteama. Äärimmäisillä ilmiöillä kuvataan yleensä äkillisesti tapahtuvia muutoksia ja sääilmiöitä, joten kovinkaan suunniteltua liikkuminen tuskin on esimerkiksi hirmumyrskyn tapahtuessa. Kontekstina tälle on se, että todetaan tunnistettavan "tarve kansalliseen ja kansainväliseen ilmiön ymmärryksen lisäämisen investointiin, mukaan lukien systemaattinen dokumentointi (16)", johon mainitaan kuuluvan spontaaniin ja suunnitellun liikkuvuuden lisäksi vielä ennaltaehkäisevä evakuointi, suunniteltu uudelleensijoittaminen ja palaaminen "säännöllisin väliajoin ennen ja jälkeen tapahtumien ja niiden aikana(16)". Se, että mainitaan erikseen "spontaani ja suunniteltu liikkuvuus", saattaa olla vain keino korostaa näitä liikkuvuuden muotoja verrattuna "muihin" liikkuvuuden muotoihin. Epäselväksi kuitenkin jää, miksi näin tehdään - ennaltaehkäisevä evakuointi ja suunniteltu uudelleensijoittaminen lukeutuisivat suunnitelluksi liikkuvuuden muodoksi, ja palaaminenkin on ymmärrettävissä vähintäänkin harkituksi liikkeeksi. Ne kuitenkin nostetaan erikseen esille, joten ne voidaan tulkinta liikkuvuuden muodoiksi, joihin tässä halutaan jostain syystä kiinnittää huomiota muiden liikkuvuuden muotojen sijaan.

Liikkumiseen ilmiönä viittaavien käsitteiden yhteydessä käytetään neljää erilaista fraasitermiä, joista eniten käytetty on ihmisten liikkuvuus ilmastonmuutoksen kontekstissa (*human mobility in the context of climate change*), jota käytetään aineistossa 19 kertaa. Välillä liikkuvuudesta puhutaan ilmastonmuutoksen lisäksi "katastrofin ja/tai ympäristön pilaantumisen kontekstissa" (12). Tämä tuo

liikkuvuuteen yhden elementin, ilmastonmuutoksen tai katastrofit laajempaan kontekstina, jonka sisällä liikkuvuutta ikään kuin "tapahtuu". Tämä kuulostaa epämääräiseltä jo siksi, että liikkuvuus aineistossa määritelmällisesti käsittää kaikki mahdolliset liikkeen muodot, ja ilmastonmuutoksen konteksti ilman tarkempaa rajausta voitaneen määritellä tarkoittamaan ihan mitä tahansa.

Muita fraasitermejä ovat "ilmastonmuutoksen vaikutuksiin liittyvä ihmisten liikkuvuus" (*human mobility associated with climate change impacts*), joka esiintyy aineistossa kerran (20), sekä "ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin kytköksissä oleva ihmisten liikkuvuus" (*human mobility related to the adverse impacts of climate change*), joka puolestaan esiintyy aineistossa kahdesti (6, 7). Lisäksi mainitaan myös "ilmastoon kytkeytynyt liikkuvuus" (*climate-related human mobility*, 23), mutta tämä muotoilu esiintyy vain yhden kerran.

Lisäksi on neljäs fraasitermiryhmä, "verkosto" -termit (*nexus*), jotka ovat liikkuvuusdiskurssin erityispiirre. Näitä termejä ei esiinny muissa diskursseissa lukuun ottamatta siirtolaisuusdiskurssia, jossa tätä termiä käytetään kahdesti. Liikkuvuusdiskurssissa tätä muotoilua esiintyy useasti yksittäisinä eri variaatioina. Tällaisia on mm. "ilmasto ja liikkuvuus -verkosto" (*climate and mobility nexus*, 10), "ihmisten liikkuvuus ja ilmastonmuutos -verkosto" (*human mobility and climate change nexus*, 12), "ihmisten liikkuvuus, ympäristö ja ihmisten liikkuvuus -verkosto" (*human mobility, environment and climate change nexus*, 21), "ihmisten liikkuvuuden ja ilmastonmuutoksen välinen verkosto" (*nexus between human mobility and climate change*, 19), sekä myös pelkkä "the nexus" (10).

Liikkuvuus sekä ilmasto, ilmastonmuutos ja/tai ympäristö muodostavat siis tässä käsitteessä verkoston, jota ei sen tarkemmin määritellä. Verkoston ilmaistaan olevan myös liikkuvuuden ja ilmastonmuutoksen "välissä". Se, että siihen viitataan "the nexuksena" antaa ymmärtää, että kyseessä olisi jonkinlainen yleisesti ainakin tässä kontekstissa tunnettu termi, mutta esimerkiksi lukemassani lähdemateriaalissa tällaisen termiin törmää hyvin harvoin. Terminä "ilmasto ja liikkuvuus -verkosto" voi käsittää sisäänsä melko lailla mitä tahansa. Sanana verkosto korostaa aineistossa rakentuvaa mielikuvaa siitä, että ilmastonmuutoksen ja liikkuvuuden välinen suhde on monimutkainen ja -syinen. Tämä pitänee tosiasiallisestikin paikkansa, mutta aineistossa näiden eri "verkostojen" sisältö jää epäselväksi, koska viitataan useisiin erilaisiin verkostoihin ilman, että niiden tarkempaa sisältöä määritellään.

5.1.2 Liikkuviin ihmisiin viittaavat käsitteet

Käsitteet, jotka viittaavat yleisesti liikkuviin ihmisiin, ovat aineistossa vähäisiä. Muutama tällainen termi kuitenkin löytyy: “liikkeellä olevat ihmiset” (*people on the move*, 31), “liikkumaan pakotetut ihmiset” (*people forced to move*, 9) ja “suuren mittakaavan ihmisten liikkumiset, joissa ilmastonmuutos on yksi ajaja” (*large scale movements of people with climate change as one of the drivers*”, 17). Toisaalta muotoilua ”liikkumaan pakotetuista ihmisistä” käytetään kohdassa, jossa viitataan siirtolaisuuteen, joten se ei sinänsä kuvaa ”liikkuvia ihmisiä”.

Ihmisiin viittaavia fraasitermejäkään ei juuri aineistossa esiinny. Yksi fraasitermiksi laskettava termi aineistosta kuitenkin löytyy: “he, jotka ovat liikkeellä ilmastonmuutoksen takia” (*for those on the move due to climate change*, 21). Mielenkiintoista siinä on se, ettei siinä käytetä yleisempiä aineistossa esiintyviä fraaseja kuten esimerkiksi “jonkin kontekstissa”, vaan *due to* - “jonkin takia”, mikä on verrattain selkeä ilmaisu tässä yhteydessä - jotkut ovat liikkeellä ilmastonmuutoksen takia, eivätkä esimerkiksi ilmastonmuutoksen kontekstissa. Vaikka tämänkään termin yhteydessä liikkuvuuden luonnetta tai pakottavuutta ei tarkenneta eikä ilmastonmuutoksen liikkeelle panevia syitä eritellä, ilmastonmuutoksen ja liikkeen välillä vallitsee selkeä syyseuraus -suhde.

5.1.3 Liikkuvuuden representaatio

Aineistossa liikkuvuutta rakennetaan kolmijakoiseksi yläkategoriaksi, jonka alle kaikki aineistossa käytetyt liikkuvuuden muodot luetaan. Liikkuvuuden representaatio on hajanainen, koska ihmisten liikkuvuus yläkäsitteenä representoi kaikkia liikkuvuuden muotoja. Liikkuvuuden mm. kuvataan edustavan kaikkia “liikkuvuuden ulottuvuuksia” eli tässä aineistossa siirtolaisuutta, pakkosiirtymistä ja suunniteltua uudelleensijoittamista, mutta toisaalta se myös representoidaan omana erillisenä liikkumisen kategoriana, joka on suhteessa muihin liikkumisen muotoihin. Liikkuvuutta representoidaan ilmastonmuutoksen kanssa verkostona, jota tarkastellaan erilaisten linssien lävitse, kuten esimerkiksi turvallisuus, kaupungistuminen tai sopeutuminen (10).

(d) The mapping has also evidenced a general lack of comprehensive regulations on human mobility in the context of climate change with limited to non-existent adoption of specialized legislation in both the areas of climate change and human mobility. (11)

Tässä oteessa erotellaan ilmastonmuutos ja ihmisten liikkuvuus eri aihealueikseen. Ihmisten liikkuvuus ilmastonmuutoksen kontekstissa representoidaan siis kahden eri aihealueen risteymänä ilmastonmuutoksen ollessa kontekstina laajempi aihealue, jonka sisään ihmisten liikkuvuus tässä asettuu. Tämä on mielenkiintoista verrattaessa tutkielman lähdemateriaaliin, jossa minimalistien ja skeptikojen todetaan korostavan sitä, kuinka ilmastonmuutos ja ympäristönmuutos on vain yksi

mahdollinen syy liikkeellelähtoon muiden tekijöiden kanssa. Toisaalta tämä ei myöskään tue maksimalistien käsitystä ilmastonmuutoksen suorasta vaikutuksesta liikkuvuuden taustalla. Liikkuvuuden sijoittaminen isompaan, ilmastonmuutoksen kontekstiin kääntää molemmat tavat mallintaa ilmiötä päälaelleen, sillä käsittelyssä ei silloin ole enää ongelmat liikkuvuudessa tai ihmisten liikkuminen, vaan ilmastonmuutos, jonka yhtenä osasena liikkuvuus näytetään.

Ilmastonmuutokseen kytköksissä olevan liikkuvuuden representaatiota aineistossa rakennetaan ja muokataan kahdella tapaa: esittämällä se ongelmana ja haasteena, mutta toisaalta mahdollisuutena. Ensiksi mainittua representointia rakennetaan aineistossa seuraavalla tavalla: aineistossa todetaan, että ilmastonmuutospolitiikkaan tulisi sisällyttää “liikkuvuusongelmat” ja päinvastoin (12). Liikkuvuutta ilmastonmuutoksen ja katastrofin kontekstissa kuvataan “ongelmana, johon liittyen globaalissa politiikanteossa on merkittäviä aukkoja (23) sekä “yhdeksi aikamme monista kriittisistä haasteista” (4). Lisäksi puhutaan “ihmisten liikkuvuus ja ilmastonmuutos -huolenaiheista”, jotka ovat “kasvaneet huomattavasti relevanteissa kansainvälisissä prosesseissa, politiikoissa ja lainsäädännössä (21) sekä puhutaan myös “ilmastoon kytköksissä olevan ihmisten liikkuvuuden ongelmista” (23). Toisaalta puhutaan myös “ongelmista liikkuvuuden ympärillä” (7), mutta tätä ei sen kummemmin tarkenneta.

Toisaalta liikkuvuudesta puhutaan haasteen yhteydessä myös mahdollisuutena - kansallista sopeutuspolitiikkaa suunnitellessa tulisi ottaa huomioon “ihmisten liikkuvuuden haasteet ja mahdollisuudet” (7). Myös liikkuvuus ja ilmastonmuutos -verkostosta puhuttaessa huomautetaan, että näkökulman siihen tulisi olla sellainen, että se “käsittelee haasteita ja tarttuu mahdollisuuksiin” (12). Nämä haasteet ja mahdollisuudet jäävät tarkemmin määrittelemättä, mutta näin kuitenkin tuodaan representaatioon sellainen näkökulma, ettei liikkuvuus ilmastonmuutoksen kontekstissa ole välttämättä täysin negatiivinen asia - ainakin siihen liittyy jonkinlaisia mahdollisuuksia.

Aineistossa “tunnustetaan, että suuressa mittakaavassa ihmisten liikkuvuus, jonka yhtenä ajajana on ilmastonmuutos, vaikuttaa alueisiin ympäri maailman” (4). Tämä viittaa hieman Nicholsonin (2017) tautologiseen taipumukseen - se, että ihmisten liikkuminen vaikuttaa alueisiin ympäri maailmaa on itsestään selvä toteamus, samoin kuin ilmastonmuutoksen mainitseminen “yhdeksi ajajaksi”. Tämän toteamuksen merkitystä ei sen kummemmin tarkenneta. “Alueita ympäri maailman” tarkennetaan sen verran, että “ilmastoon kytkeytyvän avustuksen ja huomion tulisi keskittyä niihin maihin ja yhteisöihin, jotka ovat haavoittuvimpia ilmastonmuutokselle, mukaan lukien pienet kehittyvät saarivaltiot ja vähiten kehittyneet maat”, mikä tarkoittaa jonkun verran “ympäri maailmaa” -toteamusta, mutta määritelmä on silti väljä.

“Liikkuvien ihmisten” representaatiota on hankala paikallistaa, sillä se ei oikeastaan nouse aineistosta erityisesti esiin. “Liikkuvat ihmiset” ei sinänsä ole mikään oma kategoriansa, vaan se edustaa aineistossa kaikkia liikkuvia ihmisiä, mm. siirtolaisia ja pakkosiirtyneitä. Vaikka liikkuvuus nouseekin aineistosta diskurssina, ja sille rakennetaan jonkinlainen representaatio, liikkuville ihmisille sellaista ei erityisesti rakennu.

Tutkimuskysymyksessä etsitään ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneiden representaatioita. Kuitenkin aineistosta nousee myös representaatioita niille ihmisille, jotka lähtevät vapaaehtoisesti liikkumaan ilmastonmuutoksen vuoksi. Tutkimuskysymyksen näkökulmasta liikkuvuuden ja liikkuvien ihmisten representointi edustaa juuri vapaaehtoisempaa liikkumista, joka rakentuu ongelman ja haasteen, mutta toisaalta myös mahdollisuuden elementeistä. Se, että liikkuvuus ja liikkuvat ihmiset eivät representoidu liikkumaan joutuneina ihmisinä, ei tee kuitenkaan liikkuvuudesta yksiselitteisen positiivista ilmiötä. Toisaalta se, että liikkuvuus representoidaan verkostona, jonka ulottuvuuksista yksi on pakkosiirtyminen (joka myöhemmissä kappaleissa todetaan liikkumaan joutuneiden representaatioita ensisijaisesti rakentavaksi diskurssiksi), johtaa siihen, että ilmastonmuutoksen takia pakkoliikkuvat ihmiset representoituvat myös tämän verkoston osana. Se, että liikkumaan joutuneita representoidaan osana isompaa ilmastonmuutos-liikkuvuusdiskurssia, on merkityksellistä aineistossa rakennettavan kokonaiskuvan kannalta. Näin keskustelua ilmastonmuutokseen ja pakotettuun liikkumiseen liittyen halutaan laajentaa koskemaan kaikkea liikkumista, ja sillä lienee merkitystä politiikan suhteen ongelmanmäärittelyn laajentuessa ja muuttuessa ongelmasta eräänlaiseksi vallitsevaksi ilmiöksi, jossa voi olla ongelmallisia elementtejä.

5.2 Siirtolaisuusdiskurssi

Siirtolaisuusdiskurssi on kolmesta diskurssista heikoin. Sen esiintyvyys on pienin, ja sitä esiintyy itsenäisesti varsin vähän, koska siirtolaisuudesta ja siirtolaisista puhutaan yleensä yhtenä liikkuvuuden osa-alueena, tai pakkosiirtymisen parina. Siirtolaisuudelle ei anneta mitään erillistä määritelmää, sen vain todetaan olevan yksi osa laajempaa kokonaisuutta, eli ihmisten liikkuvuutta. Siirtolaisuutta terminä käytetään kuin se olisi itsestään selvä kategoria. Toisaalta tämänkin tutkielman alkupuolella on todettu, ettei mitään virallisesti pitävää määritelmää sille kuitenkaan ole, ja olemassa olevat määritelmät ovat laajoja. Vaikuttaisi kuitenkin, että aineistossa sitä käytettäisiin nimenomaan kuvaamaan vapaaehtoista liikettä, mutta ristiriitaistakin kielenkäyttöä löytyy.

5.2.1 Siirtolaisuuteen viittaavat käsitteet

Siirtolaisuusdiskurssista löytyy vain muutamia yleisiä termejä, mutta ilmastonmuutokseen suoraan viittaavia, kuten esimerkiksi ilmastosiiirtolaisuus, eri käytettä. Sen sijaan mainitaan “ympäristösiirtolaisuus” (*environmental migration*, 22), “hitaasti tapahtuvat muutokset -siirtolaisuus” (*slow onset event migration*, 25), “vapaaehtoinen sopeutuva siirtolaisuus” (*voluntary adaptive migration*, 15), “pakkosiirtolaisuus” (*forced migration*, 22)”, “pakotettu ja hallitsematon siirtolaisuus” (*forced and unmanaged migration*, 9) ja “työsiirtolaisuus” (*labour migration*, 28)”. Määrällisesti näitä käytetään vähän, jokainen edellä mainituista tulee käytetyksi kerran tai kaksi koko aineistossa.

Fraasitermejäkään ei juuri tästä diskurssista löydy. Liikkuvuusdiskurssissa mainittu verkosto -rakenne esiintyy kahteen otteeseen: “ympäristö-siirtolaisuus -verkosto” (*environment-migration nexus*, 22) sekä “ilmastosiiirtolaisuusverkosto” (*climate migration nexus*, 23). Kummankaan verkoston tarkempaa sisältöä ei avata kovinkaan tarkasti - ympäristö-siirtolaisuus -verkostoon todetaan linkittyvän haasteita, joita ei suoraan selitetä, mutta seuraavassa lauseessa todetaan, että “hitaasti tapahtuvat muutokset, luonnonkatastrofit ja ilmastonmuutoksen vaikutukset tunnistetaan nykyaikaisen siirtolaisuuden ajajiksi”. Näiden ajajien käsittelyä varten tulisi miettiä potentiaalisia tapoja vastata niihin “ilmaston hillitsemisen ja sopeutumistapojen”, kuten katastrofiriskin pienentämisen tai “siirtolaisten fasilitoinnin” kautta (22). Ilmastosiiirtolaisuusverkosto puolestaan mainitaan “globaalin meripolitiikan” yhteydessä - kyseisen aiheen todetaan olevan “äärimmäisen relevantti” ilmastosiiirtolaisuusverkostoon (23), mutta muuten tätäkään termiä ei enempää avata.

Tämän lisäksi siirtolaisuusdiskurssista löytyy vain yksi ilmiöön viittaava fraasitermi, "siirtolaisuus ilmastonmuutoksen ja ympäristönmuutosten kontekstissa" (*migration in the context of climate change and environmental changes*, 23). Verrattuna pakkosiirtymisdiskurssissa esiintyvien erilaisten fraasitermien määrään, johon palataan myöhemmin, yksi fraasitermi on todella vähän. Tämä korostaa sitä, että jotain merkitystä fraasitermien runsaalla käytöllä tai käyttämättä jättämisellä on oltava. Kielenkäyttö ymmärretään tässä todellisuutta rakentava elementtinä, ja tämä kielenkäyttölinen valinta ei ole merkityksetön ilmiön rakentumisen kannalta.

5.2.2 Siirtolaisiin viittaavat käsitteet

Kun siirtolaisdiskurssissa viitataan ihmisiin, käytetään sanaa siirtolaiset, joka on siirtolaisuus-termin tapaan suhteellisen vakiintunut termi. Siirtolaiset eivät esimerkiksi saa mitään tarkentavia määritteitä kuten vaikkapa “ilmastosiiirtolaiset”. Fraasitermejäkin tästä diskurssista löytyy vain kaksi,

”siirtolaiset, jotka liikkuvat ilmastonmuutoksen kontekstissa” (*migrants moving in the context of climate change*, 23)”, sekä “ilmastoon kytkeytyvät siirtolaiset” (*climate-related migrants*, 23). Kuten siirtolaisuus-termienkin kohdalla todettiin, myös fraasitermien määrä on siirtolaisiakin koskevissa käsitteissä vähäinen, varsinkin verrattuna pakkosiirtymisdiskurssiin.

5.2.3 Siirtolaisten representaatio

Siirtolaisuutta käsitellään aineistossa enimmäkseen ihmisten liikkuvuuden alaterminä tai pareittain pakkosiirtymisen kanssa. Tässä diskurssissa ilmastonmuutokseen tai ympäristöön liittyvät siirtolaisuus-termitkin tulevat käytetyksi vain yhdessä kappaleessa, eikä koko aineiston laajuisesti. Diskursuissa siirtolaisuus on siis liikkuvuutta ja pakkosiirtymistä heikompi, eikä siirtolaisuuden representaatiokaan ole kovin vahva näistä syistä. Siirtolaisuus representoidaan aineistossa muita liikkumisen tyyppejä positiivisemmassa valossa, mutta representaatioon liitetään myös siirtolaisuutta haasteena ja ongelmana rakentavia elementtejä. Seuraavaksi käsitelen ensin siirtolaisuuden representointia positiivisena ilmiönä, jonka jälkeen käsitelen haasteen ja ongelman rakentamisen siirtolaisuuden representaatioissa.

i)Ensure that the potential benefits of migration are analyzed and included, whenever relevant, in long-term national adaptation policies, plans or strategies and that the positive contributions of migrants are recognized and supported. Governments could create supportive environments that maximize positive outcomes of migration, including for those leaving or returning, through safe and regular migration opportunities, enhancing skills development and recognition as well as decent work opportunities, and support the contributions of migrants to climate action. (12)

Otteessa puhutaan siirtolaisuuden potentiaalisista hyödyistä, joiden analysoiminen ja sisällyttäminen kansalliseen sopeutumispolitiikkaan tulisi varmistaa. Lisäksi puhutaan siirtolaisuuden positiivisten lopputulosten maksimoimisesta kannustavan ympäristön luomisen kautta “heille, jotka ovat lähtemässä tai palaamassa”. Siirtolaisilla arvioidaan olevan “positiivisia kontribuutioita” ilmastotoimintaan, jotka tulisi tunnustaa ja joita tulisi tukea. Sitä, mitä “positiivisella lopputuloksella” tai sen maksimoimisella tarkoitetaan, jää epäselväksi.

Hitaasti tapahtuvien muutosten kontekstissa siirtolaisuudesta todetaan, ettei se välttämättä representoi sopeutumispolitiikan epäonnistumista, vaan se voi olla siirtolaisten itsensä käyttämä sopeutumisstrategia. Lisäksi siirtolaisuudesta todetaan, että sitä tulisi fasilitoida, laittaa alulle ja/tai hallinnoida sopeutumisstrategiana, jota siirtolaiset itse käyttäisivät (15). Siirtolaisuutta representoidaan siis jossain määrin vapaaehtoisena toimintana. Se, että tässä puhutaan nimenomaan hitaasti tapahtuvien muutosten kontekstista, tekee siirtolaisuuden tulkittamisen sopeutumisstrategiaksi mielenkiintoiseksi

näkökulmaksi, sillä hitaita muutoksia koskevassa kappaleessa puhutaan yleisesti pakkosiirtymisestä. Kappaleessa todetaan myös, että hitaasti tapahtuvat muutokset ovat yleensä peruuttamattomia (esim. merenpinnan nousu tai aavikoituminen, yhdistettynä näistä aiheutuviin ongelmiin kuten ruokaturvan heikkeneminen). Siirtolaisuuden näkeminen “sopeutumisstrategiana sopeutumispolitiikan epäonnistumisen sijaan” tällaisessa yhteydessä on selkeä valinta, jolla rakennetaan mielikuvaa liikkumisen valinnaisuudesta ja mahdollisista positiivisista vaikutuksista huolimatta siitä, että siirtolaisuuden syynä olevat ilmiöt saattavat olla vakavia, peruuttamattomia ja pakottavia.

Aineistossa esitelty liikkumisen kolmijako näyttää siirtolaisdiskurssin näkökulmasta sellaisena, että siirtolaisuus on eräänlainen pakkosiirtymistä positiivisempi ja vapaaehtoisempi liikkumisen muoto. Aineistossa puhutaan muutaman kerran myös “arvokkaasta siirtolaisuudesta” (termi esiintyy aineistossa lainausmerkeissä muodossa “migration with dignity”) paritettuna suunnitellun uudelleen-sijoittamisen kanssa. Lisäksi todetaan, että arvokas siirtolaisuus “voi mahdollisesti olla sellainen liikkuvuuden muoto, jolla voi olla positiivisia hyötyjä populaatioille” (29). “Positiiviset hyödyt” on korostettu ilmaisu, sillä sanana “hyöty” on jo itsessään positiivinen sana. Näitä hyötyjä ei kuitenkaan määritellä sen kummemmin. Sen ympärillä käytetyt sanat “voi olla” ja “mahdollisesti” jättävät myös mainitut hyödyt epämääräisiksi - olisi eri asia todeta suoraan “siirtolaisuudesta on hyötyä populaatioille”, ja tällöin joutuisi perustelemaan tarkemmin, mitä hyötyjä siirtolaisuudesta tarkalleen ottaen on.

Toisaalta siirtolaisuuden representaatioon lisätään myös elementtejä siitä, että kyseessä voi olla muunkinlainen kuin positiivinen ja vapaavalintainen ilmiö, esimerkiksi todetaan, että pakotetun ja hallitsemattoman siirtolaisuuden riskiä tulisi pienentää, tai ainakin välttää sitä, niin paljon kuin mahdollista (9). Vaikka siirtolaisuutta pyritäänkin esittämään liikkuvuuden kolmijaossa pakkosiirtymistä vapaaehtoisempina liikkumisen muotona, kuitenkin tuossa yhteydessä todetaan myös, että siirtolaisuuteen voi sisältyä pakottavia elementtejä. Siirtolaisuuteen viitattiin myös käyttäen ilmaisua ”liikkumaan pakotetut ihmiset (9)”. Lisäksi Pariisin sopimukseen viittaavassa kohdassa todetaan, että siinä on otettu huomioon haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden oikeudet, mukaan lukien siirtolaisten sellaiset (23). Haavoittuvimmassa asemassa olevilla henkilöillä tarkoitetaan tässä yhteydessä muitakin kuin liikkumaan lähteviä ihmisiä, mutta huomionarvoista tässä on siirtolaisten lukeminen haavoittuvassa asemassa oleviksi ihmisiksi - siihen nähden, että aineistossa siirtolaisuutta representoidaan vapaavalintaisena ja mahdollisesti positiivisenakin ilmiönä.

Emphasize the need for collective measures that reach across policy areas to i) minimize forced and poorly managed forms of human mobility, ii) provide assistance and protection to migrants moving in the context of climate change, iii) facilitate migration in the context of climate and environmental

changes; iv) foster regular pathways for migration taking into account labour market needs; and v) promote decent work and job creation, including creation of green job opportunities. (23)

Tässä otteessa siirtolaisuutta representoidaan osana “pakotettuja ja huonosti hallittuja liikkuvuuden muotoja”, joita tulisi minimoida politiikan keinoin. Ote on muutenkin epäselvä, sillä siinä puhutaan yhtäaikaisesti sekä ilmaston- ja ympäristömuutoksen kontekstissa tapahtuvasta siirtolaisuudesta sekä työperäisestä siirtolaisuudesta, jotka eivät liene varsinaisesti verrattavissa, sillä jälkimmäinen ei ole pakotetun liikkuvuuden muoto. Se, että niitä käytetään tällä tavoin, ikään kuin ilmastonmuutos muuttoliikkeen ajajana olisi suoraan verrattavissa työhön muuttoliikettä vetävänä tekijänä, vahvistaa kuvaa siirtolaisuudesta vapaaehtoisena liikkumisen muotona.

Puhuttaessa ympäristösiirtolaisuudesta ja “ympäristö-siirtolaisuus -verkostosta” todetaan, että hitaasti tapahtuva ympäristön pilaantuminen, luonnonkatastrofit ja ilmastonmuutosvaikutukset tunnistetaan nykyaikaisen siirtolaisuuden ajajiksi, ja että näitä ajajia tulisi käsitellä esimerkiksi ilmastonmuutoksen lieventämisen ja sopeutumistoimien keinoin lähtömaissa. Huomautetaan myös, että joissain tapauksissa ilmastonmuutoksen lieventäminen paikan päällä tai siirtolaisten paluu ei välttämättä ole mahdollista, minkä vuoksi “säännöllisten siirtolaisuuspolkujen kehittäminen nähdään tarpeellisenä siirtolaisuudenhallintatyökaluna ilmastonmuutoksen kontekstissa”. (22) Tämä on tavallaan minimalistinen/skeptikkotulkinta, sillä ilmaston- ja ympäristömuutokset nähdään yhtenä siirtolaisuuden ajajana, ja ensisijaisesti tulisi käsitellä esimerkiksi ilmastonmuutosta lähtömaassa, siirtolaisuuden hallinnoimisen kehittämisen tullessa vasta toisena. Samassa yhteydessä ilmastonmuutoksen kontekstissa liikkuvista siirtolaisista sekä siirtolaisuudesta ilmaston ja ympäristömuutoksen kontekstissa puhutaan “pakotettujen ja huonosti hallinnoitujen liikkumisen muotojen” kanssa (23). Todetaan, että on “tarvetta kollektiivisille toimille, jotka ylittävät eri politiikkojen alueet”, jotta vähennettäisiin em. liikkuvuutta, tarjottaisiin apua ja suojelua siirtolaisille sekä “fasilitoitaisiin” siirtolaisuutta sekä lisäksi huomioitaisiin työmarkkinoiden tarpeet siirtolaisuuden reittejä suunniteltaessa. On ristiriitaista, että siirtolaisuutta representoidaan kontrolloituna liikkumisen muotona, vaikka samalla se sijoitetaan huonosti hallittuihin liikkumisen muotoihin.

Ristiriitaisuutta lisää myös se, että todetaan siirtolaisuuden sopeutumisstrategiana ja suunnitellun uudelleensijoittamisen voivan sisältää ihmisoikeusriskejä populaatiolle, joita siirtolaisuus ja suunniteltu uudelleensijoittaminen koskettaa, eikä näitä riskejä koskevaa kansainvälistä ohjeistusta tai työkaluja juuri ole (30). Näitä ihmisoikeusriskejä ei sen kummemmin avata, mutta niiden mainitseminen rakentaa kontrastia sille, että siirtolaisuutta (ja suunniteltua uudelleensijoittamista) muuten representoidaan positiivisena strategiana.

Siirtolaisuuden ja siirtolaisten representaatio jää siis hieman epäselväksi ja ristiriitaiseksi, mutta aineistossa on nähtävissä selkeä pyrkimys puhua siitä mahdollisesti positiivisia vaikutuksia tuottavana ja valinnaisena liikkuvuuden muotona. Tutkimuskysymyksen näkökulmasta siirtolaisuuden representaatio edustaa vain jossain määrin liikkumaan joutuneiden ihmisten representaatiota, sillä siirtolaisuus tulee representoiduksi sekä vapaaehtoisena liikkeelle lähtemisenä että liikkumaan joutumisena. Siirtolaisuus representoidaan kontrolloituna, toisaalta hallitsemattomana, ja siirtolaiset toisaalta haavoituvassa asemassa olevina, toisaalta vapaaehtoisesti liikkuvina, aktiivisina ihmisryhminä. Ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneiden representaatioita siirtolaisuusdiskurssista ei siis sellaisenaan rakennu, vaikka joitain pakottavuuden elementtejä diskurssista löytyykin.

5.3 Pakkosiirtymisdiskurssi

Analyysin ja tutkimuskysymyksen kannalta merkittävin diskurssi on pakkosiirtymisdiskurssi. Pakkosiirtyminen -termiä ja sen eri variaatioita käytetään aineistossa määrällisesti eniten, vaikkakin monia yksittäisiä termejä käytetään vain kerran tai kaksi. Käytetty termistö on siis aineistossa hyvin kirjavaa ja monimuotoista, aivan kuten tutkielman lähdemateriaalissakin. Pakkosiirtymisdiskurssi on myös ensisijaisesti se diskurssi, jonka sisällä ilmastonmuutoksen takia liikkeelle joutuneiden representaatioita rakennetaan, joten tässä kappaleessa läpikäytävä pakkosiirtymisen ja pakkosiirtyneiden representaation rakentuminen toimii osaltaan vastauksena tutkimuskysymykseen.

Pakkosiirtyminen -sanaa käytetään raportin otsikossa sekä raportin laatineen ryhmän nimessä, joten jo tästä voidaan päätellä, että kyseistä termiä halutaan korostaa ja vakiinnuttaa keskustelussa. Hegemonisen diskurssin tunnusmerkkejä on muun muassa tiheä toistuvuus ja vaihtoehdottomuuden tuntu, sekä myös se että muut diskurssit tuntuvat tukevan sitä. (Jokinen & Juhila 1993, 76–81). Pakkosiirtyminen diskurssina on siis näin perusteltuna hegemoninen muihin diskursseihin nähden. Seuraavaksi esittelen ilmiöön liittyvät käsitteet, jonka jälkeen palaan erittelemään pakkosiirtymiseen liittyviä, ristiriitaisuutta tuottavia diskursiivisia elementtejä, joita aineistossa esiintyy, ja jotka rakentavat pakkosiirtyneiden ihmisten representaatiota.

Pakkosiirtymiselle, tai sen eri termivariaatioille, ei tarjota mitään selkeää määrittelyä - ei pakkosiirtymiselle sellaisenaan, eikä myöskään ilmastonmuutokseen yhteyteen kytkettynä. Pakkosiirtymistä kuvaillaan “monisyisenä ja monimutkaisena ilmiönä” (31), mutta sen tarkempaa määrittelyä ei aineistosta löydy, vaan sitä käytetään kuin se viittaisi johonkin valmiiseen, vakaaseen kategoriaan, mikä mukailee Nicholsonin (2017) kolmatta taipumusta, ristiriitaisuutta.

5.3.1 Pakkosiirtymiseen viittaavat käsitteet

Yleisiä termejä tässä diskursuksessa on melko vähän fraasitermien ollessa se hallitsevampi termimuoto. Aineistosta löytyy kuitenkin termit “pakotettu pakkosiirtyminen” (*forced displacement*, 15, 16), sekä “ilmastopakosiirtyminen (*climate displacement*) joka esiintyy kerran “välttämisen, minimoinnin ja käsittelyn” kohteena (21). Näiden käyttö on kuitenkin hyvin vähäistä, sillä ensin mainittua käytetään kahdesti ja jälkimmäistä kerran. Lisäksi käytetään termiä katastrofipakkosiirtyminen (*disaster displacement*), josta lisää myöhemmin.

Pakkosiirtymisen käyttö yleisenä terminä liittyy yleensä valtion rajan ylittävän pakkosiirtymisen ja valtiosisäisen pakkosiirtymisen erotteluun, esimerkiksi käytetään ilmaisua “sekä rajat ylittävä että valtion sisäinen pakkosiirtyminen” (*both cross-border and internal displacement*, 1, 25). Tämän lisäksi kahteen otteeseen esiintyy yleistermi “hitaasti tapahtuva pakkosiirtyminen” (*slow onset displacement*, 16) Valtiosisäinen pakkosiirtyminen on terminä suhteellisen vakaa, eikä siihen juurikaan lisääillä fraasielementtejä, mutta aineistosta löytyy kerran käytettynä termi “ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin kytköksissä oleva valtiosisäinen pakkosiirtyminen” (6)

Aineistossa käytetään siis ylivoimaisesti eniten erilaisia variaatioita pakkosiirtymisen -termistä, ja erityisesti erilaisia ja monimutkaisia fraasitermejä. Näistä erityisesti termi “ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin kytköksissä oleva pakkosiirtyminen” (*displacement related to the adverse impacts of climate change*) esiintyy toistuvasti aineistossa. Lisäksi termiä “pakkosiirtyminen ilmastonmuutoksen kontekstissa” (*displacement in the context of climate change*) käytetään paljon. Nämä lukuisat fraasitermit ovat huomattavasti monimutkaisempia ja merkitykseltään hämärämpiä kuin vaikkapa aineistossa kerran mainittu “ilmastopakosiirtyminen”. Esimerkiksi “haitalliset ilmiöt” tai niihin “liittyvä pakkosiirtyminen” eivät tule sen kummemmin määritellyiksi, vaikka fraasia toistellaan aineistossa taajaan. Missään ei tarkenneta, mitä nämä ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset tai seuraukset ovat, vaan niistä todetaan esimerkiksi, että niiden “vaikutus pakkosiirtymiseen huomioidaan relevanteilla politiikantasoilla (3)”. Haitallisten ilmiöiden erittelemisen kuitenkin viittaa myös siihen, että on olemassa myös ilmastonmuutoksesta johtuvia, mahdollisesti ei-haitallisia ilmiöitä, joista ne erotellaan.

88. The review found that overall functional capacity is present in the UN system to support States in their efforts to avert, minimize and address disaster displacement related to the adverse impact of climate change- although UN entities may not specifically distinguish the work as a response to displacement or climate change. Disaster displacement, including related to climate change, is addressed system-wide

through a spectrum of activities, such as: disaster risk reduction, infrastructure development, livelihoods to build resilience, emergency assistance, addressing cultural loss, migration management, planned relocation assistance, and assistance to access climate finance. (26)

Pakkosiirtyminen-termi saa ilmastonmuutoksen lisäksi usein muitakin määreitä, kuten termissä “ilmastonmuutokseen ja katastrofeihin kytköksissä oleva pakkosiirtyminen” (*displacement related to climate change and disasters*), jota käytetään aineistossa paljon. Myös aiemmin mainittua katastrofipakkosiirtyminen -termiä käytetään usein sidottuna fraasien kautta ilmastonmuutokseen. Eniten käytetty tällainen termi on “ilmastonmuutokseen kytköksissä oleva katastrofipakkosiirtyminen” (*disaster displacement related to climate change*). Muita tällaisia termejä, joskin vähemmän käytettyjä, on “katastrofipakkosiirtyminen johon mukaan lukien ilmastonmuutokseen kytköksissä oleva (pakkosiirtyminen)” (*disaster displacement including related to climate change*) ja ilmastonmuutokseen erityisesti kytköksissä oleva katastrofipakkosiirtyminen (*disaster displacement particularly related to climate change*). Lisäksi mainitaan “ilmastonmuutokseen kytköksissä oleva katastrofipakkosiirtymisriski” (*disaster displacement risk related to climate change*). Tässä voi olla kyse siitä, että halutaan rakentaa eroa katastrofien ja ilmastonmuutoksen välille, ja että katastrofit ja täten myös niistä aiheutuva pakkosiirtyminen, voivat olla peräisin muista kuin ilmastonmuutoksesta johtuvista syistä. Lisäksi eritellään myös “pakkosiirtyminen hitaasti tapahtuvien muutosten kontekstissa (*displacement in slow-onset context*, 16; *displacement in the context of slow onset events*, 17).

Aineistossa puhutaan myös “maanjäristyksiin liittyvästä pakkosiirtymisestä” (*earthquake related displacement*). Maanjäristykset ovat ilmastonmuutoksesta irrallinen ilmiö, ja siksi on mielenkiintoista, että aihetta käsitellään ensisijaisesti ilmastonmuutokseen liittyvää muuttoliikettä käsittelevässä aineistossa. Kuitenkin melko iso osa pakkosiirtymistä aiheuttavista katastrofeista liittyy tavalla tai toisella ilmastonmuutokseen, joten herää kysymys, mitä tarkoitusta palvelee se, että katastrofipakkosiirtyminen ja “ilmastonmuutokseen liittyvä” katastrofipakkosiirtyminen erotellaan raportissa, jossa aiheena on ilmastonmuutoksen aiheuttama pakkosiirtyminen. On toki selvää, että kaikki katastrofit, kuten yllä mainitut maanjäristykset, eivät ole ilmastonmuutoksen aiheuttamia, mutta aineistossa tätä eroa tunnutaan korostavan ja merkityksellistettävän tällä erottelulla. Tämä vaikuttaa siltä, että puhuttaessa pakkomuuton ja ilmastonmuutoksen suhteesta yritetään korostaa sitä, että liikkeellelähden syyt on moninaiset, mutta samalla yritetään kuitenkin irrallistaa ilmastonmuutoksen vaikutukset muuttoliikkeeseen.

Yleisesti ottaen ilmastopakkosiirtyminen -termin vähäinen käyttö on huomionarvoista suhteessa siihen, kuinka paljon diskurssin sisällä käytetään erilaisia fraasitermejä. Voikin kysyä, miksi valitaan

käyttää monimutkaisia fraasitermejä, jos asian voi ilmaista yksinkertaisemminkin - kyseessä on kuitenkin merkitsevä kielenkäytöllinen valinta.

5.3.2 Pakkosiirtyneisiin viittaavat käsitteet

Pakkosiirtymiskeskustelu pitää myös sisällään ihmisiin viittaavia termejä muita diskursseja enemmän. Yleiset pakkosiirtyneitä kuvaavat termit ovat aineistossa vain “pakkosiirtyneet” (*people displaced, those displaced, displaced persons/people*). Yleisiä termejä käytetään enimmäkseen puhuttaessa potentiaalisista pakkosiirtyneiden määristä. Aineistossa puhutaan myös valtiosisäisistä pakkosiirtyneistä (*internally displaced people, IDPs*). Tästä lisää liikkeelle pakotettujen ihmisten representaatioita käsittelevässä kappaleessa. Lisäksi puhutaan myös “pakkosiirtyneistä perheistä” (34).

Pakkosiirtyneisiin ihmisiin viittaavia fraasitermejä aineistossa on runsaasti, huomattavasti enemmän kuin muissa diskursseissa. Tällaisia on “ilmastonmuutokseen kytköksissä olevat pakkosiirtyneet” (*persons displaced related to climate change, 31*), “katastrofien kontekstissa yli rajojen pakkosiirtyneet” (*people displaced across borders in the context of disasters, 31*), “katastrofipakkosiirtyneet mukaan lukien kytkökset ilmastonmuutokseen ja erityisesti he jotka ylittävät kansainvälisiä rajoja” (*disaster displaced people including related to climate change and in particular those that cross international borders, 27*), “pakkosiirtyneet ihmiset kun he ylittävät kansainvälisiä rajoja ilmastonmuutoksen ja katastrofien kontekstissa” (*displaced people when they cross international borders in the context of climate change and disasters, 27*), pakkosiirtyneet ilmastonmuutokseen linkittyneiden katastrofien tapahtuessa” (*displaced people in the event of disasters linked to climate change, 59*), ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin kytköksissä oleva populaation pakkosiirtymisen (*population displacement associated with the adverse impacts of climate change, 33*).

Koska valtiosisäiset pakkosiirtyneet on verrattain vakiintunut termi, siihen ei juurikaan liitetä fraasi-ilmauksia. Yksi fraasitermi siitä kuitenkin löytyy, “valtiosisäiset pakkosiirtyneet, mukaan lukien he, jotka pakkosiirtyvät ilmastonmuutoksen haitallisten vaikutusten seurauksena” (*internally displaced persons, including those displaced as a result of adverse effects of climate change, 7*).

5.3.3 Pakkosiirtymisen representaatio

Pakkosiirtymisen representaatiota rakennetaan aineistossa esittämällä se riskinä ja ongelmana, sekä kuvaamalla sitä ristiriitaisesti pakonalaisena liikkeenä, mutta toisaalta myös pakkosiirtyneiden itsensä

päätöksenä. Tämän lisäksi pakkosiirtyneitä ihmisiä kuvataan toisaalta aktiivisina toimijoina, toisaalta passiivisina uhreina. Käsittelen ensiksi pakkosiirtymisen representaation rakentumista, sitten pakkosiirtyneiden.

Pakkosiirtymisestä puhutaan aineistossa riskinä laajalti. Aineistossa on kokonainen osio liittyen pakkosiirtymisriskin alueelliseen arviointiin, mutta nämä riskilaskelmat liittyvät lähinnä katastrofeihin. Pakkosiirtyminen representoidaan riskinä, joka “saattaa kasvaa, kun nopeasti tapahtuvat muutokset ylittävät populaation kapasiteetin kestää niiden vaikutuksia” (14). Lisäksi riskin todetaan olevan korkeampi, kun tilanne äityy katastrofiksi elinkeinoja häiritsevien asioiden (esim. pula elintärkeistä resursseista) ylittäessä yhteisön kapasiteetin selvitä näiden muutosten kanssa (14). Populaatioiden pakkosiirtymisriskiä tulisi pienentää vahvistamalla resilienssiä ilmastonmuutokseen sopeutumisen, katastrofiriskien pienentämisen ja kestäväen kehityksen keinoin (29). Lisäksi pakkosiirtyminen ilmastonmuutoksen kontekstissa nähdään “politiikantekijöille informoitavana asiana”, osana ilmatoriskien kokonaisvaltaista hallinnointia (19).

Lisäksi puhutaan “ilmastonmuutokseen kytköksissä olevasta katastrofipakkosiirtymisen riskistä”, josta todetaan, että YK:n entiteettien potentiaaliset kontribuutiot sen minimoimiseen (ja pakkosiirtymisen välttämiseen) ovat “erityisen laajoja ja vaikeita määritellä” (27). Tulevaisuuden pakkosiirtymisen riskiä tulisi pienentää erinäisten kehitys-, finanssi-, tutkimus- ym. entiteettien toimesta (27), ja siitä todetaan myös, ettei sitä ole “ankkuroitu kansallisiin ja alueellisiin katastrofiriskien pienennysstrategioihin” (36). Ilmastonmuutokseen kytköksissä olevasta pakkosiirtymisestä puhutaan myös ongelmana, jota varten tarvitaan työkaluja ja ohjeistusta (31). Näillä tavoin pakkosiirtymistä representoidaan negatiivisena asiana. Riski-sanalla käytöllä itsessään jo luodaan mielikuvaa ei-toivotusta ilmiöstä. Lisäksi pakkosiirtyminen riskinä ja ongelmana on selkeästi poliittinen, hallinnointia vaativa asia, vaikei olekaan täysin selvää, kenen tulisi hallinnoida ja miten, tai millä resursseilla.

Aineistossa yksi representaatiota olennaisesti rakentava tekijä on siis pakkosiirtymisen kuvaaminen ongelmana ja riskinä, jota tulisi pyrkiä ehkäisemään ja hallinnoimaan. Toisaalta siihen liitetään vihaus siitä, että ainakin hitaasti tapahtuvien muutosten kohdalla riski saattaa näyttäytyä erilaisena eri ihmisille ja entiteeteille, huolimatta siitä, että pakkosiirtymistä (liittyen hitaasti tapahtuviin muutoksiin) luonnehditaan riskin lisäksi myös “kehitykselliseksi, humanitääriseksi ja ihmisoikeudelliseksi haasteeksi, joka vaatii investointeja riskien ja niiden vaikutusten ymmärtämiseen paikallisissa konteksteissa” (14).

Seuraavaksi käsittelen kahta muuta tapaa, jolla pakkosiirtymisen representaatiota rakennetaan: esittämällä pakkosiirtymisen pakonalaisena toimintana, mutta toisaalta myös päätöksenä.

(e) Slow onset events may turn into a disaster prompted by a rapid onset event. Many slow onset vents impacts are in fact rapid onset events. For example, when sea level rise suddenly turns into flooding, or when desertification turns into wild fires, or when temperature increase turns into heat waves. When rapid onset events overwhelm the population's capacity to withstand their impacts, they may increase risk of displacement. In these context, slow onset events are one of the underlying factors of displacement. It is therefore a more complex situation than to simply attribute a disaster to either a rapid or a slow onset event as in many situations the two types of event are intertwined. In the face of rapid onset induced disaster, people may see no other option than to seek assistance elsewhere for their survival, and are therefore displaced. (14)

Tässä aineisto-otteessa ihmiset "tulevat pakkosiirtyneiksi" silloin, kun he "eivät ehkä näe muita vaihtoehtoja kuin etsiä muualta apua selviytyäkseen". Toisaalta pakkosiirtymisen nähdään avun etsintänä muualta selviytymisen takaamiseksi, millä rakennetaan representaatiota siitä, että pakkosiirtymisessä on todella kyse hädästä ja pakosta: jos ei lähde etsimään apua muualta, ei välttämättä selviydy. Heti sen jälkeen kuitenkin todetaan, että pakkosiirtymisen lisäksi tilanteessa olisi muitakin vaihtoehtoja, mutta ne jäävät ehkä ihmisiltä näkemättä. Tämä puolestaan tuottaa sellaista mielikuvaa, että katastrofin tapahtuessa ihmisten pakko lähteä selviytymisen vuoksi ei ole niin pakottava kuin ihmiset luulevat, he ovat vain jollain tapaa estyneitä näkemään muita vaihtoehtoja. Otteessa ei kuitenkaan avata sen tarkemmin, mitä nämä muut vaihtoehdot äkillisen katastrofin yhteydessä voisivat olla. Selviytymisestä puhutaan myös tilanteessa, jossa "yksilöt ja yhteisöt ovat kyvyttömiä selviämään akuutin ruokaan liittyvän epävarmuuden kanssa", jolloin he "saattavat tulla pakkosiirtyneiksi selvitäkseen vaihtoehtoisissa sijainneissa, joissa tarjotaan ruokaturvaa" (14).

Improve understanding of the determinants of displacement decisions and the identification of the threshold when a slow onset turns into a disaster and leave most vulnerable populations with no other reasonable option than to move for survival. Improve understanding on differentiated perceptions of risk of slow onset event and encourage policymakers and decision makers to account for the perception of risk by those affected. (17)

Tässä otteessa pakkosiirtymisestä puhutaan puolestaan päätöksenä, johon johtavia ratkaisevia tekijöitä tulisi yrittää ymmärtää paremmin. Katastrofi saattaa "jättää ilman muita järkeviä vaihtoehtoja kuin selviytymisen takia muuttaminen". Ensinnäkin annetaan ymmärtää, että muitakin vaihtoehtoja on, vaikka ne eivät olisikaan järkeviä. Kuitenkaan ei määritellä, mitä nämä vaihtoehdot voisivat olla, mutta oletettavasti tässä viitataan paikallaan pysymiseen. Toisekseen pakkosiirtymisen kuvaaminen päätöksenä kuulostaa kummalliselta, jos samassa yhteydessä todetaan, ettei muita järkeviä vaihtoehtoja ei ole, sillä varteenotettavien, järkevien vaihtoehtojen puute tarkoittaa käytännössä pakkoa. Pakkosiirtymisen terminä sisältää lähtökohtaisen ajatuksen siitä, että liikkuminen ei ole vapaaehtoista, joten näin ollen se, että siitä kuitenkin puhutaan päätöksenä, on ristiriitainen. Lisäksi huomioitavaa

on, että puhutaan ”selviytymisen vuoksi muuttamista”, mikä on tavallaan kiertoilmaisu pakolle. Jos muuttaa selviytyäkseen, eikö liikkuminen käytännössä silloin ole pakonalaista, jos paikalleen jääminen tarkoittaisi sitä, ettei selviydy.

Lopuksi otteessa todetaan, että tulisi parantaa ymmärrystä eri riskikäsityksistä ja ottaa huomioon niiden riskikäsitykset, joihin hitaasti tapahtuvat muutokset vaikuttavat. Kun puhutaan riskikäsityksestä, rakennetaan ajatusta siitä, että riski on suhteellinen käsite: se mikä jonkun ihmisen näkökulmasta on riski, saattaa toisen ihmisen mielestä olla jotain muuta. Hitaasti tapahtuvien muutosten ollessa muutenkin epämääräinen ja vaikeasti ennustettava ilmiö, siihen liittyvään riskiin ”käsityksen” liittäminen kuulostaa jossain määrin ilmiön vakavuuden kyseenalaistamiselta. Rakentamalla riskiin tilaa näkemyseroille se saadaan kuulostamaan näkökulmakysymykseltä ns. oikean ongelman sijaan. Toisaalta aineistossa mainitaan myös ”pakkosiirtymisen negatiivisten vaikutusten vähentäminen (27, 59)”, mutta näitä vaikutuksia ei tarkemmin eritellä. Negatiivisten vaikutusten mainitseminen rakentaa mielikuvaa siitä, että nyt erotellaan negatiiviset vaikutukset ”muista” vaikutuksista, mutta jää avoimeksi, mitä nämä ”muut” vaikutukset mahdollisesti olisivat.

Pakkosiirtyneiden ihmisten representaatio

Pakkosiirtyneiden ihmisten representaation voidaan katsoa rakentuvan kahdella eri tavalla. Ensimmäkin pakkosiirtyneistä puhutaan kolmessa eri ryhmässä: valtionsisäiset pakkosiirtyneet, ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneet sekä ilmastonmuutoksen ja katastrofin takia pakkosiirtyneet. Toiseksi, pakkosiirtyneitä ihmisiä representoidaan ”aktiivisina toimijoina” sekä ”passiivisina uhreina”. Tämä ristiriitaisuus näkyy niin, että toisaalta pakkosiirtyneillä on ”oikeuksia, kiinnostuksenkohteita ja ääniä, joita halutaan käsitellä parhaimmalla mahdollisella tavalla” (18), ja heidän liikkumisestansa puhutaan päätöksenä. Toisaalta he ovat ”suojelua ja apua tarvitsevia uhreja” (15), minkä vuoksi ”tulevaisuudessa tulee ponnistella pakkosiirtymisen käsittelemisen parantamiseksi, jotta he saisivat tarvitsemaansa apua” (25). Käyn seuraavaksi läpi, kuinka representoidaan ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneitä, ilmastonmuutoksen ja katastrofien takia pakkosiirtyneitä sekä valtionsisäisiä pakkosiirtyneitä, kiinnittäen huomiota siihen, eroavatko nämä representaatiot jollain tavalla toisistaan. Lisäksi pyrin huomioimaan, representoidaanko näissä ryhmissä pakkosiirtyneitä enemmän aktiivisina toimijoina vai passiivisina uhreina.

Usein pakkosiirtyneet ihmiset linkitetään sekä katastrofeihin että ilmastonmuutokseen - aineistossa puhutaan huomattavasti enemmän ”ilmastonmuutoksen ja katastrofien takia pakkosiirtyneistä” kuin

yksistään ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneistä. Aineistossa mainitaan “katastrofipakkosiirtyneet” ilman mainintaa ilmastonmuutoksesta vain kerran, ja tällöin puhutaan “spesifin ongelman, katastrofin kontekstissa rajojen yli pakkosiirtyneiden ihmisten” suojelun käsittelystä (31).

Tämä vaikuttaa siltä, että katastrofit ja ilmastonmuutos pakkosiirtymisen aiheuttajina halutaan pitää jossain määrin erillään. Eräessä kohdassa pakkosiirtyneistä ihmisistä puhutaan “katastrofeissa, tunnistuen ilmastonmuutoksen yhdeksi katastrofeihin johtavaksi uhkaksi (7). Tässä representoidaan pakkosiirtyneitä niin, että ilmastonmuutos on vain yksi mahdollinen tekijä pakkosiirtymisdiskurssissa. Huomionarvoista on kuitenkin se, että aineisto käsittelee ensisijaisesti juuri ilmastonmuutoksesta johtuvaa pakkosiirtymistä. Tällainen ilmastonmuutoksen erittely ja tavallaan sen merkityksen pienentäminen merkitsee jotakin, sillä rakentuva representaatio olisi erilainen, jos aineistossa kuvattaisiin katastrofeja yhtenä ilmastonmuutospakkosiirtymistä aiheuttavana tekijänä.

Ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneet

The literature portrays displaced persons as victims of slow onset events in need of assistance and protection but it also provides examples of how affected communities can also be drivers of community based solutions. Return is a desirable, and generally a durable, solution but regardless of the various factors pushing a decision to leave, return is less likely when slow onset climate processes are in effect because of their virtual irreversibility. Integration then becomes a major issue that requires more attention and resources. (15)

Tässä otteessa pakkosiirtyneistä sanotaan, että heitä kuvataan apua ja suojelua tarvitsevinä uhreina, mutta toisaalta “kirjallisuuden sanotaan tarjoavan esimerkkejä siitä, kuinka yhteisöt voivat olla osa ratkaisua”. Paluusta kotiseuduille todetaan, että se on toivottu ja kestävä ratkaisu, mutta toisaalta vähemmän todennäköistä, koska hitaasti tapahtuvat ilmastoprosessit ovat peruuttamattomia. Vaikka pakkosiirtyneistä puhutaan uhreina, ja paluu on epätodennäköistä tapahtuneiden muutosten peruuttamattomuuden vuoksi, silti näistä syistä lähtöä kotiseudulta kuvataan ”päätoiseksi lähteä”, johon vaikuttavat useat tarkemmin määrittelemättömät asiat. Ilmaisua “työntävät tekijät” on kielenkäyttöä, joka viittaa vahvasti uusklassisen muuttoliiketeorian tapaan ymmärtää muuttoliike ensisijaisesti yksilön päätöksenä, johon erinäiset tekijät vaikuttavat. Tässä on nähtävissä jälleen ristiriita, toisaalta lähtemisen representoidaan pakkona, mutta toisaalta silti päätöksenä.

Ilmastonmuutokseen kytköksissä oleville pakkosiirtyneille ihmisille todetaan olevan tarve ohjata “suojaamisen relevanssin ja soveltamisen selventämistä olemassa olevien kansainvälisten ja alueellisten instrumenttien puitteissa” (31). Ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin liittyvään populaatiopakkosiirtymiseen todetaan olevan kytköksissä riskien ja menetysten monitorointia, mittaamista ja riskien hallinnointia (33). Pakkosiirtyneillä ihmisillä sanotaan olevan myös “spesifejä tarpeita”, joita

ei kuitenkaan tarkenneta sen konkreettisemmin. Näitä tarpeista todetaan kuitenkin, että ne saattavat jäädä huomiotta, mikä voi johtaa pidentyneisiin pakkosiirtymistilanteisiin. (27.) Ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneet eivät ole mikään konsistentti tai laajasti representoitu ihmisryhmä, mutta tätä ihmisryhmää kuvataan kuitenkin eräänlaisina uhreina, jotka olisivat jonkinlaisen avun tarpeessa, mutta toisaalta myös ainakin osaksi päätöksen tehneinä, aktiivisina toimijoina.

Ilmastonmuutoksen ja katastrofin takia pakkosiirtyneet

The review also highlights a gap in terms of dedicated responsibility for normative and policy development on the specific protection needs of disaster displaced people, including related to climate change, and in particular for those that cross international borders. The mapping also notes the absence of designated responsibility for meeting the protection and assistance needs of displaced people when they cross international borders in the context of climate change and disasters. (27)

Tässä otteessa näkyvä lauseen rakentamisen tapa kuvastaa hyvin sitä, miten tätä ilmiötä ja ilmiön käsittelyä politiikanteossa tämän aineiston perusteella pyritään rakentamaan ikään kuin kerros kerrokselta. Ensiksi todennetaan olevaksi katastrofipakkosiirtyneet ja heidän “spesifit suojelutarpeensa”. Katastrofipakkosiirtyneisiin lisätään mukaan ilmastonmuutos sivulauseessa “mukaan lukien ilmastonmuutos”, ja lopuksi lisätään “erityisesti he, jotka ylittävät kansainvälisiä rajoja”, mikä vahvistaa mielikuvaa siitä, että enimmäkseen katastrofien ja ilmastonmuutoksen takia pakkosiirrytään valtion rajojen sisäisesti. Samassa kappaleessa termi “kiepautetaan” ympäri: todetaan että vastuunjako puutuu suojelu- ja avustustarpeiden kohdalla, ja terminä käytetään “pakkosiirtyneitä ihmisiä”, kun he ylittävät kansainvälisiä rajoja ilmastonmuutoksen ja katastrofien kontekstissa.

Pakkosiirtyvien ihmisten tarpeista puhutaan myös “ilmastonmuutokseen linkittyneiden katastrofien tapahtuessa”, todeten, että YK:n katastrofiriskihallinnan ja humanitäärinen apusysteemi on selkeimmin suunniteltu vastaamaan niihin (59). Vaikka tarpeita ei tarkenneta, sopivimpien organisaatioiden liittyessä humanitäärisen apuun ja riskinhallintaan voidaan sanoa, että kyseessä on jossain määrin perustavanlaatuisiin tarpeisiin liittyvät asiat. Toisaalta todetaan, että on puutetta vastuunjaossa koskien pakkosiirtyneiden ihmisten suojelua ja avustustarpeita “kun he ylittävät kansainvälisiä rajoja ilmastonmuutoksen ja katastrofien kontekstissa” (27). Puhutaan myös “kulttuurisesta menetyksestä liittyen ilmastonmuutokseen kytköksissä olevaan katastrofipakkosiirtymiseen” (27). Lisäksi ilmastonmuutoksen ja katastrofin kontekstissa pakkosiirtyneiden potentiaalisista kansainvälisen suojelun tarpeista sanotaan, että se on osa-alue, johon tarvitaan lisää ohjausta (31). Pakkosiirtyneitä kuvataan myös “haavoittuvaksi ryhmäksi, joka tarvitsee spesifiä huomiota” laajemmassa kontekstissa liittyen ilmastonmuutokseen, humanitaariseen katastrofiapuun tai katastrofiriskin pienentämiseen (7).

80. The final draft of the Global Compact on Refugees (GCR) also recognizes the interaction of climate, environmental degradation and natural disasters with the drivers of refugee movements and states that people displaced across borders in this context will be assisted by relevant stakeholders, but does not address the issue further. (22)

Tässä otteessa käsitellään pakolaiskompaktia GCR, jonka mukaan pakolaisten liikkumisen ajajat ovat vuorovaikutuksessa ilmaston ja muiden tekijöiden kanssa. Huomionarvoista tässä on se, että puhutaan pakolaisista, ja sitten todetaan, että tässä kontekstissa valtion rajojen ylitse pakkosiirtyneet ihmiset tulevat autetuiksi relevanttien tahojen toimesta. Oletettavasti juuri siksi, että pakolaislaissa ei pakolaisuuteen johtavaksi syiksi luetella ympäristötekijöitä, valitaan käyttää ilmaisua ”valtion rajojen yli pakkosiirtyneet”, vaikka kuvattava ilmiö saattaisi muuten täyttää pakolaisuuden kriteerit. Ilmaisussa ei sinänsä ole mitään erikoista, mutta se vahvistaa tulkintaa siitä, että pakkosiirtymisessä on kyse nimenomaan pakosta lähteä, lähestulkoon pakolaisuuteen johtaviin syihin verrattavista syistä niin vakavuudelta kuin muuttoliikkeen luonteelta. Se, että samaan aikaan aineistossa pakkosiirtymisestä puhutaan valintana, on ristiriitainen.

Ilmastonmuutoksen ja katastrofien tähden pakkosiirtyneet representoidaan siis haavoittuvina, passiivisina uhreina. Vaikka todetaan, että näillä ihmisillä on tarpeita, joihin tulisi vastata poliittisin keinoin, aineistossa ei kuitenkaan määritellä tarkemmin näitä tarpeita tai sitä, kenellä olisi vastuu niistä huolehtia.

Valtionsisäiset pakkosiirtyneet

(c) “Invisible” IDPs: There tends to be significantly more information available on IDPs who take refuge at official or collective sites than on those living with host communities and in other dispersed settings. Given that in many cases the vast majority fall into the second category, figures based on data from collective sites are likely to be substantial underestimates. (34)

Valtionsisäiset pakkosiirtyneet jaetaan otteessa kahdeksi ryhmäksi, heihin jotka “turvautuvat virallisiin tai kollektiivisiin paikkoihin” ja heihin, jotka asuvat “vierasyhteisöissä tai muissa hajaantuneissa ympäristöissä”. Huomionarvoista on “turvautua (*take refuge at*)” -verbin käyttö, mikä on aika vahvaa retoriikkaa verrattuna siihen, ettei muiden pakkosiirtyneiden yhteydessä käytetä tällaista kieltä. Vahvaa retoriikkaa löytyy myös kohdassa, jossa käsitellään IDMC:n, joka organisaationa keskittyy nimenomaan valtionsisäisen pakkosiirtymisen hallinnointiin, keräämää tietoa. Tässä kontekstissa puhutaan evakuoituista ja evakuoimaan määrätystä ihmisistä, sekä lisäksi siitä että evakuointikeskuksissa lasketut määrät saattavat olla todellisuutta matalampia, sillä “toiset saattavat etsiä turvaa muualta” (35). Valtionsisäisten pakkosiirtyneiden representaatiota rakennetaan siis käyttämällä eräänlaista pakolaisretoriikkaa, jota näyttäisi vältettävän “muiden” pakkosiirtyneiden kohdalla.

(e) To consider to assist internally displaced persons, including those displaced as a result of the adverse effects of climate change, and strengthen efforts to find durable solutions, taking into account the Guiding Principles on Internal Displacement, as appropriate. (7)

Kahteen ryhmään jaottelua esiintyy myös tässä otteessa. Vaikka valtiosisäisen pakkosiirtymisen yhdeksi mahdolliseksi syyksi määritellään mm. luonnonkatastrofit (UNCHR 1998, 5), aineistossa eritellään valtiosisäiset pakkosiirtyneet, joihin “mukaan luetaan he, jotka pakkosiirtyvät ilmastonmuutoksen haitallisten seurausten vuoksi” (7). Heidän avustamiseksi aiotaan “vahvistaa pyrkimyksiä löytää kestäviä ratkaisuja”, ottaen huomioon valtiosisäisiä pakkosiirtyneitä koskevat periaatteet (7). Lisäksi valtiosisäisiä pakkosiirtyneistä katastrofitilanteissa todetaan olevan epäselvyyksiä sen suhteen, minkä tahon tulisi olla ko. tilanteessa johtavassa asemassa, mikä usein johtaa riittämättömään rahoitukseen koskien valtiosisäisesti pakkosiirtyneiden “suojeluun kytköksissä olevia toimintoja” (27).

Valtiosisäisesti pakkosiirtyneet representoidaan ikään kuin pakolaisen valtion rajoja ylittämättöminä vastineina, kun taas valtion rajat ylitettyään pakkosiirtyneet representoidaan niin että lähtemisessä on saattanut olla ihmisen itsensä valinnan ja päätöksen elementtejä. Syy tähän lienee se, että valtiosisäisesti pakkosiirtyneille on olemassa vakiintunut määritelmä, ja tätä ilmiötä käsittelemään on luotu oma organisaationsa ja sopimuksensa. Näin ollen valtiosisäisten pakkosiirtyneiden asema on suhteellisen vakiintunut niin ilmiötä koskevassa keskustelussa kuin päätöksenteossakin, toisin kuin muilla pakkosiirtyneiksi määritellyillä ihmisillä. Valtiosisäisiä pakkosiirtyneitä representoidaan myös lähinnä passiivisina uhreina, eikä niihin liitetä päätöksen, valinnan tai muunkaan aktiivisen toimijuuden elementtejä.

Tutkimuskysymyksen näkökulmasta pakkosiirtymisdiskurssissa representoidaan ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneita siis useilla eri tavoilla. Toisaalta ilmastonmuutos ja katastrofit halutaan pitää jossain määrin erillään pakotettua liikettä aiheuttavina tekijöinä, mutta toisaalta ne myös niputetaan yhteen ”ilmastonmuutoksen ja katastrofien kontekstiksi”. Ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneiden representaatiot ovat yksi vastaus tutkimuskysymykseen: ilmastonmuutoksen takia liikkeelle joutuneet representoituvat osaksi ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneinä, joita representoidaan sekä passiivisina uhreina että aktiivisina, valinnan tehneinä toimijoina, joskin tämä representaatio ei ole kovinkaan vakaa tai konsistentti. Pakkosiirtyneet representoituvat myös ilmastonmuutoksen ja katastrofien takia pakkosiirtyneinä, jotka ovat selkeästi pakotetusti liikkuva ihmisryhmä, representoituvat passiivisina uhreina ja jossain ovat rinnastettavissa pakolaisuuteen. Epäselväksi jää, miksi pelkästään ilmastonmuutoksen takia pakkosiirtyneiden representaatioon sisältyy jossain määrin vapaaehtoisuuden elementtejä siinä missä ilmastonmuutoksen ja katastrofien takia pakkosiirtyneiden

representaatioon ei näitä sisälly. Lisäksi pakkosiirtyneitä representoidaan valtiosisäisinä pakkosiirtyneinä, jotka representoituvat eniten ”pakolaisen kaltaisina” verrattuna muihin pakkosiirtyneisiin tai ilmastonmuutoksen kontekstissa liikkuviin ihmisiin. Valtiosisäiset pakkosiirtyneet edustavat kuitenkin muitakin kuin ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneita, joten tämä representaatio vastaa tutkimuskysymykseen vain osittain.

5.4 Diskurssien ja representaatioiden suhteet

Tässä luvussa käsitellään aineistossa esiintyviä representaatioita ja niiden muotoutumista diskurssien välisten suhteiden näkökulmasta, koska diskurssien väliset suhteet osallistuvat diskurssien rakentamisprosessiin, ja sitä kautta representaatioihin. Lisäksi diskurssien välisiä suhteita tutkimalla voidaan tarkastella diskurssien välisiä valtasuhteita sekä hegemonisoitumista.

Pakkosiirtyminen on ilmiönä jotain, mitä tulee “välttää, minimoida ja hallinnoida” - aineistossa esiintyy toistuvasti fraasi "*to avert, minimize and address (displacement)*". Tämän on osa myös aineiston laajempaa kehystä, sillä raportin ja koko Task Forcen tehtäväksi on määritelty “kehittää suosituksia integroituihin lähestymistapoihin (ilmastoon kytkeytyvän pakkosiirtymisen) välttämiseksi, minimoimiseksi ja käsittelemiseksi (Task Force on Displacement 2018, 1)”. Tämä “iskulause” esiintyy kautta aineiston toistuvasti, yleensä paritettuna jonkin ilmastopakkosiirtymistä kuvaavan fraasitermin kanssa. Keskityn tässä luvussa erityisesti aineistossa usein esiintyvän fraasin “vältetään, minimoidaan ja käsitellään ilmastonmuutoksen haitallisiin vaikutuksiin liittyvää pakkosiirtymistä/ihmisten liikkuvuutta” määrittelyä koskevaan osioon, koska siinä sekoittuu kaikki kolme diskurssia. Koko fraasin määrittely itsessään on eräänlainen diskursiivinen kenttä, joka määrittää edelleen pakkosiirtymisen representaation luonnetta.

For the purposes of this report, the terms “avert”, “minimize” and “address” are defined as follows: -To avert is understood as measures to reduce or avoid the risk of forced and unmanaged migration as much as possible. Measures may include: disaster risk reduction, climate change adaptation and mitigation, resilience building and community stabilization; (4)

Välttäminen määritellään tässä “ymmärrettäväksi toimenpiteinä, joilla vähennetään tai vältetään pakotetun ja hallitsemattoman siirtolaisuuden riskiä niin paljon kuin mahdollista. Toimenpiteisiin voi kuulua “katastrofiriskin pienentäminen, ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen, resilienssin rakentaminen ja yhteisöjen stabilisointi.” Toimenpiteitä ei kuitenkaan tarkenneta tai konkretisoida, joten ne avataan tarkoittamaan mitä tahansa. Ilmaisun “voi kuulua” käyttö viittaa siihen,

että nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan ole varmoja ja pitäviä - näin jätetään auki mahdollisuus toimenpidelistan muokkaamiselle.

To minimize is understood as measures to facilitate safe, orderly and regular migration as part of adaptation strategies to climate change and thus, curb the number of people forced to move by providing alternative livelihoods. Measures may include: ensuring migration pathways via free movement protocols, labor schemes or transhumance agreements; or, as a last resort, planning relocations of people living in high risk areas; (4)

Minimoinnin määritellään tarkoittavan toimenpiteitä, jotka "helpottavat turvallista, järjestäytyntä ja säännöllistä siirtolaisuutta yhtenä sopeutumisstrategiana ilmastonmuutokseen". Tarjoamalla vaihtoehtoja toimeentuloa pidetään kurissa "liikkeelle pakotettujen ihmisten" määrää. Yksi toimenpide tähän "voi olla" korkean riskin alueilla asuvien ihmisten suunniteltu uudelleensijoittaminen viimesijaisena vaihtoehtona. Tässä siirtolaisuus representoidaan sopeutumisstrategiana ja toimena sen ihmismäärän pienentämiseksi, joiden on pakko muuttaa. Oteessa puhutaan "pakotettuna liikkuvien ihmisten määrän vähentämisestä", mutta pakkosiirtymisen sijaan tässä valitaan puhua siirtolaisuudesta, sekä suunnitellusta uudelleensijoittamisesta "viimesijaisena vaihtoehtona", mikä on huomionarvoista ottaen huomioon sen, että siirtolaisuuden representaatioon liitetään myös vapaaehtoisuuden ja mahdollisten hyötyjen elementtejä.

To address is understood as measures to prepare for and respond to displacement when it happens, including through ensuring assistance and protection for those on the move due to climate change, and seeking lasting solutions. Measures may include: contingency planning, humanitarian relief aid, granting, expediting or waiving visas, non-return policies or reintegration strategies. (4)

Käsittely tarkoittaa tässä toimenpiteitä, joilla valmistaudutaan pakkosiirtymiseen, ja joilla vastata siihen, kun sitä tapahtuu, kuten muun muassa varmistamalla apua ja suojelua "heille, jotka ovat liikkamalla ilmastonmuutoksen tähden ja etsivät pysyviä ratkaisuja". Epäselväksi jää, keitä nämä pysyviä ratkaisuja etsivät, liikkuvat ihmiset tarkalleen ottaen ovat. Mahdollisiksi toimenpiteiksi listataan mm. humanitääristä apua ja reintegraatiostrategioita, joita ei sinänsä tarkenneta, mutta ne lienevät kuitenkin toimenpiteitä, joita käytetään tilanteissa, joissa on kohdattu jonkinlaista liikkeelle pakottavaa hätää.

Se, että pakkosiirtymiseen toistuvasti liitetty ja aineiston kantava "iskulause" on näin epämääräinen ja epäselvä, viestii siitä, että ilmiötä ei ole konsistentisti määritelty ennen kuin sille on alettu muodostaa käsittely- ja toimintatapoja. Koska ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneet esitellään erityisesti pakkosiirtymisdiskurssissa, "välttäminen, minimointi ja käsittely" on aineistossa se tapa, millä kyseistä ilmiötä halutaan hallinnoida. Kuitenkin kyseisen lauseen määrittelyssä sekoituu erityisesti siirtolaisuuskäsitteistö, mikä ei ole ongelmatonta ottaen huomioon siirtolaisuuden

representoitumisen vapaaehtoisempaa liikkumisen muotona. Seuraavaksi käsittelemme tarkemmin pakko-siirtymisen ja siirtolaisuuden suhdetta.

Pakkosiirtyminen ja siirtolaisuus

Pakkosiirtymisen ja siirtolaisuuden suhde on näyttäytynyt aineistossa sellaisena, että siirtolaisuutta representoidaan ikään kuin vapaaehtoisena sopeutumistoimenpiteenä ja pakkosiirtymistä puolestaan pakotumpaa liikkumisen muotona. Aineistossa kuitenkin todetaan, että siirtolaisuuden ja pakkosiirtymisen ero on selkeä, mutta se usein “hämärtyy hitaasti tapahtuvien muutosten kontekstissa” (13). Tätä ei sen enempää avata tai selvennetä, ja siirtolaisuuden ja pakkosiirtymisen ero jää määritelmien puutteessa epämääräiseksi.

Facilitate orderly, safe, regular and responsible migration and mobility of people, as appropriate and in accordance with national laws and policies by considering the needs of migrants and displaced persons, communities of origin, transit and destination, and by enhancing opportunities for regular migration pathways, including through labour mobility, in consistent with international labour standards, in the context of climate change. (7–8)

Tässä otteessa puhutaan ensin turvallisesta, säännöllisestä ja vastuullisesta siirtolaisuudesta ja ihmisten liikkuvuudesta, ja huomioon tulisi ottaa siirtolaisten ja pakkosiirtyneiden tarpeet. Sitten todetaan, että työperäisen liikkuvuuden kautta tulisi tehostaa säännöllistä liikkuvuutta, ja kaikki tämä “ilmastonmuutoksen kontekstissa”. Tässä siirtolaiset ja pakkosiirtyneet niputetaan yhteen, ja heidän tarpeitaan käsitellään samassa kontekstissa. Ero siirtolaisten ja pakkosiirtyneiden kohdalla on jossain määrin hämärtynyt, mutta tässä se on tapahtunut kielenkäytöllisten valintojen tuloksena.

Lisäksi todetaan “kirjallisuuden identifioivan suunnitellun uudelleensijoittamisen viimesijaiseksi vaihtoehdoksi heidän suojelemiseksi, jotka ovat jääneet loukkuun alueille, joihin hitaasti tapahtuvien muutosten haitalliset vaikutukset osuvat” (15). Se, mitä kirjallisuutta tähän otteeseen on käytetty, ei ole tiedossa, mutta ainakaan tässä tutkielmassa käytetyssä lähdekirjallisuudessa ei ole juurikaan mainintoja suunnitellusta uudelleensijoittamisesta tai sen käyttötarkoituksista. Lisäksi alueet, joihin nämä muutokset vaikuttavat, eivät tule tarkennetuksi. Myös se, että pyöräytetään puheen kohteeksi “he, jotka jäävät loukkuun”, viittaa Nicholsonin (2017) tautologiseen taipumukseen - puhuttaessa hitaasti tapahtuvista muutoksista ja liikkuvuudesta hypätäänkin puhumaan heistä, jotka liikkumisen sijaan “jäävät loukkuun” - aivan kuin liikkumattomuus olisi tässä pakonalaisempi tapahtuma kuin muutoksista johtuva liikkuminen. Kokonaisuudessaan tuossa otteessa näkyy Nicholsonin (2017) toinen taipumus: esitetään olettamuksia ja tarkkojakin näkemyksiä liikkuvuuden ja hitaasti tapahtuvien muutosten suhteesta, mutta tosiasiallinen merkitys jää avoimeksi.

Pakkosiirtymisen representaatiota käsittelevässä kappaleessakin käsiteltiin kohtaa, jossa todetaan yksilöiden ja yhteisöjen “voivan tulla pakkosiirtyneiksi” ruokaturvan heiketessä ja pyrkiessään selviytymään vaihtoehtoisissa, ruokaturvaa tarjoavissa sijainneissa (14). Sitten aletaan puhua tästä ihmisryhmästä “juuri saapuneina siirtolaisina”, kun todetaan että vastaanottavat turvaa tarjoavat sijainnit kohtaavat stressiä joutuessaan palvelemaan suurempaa ihmisryhmää. Lisäksi tämän siirtolaisista johtuvan kuormituksen vuoksi isäntäyhteisön ja siirtolaisyhteisön välille saattaa kehittyä jännitteitä. Vaikka siirtolaisuutta on representoitu pakkosiirtymisestä erillisenä sekä sävyltään positiivisimpana liikkuvuuden muotona, tässä pakkosiirtymisen ja siirtolaisuus niputetaan tavallaan saman asian kahdeksi eri puoleksi - pakkosiirtyneet ikään kuin “muuttuvat” siirtolaisiksi uuteen yhteisöön saapuesaan. (14).

(c) Empirical studies stress that in the context of slow onset event migration does not necessarily represent a failure of adaptation policies, but may also be an actual adaptation strategy used by migrants themselves. At present, however, migration policies are still generally missing from adaptation policies. Literature further recognizes that there is a ‘tipping point’ at which communities fall from voluntary adaptive migration into forced displacement, when coping capacities are exhausted communities fall into a gradual process of impoverishment and become displaced. Literature further identifies planned relocation as a last resort option for protecting those trapped in areas highly affected or prone to the adverse effects of slow onset events. (15)

Tässä otteessa todetaan kirjallisuudessa tunnistettavan “käännekohdan, jossa yhteisöt putoavat vapaaehtoisesta, sopeutumissiirtolaisuudesta pakotettuun pakkosiirtymiseen”. Siirtolaisuuden ja pakkosiirtymisen eroa korostetaan käyttämällä sanoja “pakotettu pakkosiirtymisen”, jota terminä ei käytetä muuten aineistossa juurikaan, ja vapaaehtoinen siirtolaisuus. Siirtolaisuus on jo lähtökohtaisen vapaaehtoinen liikkumisen muoto ainakin aineiston jaottelussa, joten sen vapaaehtoisuuden korostaminen on merkittävää. Näin vahvistetaan aineistossa rakentuvia siirtolaisuuden ja pakkosiirtymisen representaatioita vapaaehtoisena ja pakotettuna liikkumisen muotoina. Se, että siirtolaisuuden ja pakkosiirtymisen väliin laitetaan “pudotus” on melko vahvasti ilmaistu, varsinkin kun aineistossa toisaalta pakkosiirtymisen ja siirtolaisuuden erottelua ei ole määritelmällisesti tehty selkeäksi.

Toisaalta kohdassa, jossa puhutaan ensin pelkästään hitaasti tapahtuviin muutoksiin kytköksissä olevasta pakkosiirtymisestä, liitetään maininta siitä, että politikantekijöiden valmistautumista “kaupunkilaissiirtolaisuuteen ja pakkosiirtymiseen” tulisi parantaa ja että siirtolaiset ja pakkosiirtyneet tulisi sisällyttää (esim. sosiaalipalveluiden) suunnitteluun ja päätöksentekoon (17). Tämä puolestaan rakentaa sellaista kuvaa, että pakkosiirtyneet ihmiset jakautuvat siirtolaisiin ja pakkosiirtyneisiin, että siirtolaisuus olisi eräänlainen pakkosiirtymisen alakategoria. Tämä representointi on ristiriidassa siihen nähden, että yleensä pakkosiirtymisen ja siirtolaisuus esitetään rinnakkaisina, erillisinä liikkumisen

muotoina, jotka yhdistyvät liikkuvuuden kolmijaossa suunnitellun uudellensijoittamisen kanssa. Siirtolaisen asettaminen pakkosiirtymisen “alle” on myös sikäli erikoista, että eroa näiden kahden välille pyritään rakentamaan vapaavalintaisuuden ja pakollisuuden korostamisen keinoin, ja vapaaehtoisena representoidun siirtolaisuuden esittäminen pakotetun muuttoliikkeen alakategoriana on jo lähtökoh-
taisen ristiriitainen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa vedän analyysin tulokset yhteen. Analyysin perustella vastaus tutkimuskysymykseen “Millaisia representaatioita ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneista ihmisistä tuotetaan aineistossa” ei ole täysin yksiselitteinen eri liikkuvuuskategorioiden ja termistön moninaisuuden sekä määrittelyiden puutteen, että yleisen epämääräisyyden vuoksi. Kuitenkin jo itsessään se, ettei selkeitä määrittelyitä ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuville haluta antaa, on kielenkäytöllinen valinta, jolla on merkitystä ja jolla luultavasti pyritään saavuttamaan jonkinlainen lopputulos. Tästä syystä pyrin kiinnittämään huomiota lisäksi siihen, miltä analyysin tulokset näyttävät sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Yhteenvedon jälkeen päätän tutkielman loppupohdintoihin.

6.1 Tulosten yhteenveto

Aineistossa ilmastonmuutokseen liittyvä liikkuvuus jaotellaan kolmeen eri osa-alueeseen: siirtolaisuuteen, pakkosiirtymiseen ja suunniteltuun uudelleensijoittamiseen. Aineistosta nousevat diskurssit ja sitä kautta muotoutuvat representaatiot noudattelevat suurin piirtein tätä jaottelua, poislukien suunniteltu uudelleensijoittaminen, joka ei muodostu omaksi itsenäiseksi diskurssikseen tai representaatiokseen. Vastaus tutkimuskysymykseen, millaisia representaatioita aineistossa tuotetaan ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneista ihmisistä, rakentuu ensisijaisesti pakkosiirtymisdiskurssin ja pakkosiirtyneiden representaatioiden kautta. Kuitenkin diskurssien ja representaatioiden ollessa epämääräisiä ja epäselviä, sekä pakkosiirtymisdiskurssin itsessään ollessa epäselvä, kysymykseen ei voi antaa selkeitä ja tyhjentäviä vastauksia, mikä on jo eräänlainen vastaus itsessään. Seuraavaksi teen yhteenvedon aineistossa esiintyneistä diskursseista ja representaatioista.

Liikkuvuusdiskurssi sekä liikkuvuuden representaatio on jokseenkin hajanainen, sillä toisaalta sitä representoidaan kaikki liikkuvuuden ulottuvuudet sisältävänä verkostona, mutta toisaalta taas siitä puhutaan myös omana itsenäisenä liikkuvuuskategorianaan, erityisesti ilmastonmuutoksen yhteydessä. Tällöin liikkuvuutta representoidaan toisaalta ongelmana ja haasteena, mutta toisaalta mahdollisuutena. Aineistossa käytetään huomattavan useaan otteeseen ilmaisua “liikkuvuus ilmastonmuutoksen kontekstissa”, vaikuttaen siltä, että sitä käytetään synonyymien tavoin “pakkosiirtymisen ilmastonmuutoksen kontekstissa” -termin kanssa. Liikkuvuus on merkitykseltään pakkosiirtymistä laajempi diskurssi ja termi, jonka alatermiksi pakkosiirtymisenkin luokitellaan, joten jonkinlaista pyrkimystä tämän termin vakiinnuttamiseen aineistossa voi olla tulkittavissa. Liikkuvista ihmisistä ei aineistossa juurikaan puhuta omana kategorianaan eikä niihin viittaavaa käsitteistöäkään juuri löydy.

Liikkuvia ihmisiä ei sinänsä representoida millään lailla oletettavasti siksi, että se on käsitteenä liian laaja tuottamaan mielekkäitä representaatioita. Siirtolaisuutta puolestaan representoidaan yleensä liikkuvuuden alaterminä tai pakkosiirtymisen kanssa joko pareittain tai niin, että eroa niiden välillä hämärretään. Siirtolaisuus representoidaan liikkuvuuteen ja pakkosiirtymiseen verrattuna positiivisemmassa valossa, eräänlaisena sopeutusstrategiana ilmastonmuutokseen. Sitä representoidaan toisaalta vapaaehtoisena liikkumisena, mutta toisinaan myös huonosti hallittuna, ihmisoikeusriskejä sisältävänä liikkeenä, ja siirtolaiset haavoittuvassa asemassa olevina ihmisinä.

Vaikka ihmisten liikkuvuutta pyritäänkin rakentamaan yläkategoriaksi kaikille ilmastonmuutokseen liittyville liikkumisen muodoille, silti pakkosiirtymisen hegemonisoituu, koska sitä käytetään eniten, sitä varioidaan eniten ja siihen liittyviä termejä on eniten. Lisäksi siihen liittyvä pakottavuuden elementti palvelee ”tosimaailman” ilmiöitä, koska ilmastonmuutoksen takia liikkeelle lähtevät tekevät sen usein vastoin tahtoaan. Se, miksi tämä pakotettu muuttoliikkeen muoto halutaan laittaa liikkuvuuden alle, on kiinnostava ja arvottava valinta - pakotetusta liikkuvuuden muodosta tehdään näin yksi ilmastonmuutoksesta johtuva liikkuvuuden muoto “ilmastonmuutos-liikkuvuus -verkostossa”.

Pakkosiirtymisdiskurssin hegemonisoitumista tukee myös se, että pakkosiirtymisen representaatio on kaikista vahvin ja aineistossa eniten esillä. Sen sisällä tapahtuu monenlaista liikehdintää, huomattavasti enemmän kuin muissa diskursseissa tai representaatioissa, ja se on laajempi ja sisällöltään moninaisempi kuin muut diskurssit ja representaatiot. Lisäksi verrattaessa diskurssien sisäisiä käsitteistöjä pakkosiirtymisdiskurssissa on eniten erilaisia kategorioita ja fraasitermejä. Pakkosiirtymisdiskurssin sisällä on itsessään useita representaatioita: ilmaston takia pakkosiirtyneitä ihmisiä representoidaan niputtamalla erilaisia, toisinaan päällekkäisiä representointeja pareiksi. Ensimmäkin erotellaan pakkosiirtymisen syiden kautta: katastrofit ja ilmastonmuutos. Sen lisäksi erotellaan valtiosisäiset pakkosiirtyneet ja rajat ylittävät pakkosiirtyneet. Yhtäältä annetaan ymmärtää, että valtiosisäinen pakkosiirtyneisyys on ikään kuin vastine pakolaisuudelle tapauksissa, joissa valtion rajoja ei ylitetä. Toisaalta pakkosiirtyneisyys pyritään representoimaan erillisenä pakolaisuudesta liittämällä pakkosiirtymiseen yksilön valinnan mahdollisuus ja päätöksenteon. Lisäksi pakkosiirtymistä ilmiönä kuvataan riskinä ja ongelmana sekä pakkona, mutta samaan aikaan myös päätöksenä. Pakkosiirtymiseen liittyvät termit ovat kirjavia ja monista elementeistä koostuvia, mikä tekee sen representaatiostakin vaihtelevan ja epäselvän. Epämääräisyys johtuu osaksi siitä, että sitä hajautetaan useiksi eri fraasitermeiksi. Fraasitermit rakentuvat aineistossa ja erityisesti pakkosiirtymisdiskurssissa ikään kuin kerroksittain: liikkuvuuden muotoon, kuten pakkosiirtymiseen, lisätään määritteitä (valtion rajat ylittävä, ilmastonmuutoksen kontekstissa jne.). Kerrosten lisääminen näyttää siltä, että pyritään

määrittelemään kyseessä olevaa liikkuvuutta tarkemmin, mutta termin perimmäinen merkitys ei silti tule määritellyksi pakkosiirtymisen ollessa itsessään hämärä käsite.

Pakkosiirtymistä representoidaan aineistossa lähtökohtaisesti ilmiönä, jota halutaan “välttää, minimoida ja käsitellä”, mikä tuottaa käsityksen lähtökohtaisen ei-toivotusta ilmiöstä. Toisaalta tämän lausahduksen määrittelyä koskevassa osiossa sen sisältö ei käynyt juurikaan sen selvemmäksi, ja siinä käytettiin kaikkia aineistossa esiintyviä liikkuvuuden termejä. Lopputuloksena on epäselvyys siitä, mitä lauseella tarkoitetaan. Pakkosiirtymisen käsitteen ja representaation ollessa yhtä epäselvä jää lopulta suhteellisen avoimeksi, mitä koko aineistolla tarkalleen ottaen ja konkreettisesti halutaan saavuttaa.

This non-exhaustive mapping identified over two hundred relevant tools and guidance documents. This includes tools and guidance aimed at enhancing the resilience of populations and reducing their displacement risks through climate change adaptation, disaster risk reduction and sustainable development. It further encompasses tools and guidance aimed at minimizing displacement through preparedness activities, but also through forms of human mobility that potentially carry positive benefits for populations, such as ‘migration with dignity’ and planned relocation. (28)

Pakkosiirtymisen suhde muihin aineistossa määriteltyihin liikkumisen muotoihin näkyy tässä otteessa selkeänä. Puhutaan pakkosiirtymisen minimoinnista, tai tarkemmin sitä varten suunniteltujen työkalujen ja neuvonnan sisällyttämisestä “läpi valmiusaktiviteettien” sekä “mahdollisesti populaatioille positiivisia hyötyjä tuottavien ihmisten liikkuvuuden muotojen läpi”. Pakkosiirtymisen representoidaan riskinä, jota tulee pyrkiä minimoimaan sellaisten toimenpiteiden kautta, jotka tähtäävät vähentämään sitä lähtöpaikasta käsin. Jos kuitenkin pakkosiirtymistä tapahtuu, sitä minimoidaan arvokkaan siirtolaisuuden ja suunnitellun uudelleensijoittamisen kautta. Näin annetaan ymmärtää, että pakkosiirtymisen on liikkumisen muotona jossain määrin hallitsematonta, ja että se voidaan ikään kuin “muuttaa” siirtolaisuudeksi tai uudelleensijoittamiseksi keinoilla, jota ei tässä tarkemmin määritellä.

Pakkosiirtymisen on siis temaattisesti aineiston hallitseva diskurssi, mutta sitä kuitenkin käsitellään muihin liikkuvuuden muotoihin suhteutettuna niin, että se asettuu liikkuvuuden alle. Pakkosiirtymisen asetetaan myös siirtolaisuuden pariin, välillä niin että ero siirtolaisuuteen on selkeä ja se on ikään kuin liikkuvuuden pakotettu muoto, johon vapaaehtoisesta siirtolaisuudesta pudotaan, mutta välillä myös niin, että eroa hämärretään ja pakkosiirtymisen ja siirtolaisuus esitetään ikään kuin saman asian kahtena kääntöpuolena. Diskurssien ja representaatioiden suhteet eivät ole mitenkään erityisen selkeitä, johtuen oletettavasti siitä, ettei diskurssien sisäinen termistö tai representaatiot itsessään ole selkeitä ja yksiselitteisiä.

Lisäksi aineistossa sekoittuu kaikki kolme diskurssia ja niiden sisäiset representaatiot keskenään niin, että ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneiden representaatiotkin jossain määrin sotkeentuvat

niin, että liikkuvuuden ja siirtolaisuuden vapaaehtoisuus läikkyä pakkosiirtymisen representaatioiden puolelle. Tämä tekee ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneiden representaatiosta entistä epäselvemmän. Kuitenkin muut diskurssit myös tukevat pakkosiirtymisen diskurssin hegemonisuutta sekä representoitumista pakotetumpana ja ei-toivottuna liikkumisen muotona esimerkiksi ilmaisuilla ”putoaminen siirtolaisuudesta pakkosiirtymiseen”.

Ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneita representoidaan siis ensisijaisesti pakkosiirtymisen kautta. Pakkosiirtyneitä kuvataan enimmäkseen passiivisina uhreina, joskin välillä annetaan ymmärtää, ettei ilmastonmuutoksen ja katastrofien takia pakkosiirtymisen ole välttämättä aina niin pakotettua kuin pakkosiirtyneet itse saattavat luulla. Kuitenkin aineistossa esiintyvät diskurssit ja liikkuvuuden ja siirtolaisuuden representaatiot myös risteävät pakkosiirtymisen kanssa ja rakentavat osallaan ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneiden representaatioita niin, että representaatioiden väliset rajat hämärtyvät. Tästä syystä ilmastonmuutoksen takia liikkumaan joutuneiden representaatiotkin ovat suhteellisen epäselviä, koska ne osaltaan rakentuvat myös siirtolaisuuden ja liikkuvuuden diskursseissa, jotka eivät varsinaisesti kuvaa pakotettua liikettä, mutta sisältävät jonkin verran pakotavuuden elementtejä. Lopputuloksena on hajanaisia representatioita, joita voidaan tulkita moneen suuntaan riippuen siitä, mistä kulmasta katsotaan. Tämä lienee jossain määrin linjassa ilmiötä koskevan keskustelun kanssa, niin aineistossa kuin yleisestikin.

6.2 Lopuksi

Tässä tutkielmassa on käsitelty ilmastonmuutoksesta johtuvan pakotetun muuttoliikkeen käsitteistöä ja siihen liittyviä representaatioita. On huomioitava, että aineisto sisältää kielenkäyttöä useista eri lähteistä ja useilta eri käyttäjiltä. Tämän takia aineistossa käytetty kielikin on sekavaa. Tämä taas kertoo ilmiöön liittyvän kielellisen kentän vakiintumattomuudesta ja siitä, että ilmiötä on yritetty kuvata ja sanallistaa eri tavoin. Nähdäkseni aineistossa on kuitenkin tietynlainen vakiinnuttamispyrkimys esimerkiksi fraasin ”ilmastonmuutokseen kytköksissä oleva pakkosiirtymisen” -käytössä, koska termi esiintyy aineiston nimessä, aineiston työryhmän nimessä ja aineiston tehtävänmäärittelyssä (suositusten kehittäminen pakkosiirtymisen välttämiseksi jne.) Tämä kertonee siitä, että tämä on se tapa, jolla asiaa käsittelevät viralliset organisaatiot pyrkivät ilmiöstä puhumaan. Kuitenkin aineistossa käytetään lukuisia muitakin termejä vaihtelevissa määrin, joten tälle arviolle vakiinnuttamispyrkimyksestä ei tule antaa kovin suurta painoarvoa, vaikka ko. fraasitermi eniten aineistossa esiintyykin.

Nicholsonin (2017) taipumuksista eniten aineistossa esiintyy juuri käsitteelliseen kehystämiseen liittyviä taipumuksia, eli yleisluontoisuutta ja näennäisen pikkutarkkojen väittämien esittämistä. Yleisluontoisuus esiintyy aineiston käsitteistössä: käytetty termistö on erityisesti pakkosiirtymisdiskurssin kohdalla hyvin kirjavaa ja erilaisia, tarkemmin määrittelemättömiä fraasitermejä sisältävää. Pikkutarkkuus -taipumusta ei puolestaan aineistossa juurikaan esiinny, sillä aineistossa ei varsinaisesti käydä keskustelua muuttoliikkeen ja ilmastonmuutoksen suhteesta sinänsä, vaan muuttoliikkeen ja ilmastonmuutoksen suhde on aineistossa tavallaan sisäänkirjoitettu eikä vaadi tarkennusta. Toisaalta tämä suhde näkyy aineistossa käytetyissä termeissä, joista erityisesti kerrostaen rakennetut fraasitermit saattavat kuulostaa äkkiseltään tarkalta (esimerkiksi kun puhutaan ”katastrofipakkosiirtymisestä mukaan lukien ilmastonmuutos”, termi saattaa kuulostaa vähemmän ympäröiväältä kuin onkaan).

Ristiriitaisuus- ja tautologisuuštaipumuksia aineistossa esiintyy jonkin verran, mutta ei niin paljon kuin yleisluontoisuutta. Esimerkiksi ”hitaasti tapahtuviin muutoksiin liittyvästä pakkosiirtymisestä” todetaan, että ”sen todellisuudesta on vaikeaa maalata konsistenttiä kuvaa hitaasti tapahtuvien muutosten ja niiden vaikutusten sekä liikkuvuuden tyyppien laajan skaalan vuoksi” (13). Silti hitaasti tapahtuviin muutoksiin liittyvästä pakkosiirtymisestä kuitenkin puhutaan kuin konsistentistä kategoriasta. Kaikkia liikkuvuuden kategorioita ja lukuisia termejä käytetään aineistossa ikään kuin ne olisivat vakaita ja konsistenttejä, mutta kaikkien kohdalla ristiriitainen väittäminen ei täyty lähinnä siksi, ettei jokaisesta liikkuvuuden kategoriasta tai termistä todeta erikseen mitään erityistä. Tautologisuus -taipumus ilmenee esimerkiksi kohdassa, missä käsitellään ”hitaasti tapahtuvaan muutokseen kytköksissä olevaa pakkosiirtymistä”; mainitaan ”liikkumattomat populaatiot”, joihin kohdistuvaa tutkimusta tulisi parantaa, kuten myös tutkimusta siitä, kuinka heitä voidaan ”auttaa pysymään paikoillaan tai muuttamaan riippuen heidän omasta halustaan” (17). Käsiteltävän ilmiön kenttää laajennetaan tässä liikkumattomiin populaatioihin sellaisella tavalla, joka sisältää, jos ei kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja, niin ainakin useita sellaisia.

Loppupäätelmiin liittyviä taipumuksia, ekvivokaatiota ja metamorfoosia, esiintyy myös jossain määrin. Aineistossa on taipumus todeta, että lisätutkimusta tarvitaan ilman erityisiä selvennyksiä, mutta toisaalta aineistossa käsitellään useita aihetta käsitteleviä dokumentteja ja tutkimuksia, joista tämä lisätutkimuksen tarve käy ilmi. Näillä perustein ekvivokaatio -taipumus ei ainakaan täysin täyty. Metamorfoosia puolestaan esiintyy koko aineiston laajuisesti ja se on aineistolle suorastaan leimallista: tässä tutkielmassa on useaan otteeseen todettu, että aineistossa sekä erilaisten termien määrä että niiden vaihtelu ja muuntelu on hyvin vahvasti läsnä. Vaikka aineisto sisältääkin kielenkäyttöä useista

eri lähteistä ja kielenkäyttö on siksikin kirjavaa, aineistossa käytetään tämäkin huomioon ottaen huomattavan paljon erilaisia väännöksiä erityisesti pakkosiirtyminen -termistä.

Taipumukset ovat Nicholsonin (2017) mukaan "oireita" epäselvästä väitteestä, mutta näillä perustein en lähde väittämään aineistosta sellaista löytyvän. Taipumuksia kuitenkin aineistosta löytyy, erityisesti yleisluontoisuutta ja metamorfoosia, joten jossain määrin aineistossa on epäselvään väittämään viittaavia piirteitä. Tämä on merkityksellistä siksi, että Nicholsonin (2017) mukaan epämääräiset väitteet aiheuttavat sen, että ongelmanmäärittely on vaikeaa, ellei mahdotonta. Jos politiikanteossa olennaista on se, että ensin määritellään ongelma ja sitten sille mietitään ratkaisu, ongelmanmäärittelyyn liittyvät vaikeudet on ratkaistava ennen kuin itse ongelman ratkaisua voidaan pohtia.

Suhteessa uusklassiseen ja strukturalistiseen näkökantaan aineisto sijoittunee jonnekin niiden välimaille. Aineistossa ei sinänsä yksinkertaisteta ilmastonmuutosta ja muuttoliikettä työntö-veto -mallin kautta, vaan ilmiötä käsitellään sopeutumiskapasiteetin kautta. Ilmastonmuutos esiintyy kontekstina, jossa erilaisia muuttoliikkeitä erinäisistä syistä tapahtuu, ja nämä syyt ovat moninaisia. Toisaalta kuitenkin aineistossa kuitenkin kiinnitetään uusklassiseen tyyliin huomiota muuttoliikkeen positiivisiin puoliin sekä pyritään korostamaan ihmisten omaa tahtoa ja valinnan mahdollisuuksia. Aineistossa näkökulma on tavallaan myös hyvin "minimalistinen" siinä mielessä, että ilmastonmuutos nähdään yhtenä liikkuvuuteen vaikuttavana tekijänä, eikä ainoana syynä liikkeellelähtöön. Toisaalta aineistossa maksimalistiseen tyyliin sekoitellaan sekä vapaaehtoisia että pakotettuja liikkeen muotoja siinä mielessä, että kaikki liikkuvuuden muodot niputetaan liikkuvuus-yläkategorioiden alle, ja erot liikkuvuuden muotojen välillä ovat toisinaan häilyviä.

Lisäksi haluan huomioda sen, että mikäli mitään konsistenttejä määritelmiä ilmastonmuutoksen tähden liikkeelle joutuville ihmisryhmille ei anneta, nämä ryhmät jäävät luokittelematta ja sijoittumatta Hackingin (2009, 57) mainitsemaan matriisiin. Hackingin (2009) esimerkissä ihmisluokka "naispakolainen" on oikeusentiteetti, mutta "ilmastonmuutoksen takia liikkeelle joutuneen" luokka puuttuu matriisista, eikä täten ole minkäänlainen entiteetti tästä näkökulmasta. Toisin kuin Hackingin (2009) esimerkissä, ilmastonmuutoksen takia liikkeelle joutuneet eivät tule määriteltyksi pakolaisluokkaan matriisissa muuten kuin joissain tapauksissa median osalta, eikä esimerkiksi "ilmastopakolainen" -luokkaa, ilmastopakolaisen ideaa, ole tunnustettu. Ilmastonmuutoksesta johtuvista syistä lähtemään joutuneilla ei ole mitään yhtä hyväksyttyä luokitusta, vaan he tulevat sen sijaan luokitelluiksi useisiin, tässäkin tutkielmassa aiemmin kuvattuihin kielellisiin kategorioihin, jotka ovat keskenään limittyneitä, epätarkkoja ja paikoitellen ristiriitaisiakin. On epäselvää, onko yhdelläkään näistä kielellisistä

luokitelmista varsinaista painoarvoa matriisissa ja sosiaalisessa todellisuudessa, koska niiden perimmäiset ideat ovat epämääräisiä.

Tutkielmassa analyysin kohteena oli yksi aihetta käsittelevä Task Force on Displacement -ryhmän raportti, mikä sisälsi monipuolisesti katsausta koko keskustelun kentästä. Jos termistöön ja kielenkäyttöön sekä niiden merkitykseen ja yleisesti ilmiön kielellisen rakentumisprosessiin haluaisi perehtyä laajemmin kuin mitä tämän tutkielman puitteissa on ollut mahdollista, voisi analyysia jatkaa tarkemmin esimerkiksi käsittelemällä jokaisen aineiston sisäisen, laajemman ”toiminnon” erikseen. Lisäksi voisi tarkastella vertailevalla otteella muita aiheeseen liittyviä raportteja kuten esimerkiksi The New York Declarationia, joka on vuonna 2016 julkaistu siirtolaisten ja pakolaisten asemaa koskeva sopimus. Vertailua voisi myös suorittaa valtiosisäistä pakkosiirtymistä käsittelevään Guiding Principles of Internal Displacement -sopimuksen kanssa keskittyen siihen, onko kielenkäytössä eroa, kun puhutaan valtiosisäisestä ja valtion rajat ylittävistä pakkosiirtyneistä.

Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde olisi median käyttämä termistö ja representaatiot sekä se, vastaavatko ne poliittisessa ja tieteellisessä keskustelussa esiintyviä termejä ja representaatioita. Esimerkiksi Yle uutisoi vuonna 2017 "Millainen ilmastonmuutokseen liittyvä pakolaiskriisi edesämme on – ja voiko suureen muuttoon varautua?", jossa esiintyy myös termi "ympäristöpakolainen", sekä vuonna 2019 aihetta käsittelevissä uutisissa puhuttiin "ihmisten ilmastopakolaisuudesta". Toisaalta Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön maajohtaja Simo Kohonen kirjoitti Fingon blogissa (2019) siitä, ettei ilmastopakolainen ole hyvä termi, vaan kuvaavampaa olisi käyttää "ympäristösiirtolaista". Tällä termillä hänen mukaansa tarkoitetaan "ihmisiä, jotka jättävät kotinsa tilapäisesti tai pysyvästi haitallisten ympäristömuutosten takia". Hän itse kuitenkin käyttää tekstissään termejä "ympäristösyistä kotinsa jättäneet", "ilmastosyiden takia liikkeelle lähteneet", "ympäristösyistä liikkuvat siirtolaiset", "ilmaston liittyvä siirtolaisuus", "ympäristön muutoksesta johtuva muuttoliike", sekä viittaa ihmisiin "jotka ovat joutuneet jättämään kotinsa" ja "ympäristökatastrofeihin, jotka pakottavat ihmiset liikkeelle". On toki huomioitava, että Kohonen käyttää Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön mukaista kieltä ja että tällä organisaatiolla voi olla jonkinlaisia intressejä liikuttaa keskustelua ja terminologiaa tähän suuntaan. Tästä huolimatta, tai luultavasti juuri siksi, hänen käyttämänsä kieli on linjassa tämän tutkielman aineistossa käytetyn kielen kanssa.

Aiemmin keskustelu on siis pyörinyt pakolaisuus -termin ympärillä, mutta tämän tutkielman valossa näyttää siltä, että pakolaisuus-termin käyttöön liittyvä keskustelu ja väittely on siirtynyt tieteellisessä ja poliittisessa keskustelussa taka-alalle. Pakolaiskeskustelu on sittemmin hajaantunut koskemaan ympäristö- ja ilmastosiirtolaisia sekä -pakkosiirtyneitä. Ympäristöpakolainen käsitteenä jäi pois siitä

syystä, että se oli liian laaja ja otti huomioon ihmisiä, jotka eivät ole pakolaisia. Pakolaisten suojele tuli turvata siksi, koska se on ns. ontologisesti vakaa kategoria - politiikantekoon kuuluva ongelmanmäärittely on pakolaisten kohdalla suoritettu ja pakolaisuus kansainvälisessä laissa tyhjentävästi määritelty.

Nyt näyttäisikin olevan menossa jonkinlainen siirtymä kielenkäytössä Nicholsonin (2017) fraasitermimäiseen “ilmastonmuutoksen ja katastrofien kontekstissa pakkosiirtyneet” -tyyliseen diskurssiin ainakin tieteellisessä ja poliittisessa keskustelussa. Tutkielman lähdemateriaalissa käytettiin suhteellisen paljon erilaisia termejä, jotka rakentuivat “ilmaston aiheuttama pakkosiirtyminen” (*climate-induced displacement*) -tyylisesti, mutta aineistossa tällaista muotoilua ei käytetty ollenkaan. Toisaalta useat aineistossa käytetyt fraasitermit puuttuivat lähdekirjallisuudesta. Jää nähtäväksi, mihin suuntaan kielenkäyttö kehittyy niin tieteellisessä keskustelussa, politiikanteossa kuin muissakin yhteyksissä: muokkautuuko se aineistossa esiintyvän kielenkäytön suuntaan, saako se uusia suuntauksia ja muunnelmia, vakiintuuko monimutkaisten fraasitermien käyttö. Nähtäväksi jää myös se, millaisia seurauksia kielenkäytön kehittyminen tuottaa ilmastonmuutoksen takia pakotetusti liikkuville ihmisille.

Lisäksi Nicholsonin (2017) mukaan moniosaiset termit kuten ”*climate-induced migration*” voivat olla ajatuksen tasolla hyvää tarkoittavia, mutta epämääräisyydessään ne ovat avoimia sellaiselle käytölle, joka palvelee vain käyttäjiä itsejään. Toisin sanoen tällaiset epämääräiset kategoriat eivät auta meitä vastaamaan yhteiskunnallisiin haasteisiin vaan ovat oireita ”fundamentaalista ongelmasta” jota joudumme kohtaamaan: vallan tilivelvollisena pitämisen haaste. (Nicholson 2017, 64). Se, että aineistossa toisaalta käytetään myös “ilmastopakkosiirtyminen” -termiä, herättää kysymyksen, miksi valitaan käyttää monimutkaisia fraasitermejä, jos yksinkertaisempiakin termejä on olemassa.

Konstruktionistisessa perinteessä kielenkäytöllä on performatiivinen rooli ja sillä on konkreettisia seurauksia (Burr 2003, 2–8). Tämän tutkielman näkökulma asettuu vahvasti tähän perinteeseen, joten siksi analyysin tuloksena olevat representaatiot mallintavat tämän näkökulman mukaan sitä, miten todellisuus muokkaantuu. Ilmiön ollessa vielä verrattain uusi ja jäsentymätön sen todellisuutta muokkaava voima voi olla hyvinkin vahva ja merkityksellinen. On muistettava, etteivät representaatiot sinänsä ole suora esitys todellisuudesta, vaan niissä herätetään tiettyjä, tarkoitettuja merkityksiä diskursiivisten resurssien avulla, ja representaatiot kaiuttavat aiempia representaatioita toisintamalla tai niitä muuttaen (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 62). Tässä tapauksessa aineiston representaatiot eivät pyri toisintamaan, vaan nimenomaan muuttamaan näitä aiempia representaatioita (esim. ympäristöpakolaisuus -termi ja sen tuottama mielikuva) vähemmän jyrkkään suuntaan jakaen tätä liikkuvuutta

kolmeen osaan. Koska rakentumisprosessi on selkeästi kesken samoin kuin itse ilmiö on osaksi vielä teoriasolla, jää nähtäväksi, kuinka ilmastonmuutoksen takia liikkeelle joutuneita ihmisiä tullaan tulevaisuudessa representoimaan, ja kuinka heidän oikeuksiaan tullaan huomioimaan ja turvaamaan. Ilmastonmuutos ei ole katoamassa minnekään, eivätkä myöskään siitä kärsivät ihmiset, joista osan on jossain vaiheessa lähdettävä liikkeelle - olivat heidän representaationsa millaisia tahansa.

LÄHDELUETTELO

AINEISTO:

Task Force on Displacement (2018): Report of the Task Force on Displacement. Saatavilla: <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/2018_TFD_report_17_Sep.pdf>.

LÄHTEET:

Adger, W. Neil, Pulhin, Juan M., Barnett, Jon, Dabelko, Geoffrey D., Hovelsrud, Grete K., Levy, Mark, Spring, Úrsula Oswald & Vogel, Coleen H. (2014): Human security. Teoksessa Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 755-791.

Bettini, Giovanni (2012): Climate barbarians at the Gate? A critique of apocalyptic narratives on 'climate refugees'. *Geoforum* 45, 63–72.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1966): Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus, Helsinki.

Biermann, Frank & Boas, Ingrid (2010). Preparing for a Warmer World: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees. *Global Environmental Politics* 10(1), 60-88. The MIT Press. Saatavilla: <<https://p/muse.jhu.edu/article/372606>>, luettu 1.8.2018.

Biermann, Frank & Boas, Ingrid (2017): Towards a global governance system to protect climate migrants: taking stock. Teoksessa Mayer, Benoît & Crépeau, Francois (toim.) Research Handbook on Climate Change, Migration and the Law. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham / Edward Elgar Publishing, Northampton, 405-419.

Black, Richard (2001): Environmental refugees: myth or reality? Working Paper No.34. As a part of Policy Development and Evaluation Service's New Issues in Refugee Research Series. Saatavilla: <<http://www.refworld.org/docid/4ff57e562.html>>, luettu 13.8.2018.

Burr, Vivien (2003): Social Constructionism. Second Edition. Routledge. London and New York.

El-Hinnawi, Essam (1985): Environmental refugees. UNEP.

- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and social change*. Polity Press, United Kingdom.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Pearson Education Limited, England.
- Fairclough, Norman (2001): *Language and Power*. Second Edition. Pearson Education Limited, England.
- Fatima, Rabab, Jawadurovna Wadud, Anita & Coelho, Sabira (2014): *Human rights, climate change, environmental degradation and migration: a new paradigm*. Issue in brief, A joint series of the IOM regional office for Asia and the Pacific and the Migration Policy Institute. IOM, MPI, Issue no.8
Saatavilla: <<https://www.migrationpolicy.org/research/human-rights-climate-change-environmental-degradation-and-migration-new-paradigm>>, luettu 10.8.2018.
- Finlex (1951): *Pakolaisten asemaa koskeva yleissopimus*. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2>, luettu 1.8.2018.
- Goodwin-Gill, Guy S., McAdam, Jane (2017): *UNHCR and climate change, disasters and displacement*. Saatavilla: <<https://www.refworld.org/pdfid/59413c7115.pdf>>, luettu 4.8.2018.
- Hacking, Ian (2009): *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* Vastapaino, Tampere.
- IanESCO, Dina, Mokhnacheva, Daria & Gemenne, François (2017): *The Atlas of Environmental Migration*. Routledge, New York.
- IMDC (2018): *Global report on Internal Displacement*. Saatavilla: <<http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2018/>>, luettu 14.8.2018.
- IDMC (2018): *Synthesizing the state of knowledge to better understand displacement related to slow onset events*. Task Force on Displacement Activity 1.2. Saatavilla: <<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/WIM%20TFD%20I.2%20Output.pdf>>, luettu 27.8.2019.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): *Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Jyväskylä, 17–47.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1993): *Valtasuhteiden analysoiminen*. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Jyväskylä, 75–108.

Jokinen, Arja (1999): Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Gummerus, Jyväskylä, 37–53.

Kansainvälinen siirtolaisjärjestö (2011): Glossary on Migration, International Migration Law Series No. 25. Saatavilla: <http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf>, luettu 10.6.2018.

Kansainvälinen siirtolaisjärjestö (2017): IOM Snapshot. Saatavilla <https://www.iom.int/sites/default/files/about-iom/iom_snapshot_a4_en.pdf>, luettu 2.8.2018.

Kirsch-Wood, Jenty, Korreborg, Jacob, & Linde, Anne-Marie (2008). What humanitarians need to do. *Forced Migration Review*, (31), 40-43. Saatavilla:<<https://search-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/61714212?accountid=11774>>, luettu 10.8.2018.

Kohonen, Simo (2019): Puhe “ilmastopakolaisista” johtaa harhaan. Blogikirjoitus. Fingon internet-sivusto. Saatavilla: <<https://www.fingo.fi/ajankohtaista/blogit/puhe-ilmastopakolaisista-johtaa-harhaan>>, luettu 20.6.2019.

Kälin, Walter (2010): Conceptualising Climate-Induced Displacement. Teoksessa McAdam, Jane (toim.): Climate Change and Displacement: Multidisciplinary Perspectives. Oxford: Hart Publishing, 81-103.

Lonergan, Steve (1998): The role of environmental degradation in population displacement. *Environmental Change and Security Project Report*. Vol.4, 5-15.

McAdam, Jane (2011) Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is Not the Answer. *International Journal of Refugee Law* Vol.23 No.1, 2-27.

McAdam, Jane (2012): Climate Change, Forced Migration, and International Law. Oxford University Press, Oxford.

McAdam, Jane (2016): Building International Approaches to Climate Change, Disasters, and Displacement. *Windsor Yearbook of Access to Justice* vol.33, 1-14.

McLeman, Robert (2017): Climate-related migration and its linkages to vulnerability, adaptation and socio-economic inequality: evidence from recent examples. Teoksessa Mayer, Benoît & Crépeau, Francois (toim.): Research Handbook on Climate Change, Migration and the Law. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham / Edward Elgar Publishing, Northampton, 29-48.

- MOT Kielitoimiston sanakirja (2020): <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>>, hakusana: käsite.
- MOT Kielitoimiston sanakirja (2018): Saatavilla: <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>>, hakusana: siirtolainen.
- MOT Kielitoimiston sanakirja (2020): <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>>, hakusana: termi.
- Morrissey, James (2009): Environmental Change and Forced Migration. A State-of-the-Art Review. Background paper, Refugee Studies Centre, University of Oxford. Saatavilla: <https://www.researchgate.net/profile/James_Morrissey7/publication/289374633_Environmental_change_and_forced_migration_A_state_of_the_art_review/links/568bebc208ae129fb5cb92ff/Environmental-change-and-forced-migration-A-state-of-the-art-review.pdf>, luettu 13.8.2018.
- Morrissey, James (2012): Rethinking the 'debate on environmental refugees': from 'maximilists and minimalists' to 'proponents and critics'. *Journal of Political Ecology*, 19, 37-49.
- Myers, Norman (1993): Environmental refugees in a Globally warmed world. Estimating the scope of what could well become a prominent international phenomenon. *BioScience* Vol.43 No.11, 752-761.
- Myers, Norman (2002). Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 357(1420), 609–613.
- Nansen Initiative (2015): Agenda for the protection of cross-border displaced persons in the context of disasters and climate change. Saatavilla: <https://disasterdisplacement.org/wp-content/uploads/2014/08/EN_Protection_Agenda_Volume_I_-low_res.pdf>, luettu 14.8.2018.
- Nicholson Calum, T.M. (2017): "Climate-induced migration": ways forward in the face of an intrinsically equivocal concept. Teoksessa: Mayer, Benoît & Crépeau, François (toim.): Research Handbook on Climate Change, Migration and the Law. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham / Edward Elgar Publishing, Northampton, 49–69.
- Organization of African Unity (1969): Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa. Saatavilla: <<http://www.refworld.org/docid/3ae6b36018.html>>, luettu 37.7.2018.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino, Tampere.

Suhrke, Astri (1994): Environmental Degradation and Population Flows. *Journal of International Affairs*. Vol. 47, No. 2, Refugees and International Population Flows, 473–496.

Suoninen, Eero (1999): Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Diskurssianalyysi liikkeessä. Gummerus, Jyväskylä, 17–36.

UN (2015): Paris Agreement. Saatavilla: <http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf>, luettu 1.8.2018.

UNCHR (1998): Guiding Principles on Internal Displacement. Saatavilla:<<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G98/104/93/PDF/G9810493.pdf?OpenElement>>, luettu 3.7.2018.

UN Convention on Migrant's rights (2005): United Nations Convention on Migrants' Rights International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Saatavilla: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001435/143557e.pdf>>, luettu 17.9.2018.

UNESCO (2017): Glossary of Migration Related Terms. Saatavilla: <www.unesco.org/shs/migration/glossary>, luettu 17.9.2018.

UNFCCC (2012): Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session, held in Doha from 26 November to 8 December 2012. Saatavilla: <<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a01.pdf>>, luettu 26.2.2019.

UNFCCC (2015): Report of the Conference of the Parties on its twenty-first session, held in Paris from 30 November to 13 December 2015, Addendum. Part two: Action taken by the Conference of the Parties at its twenty-first session. Saatavilla <<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf>>, luettu 9.7.2019.

UNHCR (1984) Cartagena declaration on refugees. Saatavilla: <<http://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html>>, luettu 31.7.2018.

UNHCR (2017): Climate change, disaster and displacement in the Global Compacts: UNHCR's perspectives. Saatavilla: <<https://www.unhcr.org/protection/environment/5a12f9577/climate-change-disaster-displacement-global-compacts-unhcrs-perspectives.html>>, luettu 18.8.2018.

UNISDR (2009): Terminology on Disaster Risk Reduction 2009. Saatavilla: <https://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf>, luettu 10.8.2018.

Uosukainen, Saana (2019): Tutkijoiden ennuste 2050-luvusta: Jos maailman lämpötila nousee 3 astetta, tappava kuumuus yleistyy, ihmiset pakenevat. Artikkel. YLE. Saatavilla: <<https://yle.fi/uutiset/3-10816281>>, luettu 15.6.2019.

Venesmäki, Elina (2017): Helle voi tappaa – 6 ilmatoriskiä, joiden takia ihmiset lähtevät etsimään uusia asuinpaikkoja. Artikkel. YLE. Saatavilla: <<https://yle.fi/uutiset/3-9463186>>, luettu 15.6.2019.

Vlassopoulos, Chloé Anne (2017): When climate-induced migration meets loss and damage: a weakening agenda-setting process. Teoksessa Mayer, Benoît & Crépeau, François (toim.): Research Handbook on Climate Change, Migration and the Law. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham / Edward Elgar Publishing, Northampton, 376- 393.

Warren, Philip (2016): Forced migration after Paris Cop21: Evaluating the "Climate change displacement coordination facility". *Columbia Law Review*, New York, Vol.116, Iss. 8. 2103-2144.

Wilkinson, Emily, Schipper, Lisa, Simonet, Catherine & Kubik, Zaneta (2016): Climate change, migration and the 2030 agenda for sustainable development. Briefing, Federal department of foreign affairs FDFA, Swiss Agency for Development and Cooperation SDC Saatavilla:<<https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/11144.pdf>>, luettu 13.8.2018.

YK-sanasto (2018): <<https://yk.fi/tietokanta?populate=displaced>>, luettu 30.7.2018.

LIITE 1: Lista relevanteista organisaatioista

Lyhenne	Koko nimi	Suomennos ja/tai selitys
”Advisory Group”	Advisory Group on Climate Change and Human Mobility	Ryhmä, jossa on YK:n alaisia organisaatioita, kansalaisjärjestöjä ja muita relevantteja organisaatioita, tarjoaa ”teknistä tukea” UNFCCC:lle ilmastomuutokseen ja liikkuvuuteen liittyvissä asioissa
ILO	International Labour Organization	Kansainvälinen työjärjestö
IDMC	Internal Displacement Monitoring Centre	Kansalaisjärjestö, joka kerää ja analysoi dataa liittyen valtionsisäiseen pakkosiirtymiseen
IRFC	International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies	Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun yhdistysten kansainvälinen liitto
IOM	International Organization for Migration	Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö
PDD	Platform for Disaster Displacement	Valtiojohtoinen ”prosessi” katastrofipakkosiirtymiseen liittyvien asioiden hoitamiseksi ja pakkosiirtyneiden ihmisten suojelemiseksi
UNEP	United Nations Environment Programme	YK:n ympäristöohjelma
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change	YK:n ilmastosuojelun puitesopimus

UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees	YK:n pakolaisjärjestö
WIM Excom	Executive Committee of the Warsaw International Mechanism	”Varsovan mekanismi”, UNFCCC:n alainen mekanismi, joka käsittelee ilmastonmuutoksesta johtuvan, kehittyvissä maissa tapahtuneen ”menetyksen ja vahingon” korvaamiseen liittyviä asioita.

LIITE 2: Task Force on Displacement -työryhmän jäsenet vastualueittain

Vastuualue	Työryhmän jäsenet
Kehitystyö (<i>development</i>)	UNEP, ILO
Humanitaarinen (<i>humanitarian</i>)	UNHCR, IFRC
Inhimillinen kehitys (<i>human development</i>)	IOM, PDD
Kansalaisyhteiskunta	Advisory Group on Climate Change and Human Mobility, UNFCCC:n kansalaisjärjestö/edustusryhmä ”Paikallinen hallinto ja kunnalliset auktoriteetit”
Sopeutuminen (<i>adaptation</i>)	Adaptation Committee of the UNFCCC
Vähiten kehittyneiden maiden perspektiivi	Least Developed Countries Expert Group of the UNFCCC
Menetykset ja vahinko (<i>Loss and damage</i>)	WIM Excom

LIITE 3: Lista Task Force -työryhmän toiminnoista ja toimijoista

Kategoriat	Toiminto	Toimijat/Tekijät (päätoimija ensimmäisenä)
1. Kansallinen/maansisäinen politiikka ja käytäntö	1.1 Kartoittaa saatavilla olevien julkisten dokumenttien perusteella kansallisen tason olemassa olevia, relevantteja käytäntöjä ja institutionaalisia viitekehyksiä, jotka käsittelevät ilmaston ja pakkosiirtymisen vuorovaikutusta sekä tunnistaa näihin liittyvän politiikanteon päätoimijoita	IOM, UNDP, Advisory Group CSO*s, UNHCR
	1.2 Saavuttaa parempi ymmärrys hitaasti tapahtuvien muutosten aiheuttamasta pakkosiirtymisestä yhdistelmällä tämänhetkistä tietoa aiheesta	Advisory Group CSOs, IOM, UNDP, UNHCR
2. Kansainvälinen/alueellinen politiikka	2.1 Kartoittaa YK:n puitesopimuksen alaisten toimijoiden toimintasuunnitelmia ja -ohjelmia liittyen pakkosiirtymiseen	WIM Excom TDF members
	2.2 Kartoittaa kuinka ilmasto ja pakkosiirtymisen on sisällytetty kansallisiin toimintasuunnitelmiin**, kansallisesti määriteltyihin panoksiin*** ynnä muihin relevantteihin kansainvälisiin poliittisiin agendoihin	IOM, ILO, UNDP
	2.3 Kartoittaa YK:n sisäisiä institutionaalisia viitekehyksiä ja mandaatteja pakkosiirtymisen välttämiseksi, minimoimiseksi ja käsittelemiseksi sekä kehittää vaihtoehtoja avainprosessien yhteistyön helpottamiseksi	PDD, ILO

	2.4 Kartoittaa olemassa olevia kansainvälisiä/alueellisia ohjeistuksia ja välineitä pakkosiirtymisen välttämiseksi, minimoimiseksi ja ratkaisemiseksi, sekä löytää kestäviä ratkaisuja	UNHCR, IOM, Advisory Group CSOs, PDD
3. Data ja arviointi	3.1 Yleiskatsauksen tekeminen tietolähteistä, yhteisistä menetelmistä ja hyvistä käytännöistä pakkosiirtymiseen liittyvien tietojen keräämiseksi ja arvioimiseksi eri kontekstien ja alueiden kannalta	Advisory Group CSOs, IOM
	3.2 Ilmaston liittyvän katastrofipakkosiirtymisriskin globaalin perustason arviointi alueittain	Advisory Group CSOs, IDMC
	3.3 Saatavilla olevan datan analysointi: Katastrofipakkosiirtymiseen ja sen vaikutuksiin eri alueilla ja eri maissa tietyissä olosuhteissa (e.g. LDCs) liittyen äkillisiin ja hitaasti tapahtuviin muutoksiin	Advisory Group CSOs, IOM
4. Kehyminen ja yhdistäminen	4.1 Tiivistelmien tekeminen aktiviteettien tuloksista	Jokaisen aktiviteetin toimijat

	4.2 Kokoontumisen järjestäminen: liittyen kaikkiin TFD:n työn osa-alueisiin sisältäen konsultaatiot kaikkien osallisten kanssa sekä sisäisen Task Force -ryhmän tapaamisen	IOM & PDD, UNHCR
	4.3 Toisen TFD:n tapaamisen järjestäminen lopullisten suositusten viimeistelyä varten ennen WIM excomille lähettämistä	

*) CSO = civil society organization

**) National Adaptation Plans – suunnitelmia pitkän aikavälin sopeutumistarpeiden tunnistamista ja strategioiden ja ohjelmien kehittämistä näitä tarpeita varten

***) Nationally Determined Contributions – Pariisin sopimuksessa määritellyt päästövähennystavoitteet

LÄHDE: Taulukko mukailtu Task Force on Displacement -raportin (2018) taulukosta (s. 47–48).